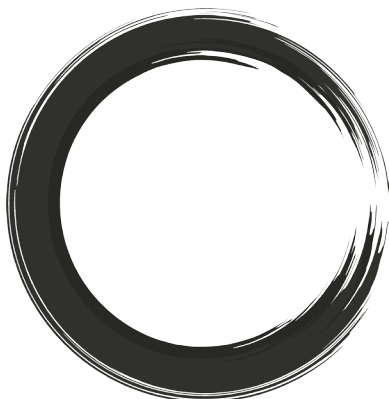

หนังสือเล่มสุดท้าย

“สาระสำคัญการมีชีวิต”

นายตะวัน นาคกนิษฐ
(เปรียญธรรมเก้า)

ดาวน์โหลดอ่านผ่านมือถือได้ฟรีทุกที่ทุกเวลา
(ฉบับออนไลน์ จะทันสมัยกว่าฉบับตีพิมพ์เสมอไป
เพราะได้รับการปรับปรุงแก้ไขทันที ที่พบคำผิด)

อนุญาตให้พิมพ์แจกเป็นธรรมทาน
หรือแม่เพื่อการค้าได้ โดยไม่เก็บค่าลิขสิทธิ์
แต่ห้ามไม่ให้ตัดสิ่งใดออกหรือเติมสิ่งใดเข้า
ให้คงข้อความและหน้าหนังสือไว้ตามเดิม
หากจะเพิ่มเนื้อหาใดๆ อันเป็นส่วนผู้จัดพิมพ์
ให้แยกข้อความหรือหน้านั้นๆ ไปไว้ต่างหาก
อนึ่ง ควรขออนุญาตจากมูลนิธิสื่อตะวันออก
เพื่อรวบรวมสถิติการตีพิมพ์เอาไว้ให้ถูกต้อง
และเพื่อแสดงความบริสุทธิ์ของผู้จัดพิมพ์เอง

พิมพ์ที่

บริษัท สำนักพิมพ์สื่อตะวันออก จำกัด

๔๘/๘๔ ถนนบางกรวย-ไทรน้อย

ต.บางกร่าง อ.เมือง จ.นนทบุรี ๑๑๐๐๐

โทรศัพท์/ไลน์ ๐๘ ๑๔๙๔ ๖๘๕๖, ๐๘ ๗๓๓๑ ๖๔๕๙

คำเริ่มต้น

หนังสือเล่มนี้ให้ “ข้อต้น” ว่า “หนังสือเล่มสุดท้าย” มีความหมายว่าเป็นเล่มสุดท้ายของนายตะวัน (ผู้เขียน/ผู้อภิปราย) ที่ประกอบอาชีพรับจ้างทำหนังสือมาตลอดชีวิต ในแต่ละปีมีหนังสือที่ทำคนเดียวก็นับสิบมีส่วนร่วมทำในฐานะเป็นบรรณาธิการหรือเป็นผู้ดำเนินการพิมพ์ก็นับร้อยรวมทั้งชีวิตก็จึงหลายพันเล่ม โดยส่วนใหญ่จะไม่ใส่ชื่อตัวเอง

บัดนี้ *มีชีวิตอยู่ในปัจฉิมวัย* มีโรคเกี่ยวกับทางเดินหายใจรุนแรงจะต้องตายในไม่ช้า ควรจะรีบเขียนหนังสือเล่มสุดท้ายไว้เป็นอนุสรณ์ชีวิตชนิดเล่มไหนๆ ก็ไม่สำคัญเท่าเล่มนี้ และแบบที่จะเขียนจบจริงๆ ก็ต่อเมื่อผู้เขียนตายแล้ว ตราบยังไม่ตาย พบความ (อรรถะ) หรือคำ (พยัญชนะ) ผิดก็จะแก้ไขได้ หรือแค่ผู้อ่านทักท้วงว่า “อ่านไม่เข้าใจ” ก็จะปรับสำนวนใหม่เพื่อให้คนทั่วไปอ่านเข้าใจได้ จึงยอมจะเขียนจบเป็นเล่มสุดท้าย

ส่วน “*ข้อตาม*” เรียกว่า “*สาระสำคัญการมีชีวิต*” มุ่งแสดงความจริงของชีวิตและโลกไปตามสภาวะ (ยถาภูตะ) อันน่าเอือมระอา (นิพพิทา) ชวนให้เบนหน้ามุงกลับคืนหาสภาวะเดิมแท้หรือความดับทุกข์ (นิพพาน) อันเห็นได้เอง (*สันตภูจฺจโก*) *ข้ามหรือละเรื่องที่เกี่ยวข้องกันไปก็ไม่ทำให้ทุกข์ดับกับไม่เข้มงวดวรรณศิลป์ เอาที่สื่อสารเข้าใจง่าย ใช้คำไม่ฟุ่มเฟือยเป็นสำคัญ ทั้งจะไม่เน้นวิชาการ* ประสงค์ให้ “*คนบ้านๆ ก็อ่านเข้าใจได้แทบทุกคน*” แต่ถึงกระนั้น เพื่อป้องกันคำครหาว่า “*ผู้อภิปรายพูดเอาเอง*” จึงได้แสดงตัวเลขเชิงอรรถไว้ให้ผู้อ่านกลับไปค้นต้นตอถึงแหล่งที่มาได้เอง

อนึ่ง *แม้จะอ้างอิงคำสอนทางศาสนา แต่ผู้เขียนมุ่งแสดงสัจธรรมสากล* จึงหวังว่าคนทุกเชื้อชาติศาสนาจะเต็มใจอ่าน โดยละอคติทางศาสนา *มุ่งสาระประโยชน์อันพึงได้รับ* ก็จะพบเองว่า “*คุ้มค่าอ่าน*” ที่สุด

ด้วยความจริงแท้และจริงใจ

“นายตะวัน นาคกนิษฐ เปรียญธรรมเก้า”

ภาษาคน-ภาษาธรรม

ก่อนจะอ่านหรือฟังธรรมะ สิ่งแรกที่ต้องแยกแยะให้ได้ คือ “ภาษา” เพราะเดิมทีภาษาธรรมไม่มี มีแต่ภาษาคน อินเดียยุคโบราณ คำว่า “นิพพาน” ก็เป็นภาษาพื้นบ้าน เช่น *ข้าวต้มร้อนๆ* จะตักกินได้ ต้องรอให้เย็นก่อน ก็ว่า*รอให้นิพพาน*ก่อน, *สัตว์ป่าถูกจับมา* จะใช้งานได้ ต้องฝึกให้เชื่องก่อน ก็ว่า*ฝึกให้นิพพาน*ก่อน, *กิเลสอันร่ำร้อนในใจเรา* พอเราระงับดับมันได้ ก็ว่า*กิเลสนิพพาน* เกิดเป็น*ภาษาธรรม*ขึ้นมา, ไทยเราก็มี อย่างคนแก่พูดว่า “งามอยู่ที่ซากผี คืออยู่ที่ละ พระอยู่ที่จริง นิพพานอยู่ที่ตายก่อนตาย” ที่พุทธทาสภิกขุเล่าว่า ท่านได้ยินมาตั้งแต่เด็กๆ และนั่นอาจจะจุดประกายให้ท่านบรรยายเรื่อง “ภาษาคน-ภาษาธรรม” อยู่เป็นประจำก็ได้

พระไตรปิฎก พระอรรรถกถาจารย์ก็จำแนกภาษาไว้ เป็น ๒ โวหาร คือ *วินัยปิฎก* *สูตรตันตปิฎก* เป็น*สมมติโวหาร* (*บุคลาธิษฐาน*, มีตัวตนคนสัตว์) *อภิธรรมปิฎก* เป็น*ปรมัตถโวหาร* (*ธรรมาธิษฐาน*, ไม่มีตัวตนคนสัตว์)

ในหนังสือเล่มนี้ก็แบบนั้น คำพูดคำเดียวกัน แต่อาจมีความหมายไปคนละชั้นที่ลึกซึ่งต่างกัน ผู้อ่านผู้ฟังจะต้องแยกแยะเอาเอง ไม่อย่างนั้นก็พอคุยกันไม่รู้เรื่อง คำเดียวกัน ผู้พูดผู้อธิบายมุ่งบรรยายไปทางหนึ่ง แต่ผู้อ่านผู้ฟังก็อาจตีความไปเสียอีกทางหนึ่ง ซึ่งจะเสียเวลาเปล่า

จึงจำเป็นจะต้องตกลงกันไว้ก่อนว่า อย่าเอาภาษาซึ่งเป็นสิ่งสมมติมาเป็นสำคัญ ไขมันแค่เป็นเครื่องมือสื่อสาร โดยระลึกว่า *ภาษาหรือคำพูด* ส่งเราเข้าหา*สังขธรรม*แท้ได้เพียงแค่*ขอบประตู* ส่วน*สังขธรรม*แท้ “*มันไม่มีแม้แต่ภาษา*” จิตต้องสัมผัส*สังขธรรม*ชาติเอง แบบจิตเห็นจิต จิตทันความคิด จิตเข้าถึง*สังขธรรม*ชาติ หนังสือนี้มุ่งพาผู้อ่านเข้าถึง*สังขธรรม*แท้ตาม*ธรรม*ชาตินั้น ส่วนใครจะเข้าถึงได้แค่ไหน ขึ้นอยู่กับ*เวไนย* (การฝึกกายวาจาใจไว้มากพอ) ของผู้อ่านแต่ละคน แต่ถึงอย่างไร ขอแค่อ่านจบก็จะเข้าใจชีวิตดีขึ้น

ทำไมต้องรู้ภาษาบาลีให้ดีพอ?

คำไทยหรือคำภาษาไหนๆ มักคลุมเครือ ยังไม่แยกแยะสภาวะธรรมออกจากกันไว้ให้ชัดเจน เช่น คำว่า “อยาก” ในภาษาไทย “**อยากชั่วก็มีอยากดีก็มาก**” ส่วนคำบาลีแม้ยังมีความคลุมเครืออยู่ตามธรรมชาติภาษา แต่ได้แยกแยะสภาวะธรรมไว้อย่างชัดเจนยิ่งกว่าภาษาไหนๆ เช่น **อยากชั่ว** ก็มีคำว่า “**ตัณหา, โลภะ**” ให้ใช้ ไม่รวมอยากดี ที่ก็มีคำว่า “**สังกัปปะ, ฉันทะ**” ไว้ให้เฉพาะ ขอแค่รู้คำบาลีดีพอก็จะไม่สับสน **พระพุทธเจ้าไม่ได้สอนให้ละความอยากไปเสียทั้งหมด สอนให้เพิ่มความอยากมากๆ ก็มี (สอนให้ละตัณหาโลภะให้หมด, สอนให้เพิ่มสังกัปปะฉันทะให้มาก)**

นอกจากนี้ คำบาลีที่ถูกนำไปใช้ในภาษาอื่น โดยเฉพาะภาษาไทย **มักถูกเปลี่ยนความหมายให้แคบลงหรือกว้างขึ้น กระทั่งผิดเพี้ยนไป** ก็ได้ เช่น คำว่า “โลก, ธรรม, นาม, รูป, เวทนา, สัญญา, สังขาร, วิญญาณ, ทุกข์, สุข, กุศล, อกุศล, บุญ, บาป, อุเบกขา, สันโดษ, ตัณหา, ฉันทะ, กาม, กรรม, วิบาก, ภพ, ภูมิ,ชาติ, สงสาร, สังฆะ, ปัญญา, คาถา, อาคม, อารมณ, อากาศ, นิพพาน, มาร, มานะ, นิสัย, ราสนา, บารมี, อธิฐาน, ภาวนา, พัฒนา, สังคายนา, สมมติ, เกจิอาจารย์, ปฏิบัติธรรม” เป็นต้น ล้วนแต่มีความหมายที่แคบลง กว้างขึ้น หรือผิดเพี้ยนไป แล้วทั้งนั้น **พอคนรุ่นเรารู้คำเหล่านี้ในความหมายแบบไทยๆ ยุคนี้ จนชินก่อนแล้ว จึงไปอ่านพระไตรปิฎกหรือฟังคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่มีคำเหล่านี้ด้วย ย่อมจะตีความธรรมะผิดไปได้โดยง่าย** คือ แคบลง ไม่ตรงกับความจริง ที่กว้างกว่านั้น, กว้างเกิน ไม่ตรงกับความจริง ที่แคบกว่านั้น, และบางคำ ผิดกันไกลไปกันคนละเรื่องเลยก็ได้ ซึ่งมักจะไม่รู้สึกรู้สีกตัวกันด้วย

ดังนั้น การรู้คำบาลีให้ดีพอ ก็จึงเป็นความจำเป็นยิ่งในเบื้องต้นของทุกคนผู้สนใจใฝ่ศึกษาคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ที่ถูกจารึกไว้ในรูปภาษาบาลี ซึ่งมีความหมายจำเพาะเจาะจงเป็นพิเศษกว่าภาษาใดๆ

สารบัญ

คำเริ่มต้น	๓
ภาษาคน-ภาษาธรรม	๔
ทำไมต้องรู้ภาษาบาลีให้ดีพอ?	๕
บทที่ ๑ ความจริงแท้	๗
-สรรพสิ่งสรรพสัตว์อุบัติมาอย่างไร? จะไปสิ้นสุดตรงไหน?	-
-ธรรมชาติ, ไตรลักษณ์, อิทัปปัจจยตา, ธาตุ ๖ และขันธ ๕	-
-คุณลักษณะแห่งธรรมแท้ ๖ ประการ ที่ผู้รู้ตรงกัน	-
บทที่ ๒ ความจริงเทียม	๒๓
-โลกนี้คือโรงละคร ชีวิตนี้เป็นแค่ภาพลวงตา	-
-อิทัปปัจจยตาปฏิจสมุปบาท เบญจขันธคู่ปัญญาพาหนะขันธ	-
-มีภูมิกรรม, สมมติซ้อนสมมติ, นิพพิทา, พรหมวิหารธรรม	-
บทที่ ๓ ความหลุดพ้น	๕๑
-เห็นผิดอย่างไรค่า เสียเวลา น่าเสียดาย และน่าสงสาร	-
-หลุดพ้นในชาตินี้ ชีวิตนี้ ที่นี้เดี๋ยวนี้ และมีได้หลายชั้น	-
-ชีวิตหลังหลุดพ้นไม่นานแล้ว ยังอยู่ได้อยู่ดีและมีประโยชน์ด้วย	-
บทที่ ๔ หนทางธรรม	๖๕
-เห็นทุกข์ จึงเห็นธรรม ทุกข์เพื่อจำ ธรรมเพื่อจริง	-
-ภพภูมิ กาลามสูตร ๑๐, บุพพนิมิตแห่งมรรค, ตามรอยพระอรหันต์	-
-อริยสัจ ๔, ไตรสิกขา, มรรค ๘, อานาปานสติ, สิ้นสุดกิจแห่งชีวิต	-
คำลงท้าย	๙๕
-ชีวิต ศาสนา สังคม เศรษฐกิจ การเมือง ธรรมชาติ ที่ควรเป็น	-
-คำล่ำลา ชื่นชมที่อ่านจบ จงต่อยอดสัมมาทิฐิสู่การปฏิบัติ	-
ขยายมุมมอง	๑๐๕
-อ้างอิงแหล่งที่มา (พระไตรปิฎกบาลีและคัมภีร์ที่นับเนื่อง)	-
-เกี่ยวกับผู้อภิปราย (ผู้เขียน) หวังให้ผู้อ่านคัดค้านได้ด้วย	-
-มุขนิรุตติ์ประจำวัน สวนจันทร์ เรือนแรมรอน และ “คำสั่งเสีย”	-

บทที่ ๑ ความจริงแท้

สรรพสิ่ง สรรพสัตว์ อุบัติมาอย่างไร? ตั้งแต่เมื่อใด? และมันจะไปสิ้นสุดลงตรงไหน? เมื่อใด? ยกภาระให้นักวิทยาศาสตร์ ผู้ฉลาดเลิศล้ำ เป็นผู้หาคำตอบเอง ในที่นี้จะไม่เอามาอภิปราย อาจจะกล่าวถึงบ้างเล็กน้อย ก็เพียงเพื่อประกอบความเข้าใจในสิ่งที่ปรากฏ

อย่างนี้นักวิทยาศาสตร์สันนิษฐานกันว่า สกิลจักรวาลเริ่มมาจากการระเบิดครั้งใหญ่ (Big Bang) เมื่อราว ๑๓,๗๐๐ - ๒๖,๗๐๐ ล้านปีมาแล้ว ก่อให้เกิดดวงดาว กลุ่มดาว หลุมดำ สสารมืด พลังงานมืด รวมเป็นเอกภพ หรือพหุภพที่กำลังขยายตัวออกไปอย่างแฉ่งแฉ้างน่าตกใจ และในเอกภพหรือพหุภพนี้ มีดวงดาวบางดวง เช่น โลกของเรา มีวิวัฒนาการก่อเกิดกำเนิดสิ่งมีชีวิตขึ้นมาต่างๆ นานา พร้อมนั้นมันก็มีสิ่งบ่งชี้ว่า สรรพสิ่ง สรรพสัตว์กำลังดำเนินไปสู่การแตกดับกลับคืนสภาวะที่มันเคยเป็นมาในอีกไม่ช้า คาดว่าน่าจะกินเวลาเท่าๆ กับที่มันก่อเกิดกำเนิดมา ดังนั้นเป็นต้นนั้น มันจะจริงเท็จแค่ไหน? ให้นักวิทยาศาสตร์ ปราชญ์ ผู้รู้ เป็นผู้อภิปรายกันเถิด ส่วนเราผู้มีปัญญาอ่อนก็จะคอยอ่านคอยฟังไป ไม่ขัดขวางหรือคัดค้าน มีแต่จะขอบคุณ ที่เอาความรู้มาบอกเรา

เพียงแต่เราเจียมตัวว่า ตนเองมีปัญญาน้อย และมีเวลาของชีวิตอยู่อย่างจำกัด ทั้งไม่อาจจะรู้ได้ว่า ชีวิตนี้ยังมีเวลาเหลืออยู่อีกเท่าไร? จึงขอเลือกและขอรีบที่จะกำหนดรู้ สรรพสิ่ง สรรพสัตว์ เท่าที่มาปรากฏอยู่เฉพาะหน้าเท่านั้น อันควรแก่ปัญญาและเวลาของเรา ที่พอจะรู้จักมัน หรือพอจะทันเวลาได้ และจะว่าไป ท่าที่เช่นนี้เป็นท่าที่ของพระอรหันต์เราก็แค่ขอเลือกใช้ชีวิต “ตามรอยพระอรหันต์” ไปเท่านั้นเอง

คำว่า **สรรพสิ่ง** ในหนังสือนี้มีความหมายเท่ากับคำว่า “**สัพเพ ฐัมมา**” ในพุทธภาษิตว่า “**สพฺเพ ฐมฺมา อนตฺตา**” ที่แปลว่า “**สิ่งทั้งปวง ไม่ใช่ตัวตน**” คำว่า “**สิ่งทั้งปวง**” หมายถึง สิ่งทั้งหมด ไม่ยกเว้นสิ่งใดเลย ทั้งที่เคยมีในอดีต ทั้งที่มีอยู่ในปัจจุบัน และทั้งที่จะมีในอนาคต ยิ่งกว่านั้น มันยังชวนฉงนที่รวมเอา “**สิ่งที่ไม่มี**” ไว้ด้วย คือรวมเอาทั้ง “**สูญญตา ความว่าง**” หรือ **นิพพาน ความดับ**” เข้าไว้ในคำว่า “**สัพเพ ฐัมมา**” นี้ด้วย ดังที่พุทธทาสภิกขุ ให้คำนิยาม “**ธรรม**” ไว้ ๔ ความหมาย ดังนี้

๑. **ธรรมชาติ** (nature) ๒. **กฎของธรรมชาติ** (laws of nature)

๓. **หน้าที่,กรรม** (duty,purposely) ๔. **ผล,วิบาก** (effect,result)

หรือที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) สรุปไว้ในคำ

๔ คำว่า “**ธรรมชาติ, ธรรมดา, ธรรมจริยา, ธรรมเทศนา**” นั่นเอง

เพื่อทำความเข้าใจให้หมดจด จำเป็นจะต้องรู้จักคำบาลี ๒ คำ คือ “**ธมฺโม**” คำหนึ่ง กับ “**ธาตุ**” อีกคำหนึ่ง เอาไว้ก่อน คำ ๒ คำนี้ ไม่มีคำพูดไหนๆ ในภาษาใดๆ มาแปลได้จริงๆ เราจึงจำเป็นจะต้องลบความเข้าใจเดิมๆ ที่คำว่า “**ธมฺโม**” ซึ่งเราเอามาใช้รูปสันสกฤตว่า “**ธรรม**” กับคำว่า “**ธาตุ**” ที่เราเอามาใช้แทนคำอังกฤษว่า Elements ออกไปด้วย เพราะทั้งคำว่า “**ธรรม**” ทั้งคำว่า “**ธาตุ**” ที่เราเอามาใช้อยู่ในภาษาไทย มีความหมายที่ถูกทำให้แคบลงไปอย่างมาก จนไม่อาจจะเอามาใช้แทนคำว่า “**ธรรม**” ว่า “**ธาตุ**” ในภาษาบาลีเดิม หรือที่ในหนังสือนี้มุ่งหมายได้อีก ดังนั้น เพื่อไม่ให้สับสน จำเป็นต้องเข้าใจเอาไว้ก่อนด้วย

คำ ๒ คำนี้ บาลีไวยากรณ์เรียกว่า “**ไวพจน์**” แปลว่า **แทนกันได้** เช่น คำว่า **สังขตธรรม** **สังขตธาตุ** **สังขาร** ทั้ง ๓ คำนี้ใช้แทนกันได้ แปลว่า **สิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งขึ้นมา** (conditioned things)^๒

คำว่า **อสังขตธรรม** **อสังขตธาตุ** **วิสังขาร** ทั้ง ๓ คำนี้ใช้แทนกันได้ แปลว่า **สิ่งที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งขึ้น** (the Unconditioned)^๓

สังขตธรรม สังขตธาตุ หรือ สังขาร ได้แก่ **ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดแล้วดับไป ตามเหตุปัจจัย** ในเอกภพหรือพหุภพ ทั้งอดีต ทั้งปัจจุบัน ทั้งอนาคต **ยกเว้นแค่นิพพานอันไม่เกิดไม่ดับเพียงอย่างเดียว**

อสังขตธรรม อสังขตธาตุ หรือ วิสังขาร ได้แก่ **สิ่งเดิมแท้ สภาวะอันมีอยู่ได้โดยที่ไม่ต้องมี** ไม่มีจุดตั้งต้น ไม่มีที่สิ้นสุด ไม่เกิด ไม่ดับ ไม่ถูกปัจจัยใดๆ ประงแต่่งขึ้น **เรียกว่า นิพพานหรืออมตธรรม**

พินิจจากคำบาลี แสดงไตรลักษณ์ว่า “สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา, สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขา, สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา”^๕ (สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ ธรรมทั้งปวงไม่ใช่ตัวตน) วรรค ๓ ใช้คำว่า ธมฺมา เพราะมีความหมายครอบคลุมสรรพสิ่งยิ่งกว่า ๒ วรรคแรก ดังนี้

สังขาร เป็นทั้ง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา (ตามไตรลักษณ์)

วิสังขาร ไม่เป็น อนิจจัง ทุกขัง แต่ก็เป็น อนัตตา (เหนือไตรลักษณ์)

สองวรรคแรกใช้คำว่า “สงฺขารา” เพราะสังขารมีลักษณะครบตามไตรลักษณ์ ส่วนวรรคที่สามใช้คำว่า “ธมฺมา” เพื่อรวมเอาสรรพสิ่งทั้งสังขารทั้งวิสังขารว่าล้วนเป็น “อนตฺตา” แม้ว่า**วิสังขารจะอยู่เหนือไตรลักษณ์ ไม่เป็นอนิจจังทุกขัง แต่ก็ยังเป็นอนัตตาอยู่นั่นเอง**

ข้อควรรู้ “อนตฺตา” (ไม่ใช่ตัวตน)* เป็นคนละคำกับกับ “นिरตฺตา” (ไม่มีตัวตน)* ที่คู่กับ “อตฺตา” (มีตัวตน) เพราะ**อนัตตา มาเป็นคำกลางๆ เพื่อปฏิเสธทั้งอัตตา มิจฉาทิฏฐิ ฝ่ายอัตถิตาหรือลัสสตติฏฐิ ทั้งนिरตฺตา มิจฉาทิฏฐิ ฝ่ายนัตถิตาหรืออจฺเจตทิฏฐิ ทั้งสองฝายนั่นเสีย**

อนึ่ง “ไตรลักษณ์” เป็น “พหุลาอนุสาสนี” คำสอนที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้มากที่สุด **หลวงกั๋งพระมหากาญจน์ กาญจนรสี ป.ธ.๘** ให้แปลสั้นๆ ซัดๆ ว่า “**อนิจจ ไม่เที่ยง ทุกข ไม่ทน อนตฺตา ไม่แท้**”

* อนตฺตา ปฏิเสธอัตตาแค่ขั้นปรมาตม์ ยอมรับอัตตาขั้นสมมติ จึงยังมีดิษฐ์ บาปบุญ เป็นต้นอยู่
นिरตฺตา ปฏิเสธอัตตาลิ้นเชิง ไม่ยอมรับโดยประการทั้งปวง ดิษฐ์ บาปบุญ เป็นต้น ก็จึงไม่มีอยู่

แม้คำว่า “สรรพสัตว์” ในหนังสือนี้ ก็จะมีความหมายที่กว้างกว่า คำว่า “สรรพสัตว์” ที่เราใช้พูดกันอยู่ในภาษาไทย หรือกระทั่งกว้างกว่า คำในภาษาบาลีดั้งเดิม คือคำว่า “สพฺพเสตฺตทา” ที่หมายถึงเฉพาะสัตว์ ผู้มีลมปราณ สัตว์เดรัจฉาน สัตว์มนุษย์ ตลอดถึงสัตว์ตามคติความเชื่อ เช่น สัมภเวสี ผีเปรต อสุรกาย ในทุกคติภูมิโลกนรก หรือเทวดา มาร* พรหม ในสุคติภูมิโลกสวรรค์ เท่านั้น แต่สำหรับในหนังสือนี้มุ่งจะให้ครอบคลุม สิ่งมีชีวิต หรือคล้ายมีชีวิตทุกชนิดทั้งหมดทั้งสิ้น ในเอกภพหรือพหุภพ ทั้งในอดีต ในปัจจุบัน และในอนาคต ตลอดอนันตกาลด้วย ดังนี้

- จุลินทรีย์ เช่น แบคทีเรีย ไวรัส หรือแม่แต่นาโนบ (Nanobe)
 - พืชพันธุ์ เช่น ราชินีสาหร่าย ไลเคน เห็ด และต้นไม้ต่างๆ
 - สัตว์เดรัจฉาน เช่น สัตว์ในน้ำ สัตว์บนบก และสัตว์บินได้
 - สัตว์มนุษย์ หรือ คน ซึ่งวิวัฒนาการขึ้นมาจากสัตว์เดรัจฉาน
 - สัตว์นรก ผี เปรต อสุรกาย เทวดา มาร พรหม ยม ยักษ์
 - สิ่งเสมือนพืชหรือสัตว์ จากพันธุวิศวกรรม (BioTechnology)
 - หุ่นยนต์ คอมพิวเตอร์ จากปัญญาประดิษฐ์ (AiTechnology)
- กล่าวโดยสรุป สิ่งมีชีวิตทั้งหมดทั้งสิ้น ที่นักวิทยาศาสตร์ค้นพบ

ทั้งอดีต ปัจจุบัน อนาคต นั้นด้วย, พืชและสัตว์ประดิษฐ์ โดยเทคโนโลยี พันธุวิศวกรรม คอมพิวเตอร์ หรือเทคโนโลยีอื่นใด ที่ทำให้สิ่งประดิษฐ์นั้น ทำ พูด คิด ได้เสมือนคน เสมือนสัตว์ (Cyborg) และสิ่งมีชีวิตต่างดาว (Alien) เป็นต้น ก็ให้รวมลงในคำว่า “สรรพสัตว์” นี้ได้ทั้งสิ้น

เป็นอันว่า ในหนังสือนี้ คำว่า “สรรพสิ่ง” มีความหมายเท่ากับ คำบาลีว่า “สพฺพเสตฺตทา” ส่วนคำว่า “สรรพสัตว์” มีความหมายกว้างกว่าคำบาลีว่า “สพฺพเสตฺตทา” เพื่อให้ครอบคลุมทั้งสัตว์ทั้งสิ่งคล้ายสัตว์ หรือทั้งสิ่งมีชีวิตทั้งสิ่งคล้ายมีชีวิต โดยไม่จำกัดยุคสมัยเอาไว้ด้วย

* เทวดาตนหนึ่ง ซึ่งยิ่งใหญ่มาก บนสวรรค์ชั้นปรนิมิตตสวรรค์ ที่ขวางกั้นบุคคลไม่ให้หลุดพ้นจากกามสุขได้ (ในมาร ๕ กิลส-ชั้นอภิลักขาร-เทวบุตร-มัจจุ เทวบุตรหมายถึงมารตนนี้ ที่เหลือคงจะทรงเทียบเคียงกัน)

ที่นี้ก็สื่อสารง่ายแล้ว คือเมื่อผู้อ่านพบคำว่า “สรรพสัตว์” อยู่ที่ใด ในหนังสือนี้ ก็พึงรู้ได้ทันทีว่า “หมายถึงทั้งสิ่งมีชีวิตหรือทั้งสิ่งคล้ายมีชีวิต ทั้งหมดทั้งมวล” และพบคำว่า “สรรพสิ่ง” อยู่ที่ใดในหนังสือนี้ ก็พึงรู้ได้ทันทีว่า “หมายถึงทั้งสิ่งไม่มีชีวิตทั้งสิ่งมีชีวิตทั้งหมดทั้งสิ้น ไม่เว้นสิ่งใดๆ” กล่าวคือ คำว่า “สรรพสิ่ง” ย่อมจะรวมเอา “สรรพสัตว์” เข้าไว้ด้วยอยู่แล้ว เมื่อมีคำว่า “สรรพสิ่ง” ก็ไม่จำเป็นจะต้องมีคำว่า “สรรพสัตว์” อีกก็ได้ แต่ถ้าพบมาคู่กันว่า “สรรพสิ่ง สรรพสัตว์” ก็พึงเข้าใจว่า นั่นแค่ประสงค์ จะกล่าวซ้ำย้ำความหมายให้เบ็ดเสร็จเด็ดขาดลงไปเท่านั้นเอง

อย่างไรก็ดี แม้ในหนังสือเล่มนี้ คำว่า “สรรพสิ่ง สรรพสัตว์” จะมีความหมายกว้างขวางครอบคลุมไปหมดทุกสิ่ง ทั้งที่เคยมีมาในอดีต ทั้งที่กำลังมีอยู่ในปัจจุบัน ทั้งที่จะมีต่อไปในอนาคต อย่างไม่ยกเว้นสิ่งใด แต่ดังที่เคยได้กล่าวเอาไว้แล้วว่า เราเจียมตัวว่าตนเป็นคนมีปัญญาน้อย และเลือกเดินตามรอยพระอรหันต์ ซึ่งท่านเคยสอนเอาไว้ ดังนี้

“อดีต นานาวาคเมย นปฏิกงฺเข อนาคตํ
ยทตฺตมฺปหีนนฺตํ อปฺปตฺตลฺลจฺ อนาคตํ
ปจฺจุปฺปนฺนลฺลจ โย ธมฺมํ ตตฺถ ตตฺถ วิปสฺสตี”^๖

“อย่าโหยหาอดีต อย่าวาดหวังอนาคต, อดีตก็ล่วงเลยไปแล้ว อนาคตก็ยังไม่ถึง, สิ่งใดๆ ปรากฏในปัจจุบัน จงวิปัสสนาในสิ่งนั้นๆ (มองเห็นมันตามเป็นจริงด้วยปัญญาอันแจ่มแจ้ง) เกิด”

ดังนั้น ในหนังสือนี้ เราจึงยอมยกสรรพสิ่งในอดีตที่ล่วงเลยไปแล้ว และสรรพสิ่งในอนาคตที่ยังมาไม่ถึง ให้แก่นักวิทยาศาสตร์ผู้ฉลาดเลิศล้ำ เป็นภาระคิดค้นกันไป ส่วนเราจะพิจารณาเฉพาะสรรพสิ่ง เท่าที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ไปตาม *สภาวะที่แท้จริงของมัน (ปรมาตม์)* เป็นหลัก ตามที่ *สัตว์บัญญัติขึ้น (สมมติ)* เป็นรอง แล้วมุ่งมองทำทีที่เราควรมีต่อมัน อันจะนำไปสู่ทางพ้นทุกข์ เพื่อตนเองมีสันติสุข เพื่อสังคมโลกมีสันติภาพ

สรรพสิ่ง เมื่อมองมุมปรมาณู มันเป็นเช่นใดก็มองเห็นมันเช่นนั้น ความจริงแท้ของมัน ก็เป็นเพียงสักว่า “ธาตุ” ตามธรรมชาติ ธรรมดา คำว่า “ธาตุ” ในที่นี้ **กล่าวโดยสรุปก็หมายถึงทั้งสังขตธาตุทั้งอสังขตธาตุ** ดังที่ได้อภิปรายมาแล้วนั่นเอง ส่วนธาตุอย่างของคนไทยทั่วไปเข้าใจอยู่ คือ “ดิน น้ำ ลม ไฟ” ในสรรพสิ่ง หรือเพิ่ม “อากาศ วิญญาณ” เข้าไปด้วย ในสรรพสัตว์ และธาตุต่างๆ ตามตารางธาตุ (Periodic table) ในวิชาวิทยาศาสตร์ ก็รวมอยู่ในคำว่า “สังขตธาตุ” อยู่แล้วนั่นเอง เป็นอันว่า **ในสกลจักรวาลทั้งหมดทั้งสิ้นนี้ มีแต่ธาตุ ไม่มีสิ่งใดที่ไม่ใช่ธาตุ**

อนึ่ง ลม (วาโยธาตุ) ได้แก่ วาตะ ลมที่พัดไปพัดมา (air wind) หรือ ปาณะ ลมหายใจ (respiration breath) ส่วน อากาศ (อากาศธาตุ) หมายถึง พื้นที่ว่าง (space) ไม่ใช่ลมอย่างที่ภาษาไทยใช้ปนกัน

เมื่อจิตมองเห็น สรรพสิ่ง สรรพสัตว์ ล้วนเป็นเพียงสักว่าธาตุ คือดินน้ำลมไฟอากาศวิญญาณ อยู่ชัดเจน ก็เป็นธรรมดาที่จิตจะสละ ละ “อัตตา” (ตัวตนคนสัตว์) ลงไปเอง ถึงยังจะต้องพูดจากราวกับว่า “มีตัวตน คน สัตว์ ภู มิ่ง มัน นี้ นั้น โนน ได้อีกสารพัด ไม่จบไม่สิ้น” ไปตามเดิม ก็เพื่อการสื่อสารเท่านั้น ส่วนจิตก็จะมองเห็นว่า เป็นเพียงสักว่าธาตุ ทุกทีไป หาได้มีอัตตาตัวตนคนสัตว์อยู่จริงๆ ไม่! ที่มีอยู่นั้น มันแค่สมมติ (พอนานเข้าซับซ้อนขึ้นก็เลยหลงว่ามันมีอยู่จริงๆ)

ที่ว่ามันเป็นเพียงสักว่าธาตุตามธรรมชาติธรรมดา หมายความว่า ตามธรรมชาติแล้ว มันมีแค่ธาตุ (สังขตธาตุ+อสังขตธาตุ) ที่มีพลังงาน หรือมีมวล (matter or energy) อย่างนี้ๆ ภายในพื้นที่และห้วงเวลา (space and time) อย่างนี้ๆ โดยธรรมดา (law) ของมัน เช่น มันมีแรงต่างๆ (โน้มถ่วง กิริยา ปฏิกิริยา ดึง ดัน ดัด หมุน เหวี่ยง) อย่างนี้ๆ แล้วไปสัมพันธ์หรือปฏิสัมพันธ์กับธาตุอื่นๆ ประจุแต่งเป็นธาตุใหม่ๆ ขึ้นมา อย่างนี้ๆ อากาศสืบเนื่องกันเรื่อยไปๆ นี้ เรียกว่า อิทัปปัจจยตา

คำว่า **อิทัปปัจจยตา** เป็นภาษาบาลี แปลเป็นภาษาไทยตามตัวอักษร ได้ว่า **“ความที่สิ่งนี้เป็นปัจจัยแก่สิ่งนี้”** หมายความว่า **“เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี”** ดังนี้ เป็นต้น หรือถ้าจะขยายความตามสภาวะธรรมให้ตรงที่สุดก็ว่า **“เพราะมีสิ่งนี้และสิ่งนี้ๆ จะก็สิ่งก็ตามท่ามกลางกฎ (นิยาม)* เช่นนี้ๆ ภายในพื้นที่และห้วงเวลาอย่างนี้ๆ ทำให้มีสิ่งนี้และสิ่งนี้ๆ จะก็สิ่งก็ตาม สืบกันมาและสืบต่อกันไป นัยตรงกันข้าม เพราะไม่มีสิ่งนี้หรือสิ่งนี้ๆ จะก็สิ่งก็ตาม ท่ามกลางกฎ (นิยาม) ที่เปลี่ยนแปลงไปเช่นนี้ๆ ในพื้นที่และเวลาที่คลาดเคลื่อนไปอย่างนี้ๆ ทำให้สิ่งนี้และสิ่งนี้ๆ ไม่มีไม่เกิด”** เรียกกง่าย ๆ คือ **กฎธรรมชาติ** นั่นเอง

อิทัปปัจจยตาหรือกฎธรรมชาตินี้แหละ ที่กล่าวได้ว่า **เป็นพระเจ้า (God) โดยปรมาตม์** เพราะต่อให้มีพระเจ้าตามความเชื่อทางศาสนานั้นๆ อยู่จริงๆ ก็จะต้องมาเกี่ยวข้องกับอิทัปปัจจยตานี้ อย่างไม่มีทางเลี่ยงเลย กล่าวคือ ถ้าพระเจ้าไม่ใช่อิทัปปัจจยตาเสียเอง พระองค์ก็จำเป็นจะต้องอาศัยอิทัปปัจจยตานี้เป็นเครื่องมือสร้างสรรค์สิ่งขึ้นมาอยู่ดีแน่ๆ

ตั้งแต่แสงหิ่งห้อยวับหนึ่งไปจนถึงแสงดาวพราวฟ้า หรือตั้งแต่ทรายเม็ดหนึ่งจนถึงดาราจักรทั้งเอกภพหรือพุกุพอันกว้างใหญ่ไพศาล ซึ่งอาศัยเหตุปัจจัยเกิดขึ้นตั้งอยู่แล้วดับไป ไม่มีสิ่งใดหรือปรากฏการณ์ใด แม้อดีตกาลจนกาลปาวสาน ยกเว้นอสังขตธาตุสิ่งที่อยู่เหนือการปรุงแต่งหรือนิพพานอย่างเดียวเท่านั้น ที่ไม่ใช่อิทัปปัจจยตา ส่วนสังขตธาตุทั้งหมด ปรากฏการณ์ทั้งปวง ล้วนแต่อิทัปปัจจยตา เพราะถูกปัจจัยปรุงแต่งขึ้นมา หรืออาการปรุงแต่งกันเกิดขึ้นมาของสังขตธาตุนั้นแหละ คืออิทัปปัจจยตา หรือกฎธรรมชาติ ซึ่งไม่มีสิ่งใดๆ ที่เราสัมผัสได้ ทางตาหูจมูกลิ้นกายใจ จะไม่เป็นเช่นนี้ ทุกอย่างที่เรารู้จัก จึงล้วนเป็นอิทัปปัจจยตาทั้งสิ้น

* นิยาม ๕ : อุดุนิยาม กฎแห่งดินฟ้าอากาศ, พิชนิยาม กฎแห่งพันธุศาสตร์, จิตนิยาม กฎแห่งจิต หรือปฏิจลสมุทฺบาท, กรรมนิยาม กฎแห่งกรรม, ธรรมนิยาม กฎแห่งธรรม หรือกฎลึกลับเชิง.

เพราะมันเป็นเพียงอิทัปปัจจยตา สิ่งปรุงแต่งกันขึ้นมาแล้วดับไป พระพุทธเจ้าจึงตรัสเตือนว่า “สพฺเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสยา”^๓ แปลว่า “**สิ่งทั้งปวงอันใครๆ ไม่ควรเข้าไปยึดมั่นถือมั่น**” (ใครหลงยึดมั่นถือมั่น ก็จะต้องเป็นทุกข์เอง เพราะมันจะแปรเปลี่ยนไปในไม่ช้าไม่นาน)

ส่วนการเข้าไปรู้รายละเอียดการปรุงแต่งกันเกิดขึ้นมาของสิ่งต่างๆ แต่ละอย่างๆ อันไม่มีทางจบสิ้นได้นั้น เราขอละเว้นไว้ ยกให้เป็นภาระของนักวิทยาศาสตร์หรือนักวิชาการด้านต่างๆ ที่ต้องการจะรู้ ศึกษาวิจัย กันไปเถิด เราจะไม่คัดค้านขัดขวางใคร มีแต่จะขอบคุณน้ำใจในคุณูปการ ที่ค้นคว้าความรู้มาเพื่อแม่แก่เรา ดังที่เคยกล่าวแล้ว เราก็แค่เจียมตนว่าเป็นคนมีปัญญาและเวลาอยู่น้อย ขอเดินตามรอยพระอรหันต์เท่านั้นเอง จึงเลือกที่จะดูจะรู้แค่เรื่องภายในตัว หรือใกล้ตัว ที่มันเกี่ยวข้องกับตัว เช่น มาทำให้ตัวทุกข์ตัวสุขอย่างไร? แล้วตั้งใจเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับมัน ในแบบที่ไม่ให้มันมาทำให้เป็นทุกข์ หรือทำให้มีความสุขไปตามอัตภาพ เท่าที่ปัญญาและเวลาอันน้อยนิดจะอำนวยให้รู้ได้และให้ทันเวลา

ส่วนผู้อื่นย่อมเป็นสิทธิ์ของใครของมัน ถ้าเป็นนักวิทยาศาสตร์ หรือนักปราชญ์ผู้ฉลาดเลิศล้ำ ก็ดั่งที่กล่าวเมื่อกี้ แต่ทว่าสิ่งที่น่าสลดใจ คือคนทั่วไปในโลก แม้ปัญญาและเวลา ก็ไม่ได้มากไปกว่าเรา แต่กลับ ทำตัวทำใจ เหมือนคำพังเพยไทยที่ว่า “เห็นช้างขี้ ขี้ตามช้าง” กันไปหมด จึงปรากฏแต่ภาพของผู้คนที่พากัน “หลงตนลืมนตัว เมามัวโลกมายา” กันทั้งโลก **หลงตนลืมนตัว** ไม่รู้จักตัวเองจริง **เมามัวโลกมายา** ไปมองหา แต่โลกกว้าง อย่างคนเมาละเมอเพ้อพรั่ คำว่าคำภาพที่ลวงตา

เพราะ**หลงตนลืมนตัว** จึงหลงว่ามีตัวตนจริงๆ ทั้งที่สมมติเองแท้ๆ และไม่ช้าตัวตนก็ต้องแก่เจ็บตายไป เพราะ**เมามัวโลกมายา** จึงเผลอไปตาม อวิชาตัมหากอุปาทาน มัวรุ่งน่านเงิ่งง่างมฉายไขว่คว้าชวนขวยและดีนรณ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด ราวไร้จุดหมาย จึงกลายเป็นคนที่น่าสงสารนัก

เมื่อหลงลืมตัวมีวเมาก็จึงไม่มองว่า เอาเข้าจริงๆ โดยปรมัตต์แล้ว
คนที่ตนหลงว่าเป็น “ตัวกูของกู” อยู่ นั่น มันไม่มีอยู่จริง มันเป็นแค่จิต
ติดใจ หลงเข้าไปยึดมั่นถือมั่นในชั้นห่า ที่สักว่าธาตุตามธรรมชาติธรรมดา
พอจิตหลงว่ามีตน คนที่หลงว่ามีนั้น มันเลยเห็นแก่ตัว พอเห็นแก่ตัว
ก็เอาเปรียบคนอื่นไปทั่ว กลายเป็นคนน่าเกลียดน่ากลัวไปเสีย

ต้นเหตุที่ทำให้คนหลงลืมตัวมีวเม คือ “อวิชชา” แปลว่า **ไม่รู้**
หรือ **เข้าใจผิด** มันมาจากไหน? จะอภิปรายในบทถัดไป ส่วนในบทนี้
จะชี้เฉพาะส่วนที่เป็นปรมัตต์เอาไว้ให้ชัดเจน จะได้จับประเด็นได้ตรงจุด
เพื่อที่เมื่อพูดถึงเรื่องสมมติก็จะแยกแยะได้ ไม่หลงประเด็นไป

เมื่อปรมัตต์ตรงไปตรงมา เราก็ต้องมองมันตรงไปตรงมาเช่นกัน
มองตรงไปตรงมานี้แหละคือสติปัญญาที่จะมาขวางหน้าอวิชชาตัณหา
อุปาทานไว้ทัน ไม่ให้มันปรุงแต่งจิต หลงเห็นผิด เป็นมิจฉาทิฐิไปเสีย ดังคำ
บาลีที่พระพุทธเจ้าสอนไว้ว่า “ยถาภูตญาณทสฺสน”^๘ (สรรพลึงมันเป็นเช่นใด
ก็มองเห็นมันเป็นเช่นนั้น ไม่ปล่อยจิตหลงไปคิดแทรกแซงแต่งเติมมันเสีย
แบบที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ก็แนะว่า “**เห็นภาพจริง
ตามธรรมชาติของมัน ไม่ใช่เห็นภาพวาดตามที่จิตคิดวาดไป**”

ดังพระพุทธเจ้าก็เคยตรัสไว้ว่า “ทิฏฺเฐ ทิฏฺฐมตฺตํ.. สุเต สุตมตฺตํ..
มุเต มุตมตฺตํ.. วิญญาเต วิญญาตมตฺตํ..”^๙ แปลย่อๆ ว่า “**เห็นก็แค่เห็น,
ฟังก็แค่ฟัง, รู้สึกก็แค่รู้สึก, รู้แจ้งก็แค่รู้แจ้ง**” (รู้สึก=รู้สึกทางจุมูกได้กลิ่น
ลิ้นได้รส กายสัมผัสสัมผัสต้องกาย, รู้แจ้ง=จิตรู้แจ้งธรรมารมณ์)

สติปัญญาของปุถุชนมักกววนซับซ้อนซ้อนเงื่อน ส่วนสติปัญญา
ของพระพุทธเจ้าหรือพระอรหันต์นั้น มันตรงๆ ตื้นๆ และง่ายๆ อย่างนี้
คือเห็นแค่เห็น ฟังแค่ฟัง รู้สึกแค่รู้สึก รู้แจ้งแค่รู้แจ้ง เพียงเท่านั้นแหละ
คือสติปัญญา เพราะมันขวางหน้ากิเลสพัน ปิดกั้นอวิชชาตัณหาอุปาทาน
ไม่ให้มาทำงานของมันได้ ทุกข์ก็จึงไม่เกิด ข้อสำคัญมันอยู่ตรงนี้

เป็นอันว่า ปุถุชนแค่หลงผิดคิดกันไปเองว่า ถ้า**ธรรมะ**มันจะต้อง
ลึกลับ ถ้าเป็น**ธรรมชาติ**มันจะต้อง**ซับซ้อน** ทั้งที่แท้ มันแค่**ตรงๆ** **ตื้นๆ**
และ**ง่าย**ๆ มีบ้างที่**ลึกซึ้ง** แต่ก็**ไม่ลึกลับ** เพราะ**ใครๆ ก็รู้ได้** ที่ลึกลับ
ซับซ้อนกลับเป็นเรื่อง**โลกๆ** ที่สมมติกันไปไม่จบไม่สิ้นนั่นต่างหาก

ดูไปตั้งแต่เรื่องภายในหรือเรื่อง**ชีวิตจิตใจ**ของเรานั้น **มันก็ลึกลับ**
ซับซ้อน **แค่เรื่องโลกๆ** เพราะหลงสมมติบัญญัติภาษาวิชาการต่างๆ กันไป
อยากมี อยากได้ อยากรู้ อยากเอาชนะ**ธรรมชาติ** ด้วยอำนาจ**ความอยาก**
อย่างไม่จบไม่สิ้น เลยเกิดการคิดค้นศึกษาวิจัยไปทั่ว จาก**ลึกซึ้งถึงลึกลับ**
จน**ซับซ้อน**ในที่สุด **ส่วนปรมัตถ์ไม่อย่างนั้น มันเป็นเช่นไร ก็เห็นเช่นนั้น**
ซึ่งก็ไม่ได้ขัดแย้งกัน คือสมมติก็สมมติกันไป ไม่มีใครจะไปขัดขวาง

เพียงในทันทีเราแค่จะชี้ให้เห็นว่า **เรื่องโลกๆ จนถึงวิชาการทางโลก**
เช่นนี้ต่างหากที่มันลึกลับซับซ้อน ส่วนเรื่อง**ธรรมะ** ที่ตรงตาม**ธรรมชาติ**
ไม่ลึกลับซับซ้อน แค่มัวว่เสียเวลาหาที่มาที่ไป ที่มาของมันก็ลึกลับ
ค้นหาได้ยาก **ที่ไป**ของมันก็**ซับซ้อน**เกินเดาได้ เราจึงเลือกดูแค่ปัจจุบัน
ของมันไป พอให้ได้รู้ว่า **“อะไรเป็นอะไร?”** เพื่อจะเอามาหาวิธีดับทุกข์
มันก็เลย**ไม่ลึกลับซับซ้อน** กลับ**ตรงๆ** **ตื้นๆ** และ**ง่าย**ๆ เท่านั้นเอง

เช่น **“ร่างกาย”** นี้ ที่พระเรียกว่า **“รูป”** เราก็ดูแค่นี้รู้ว่า มันเป็น
สักว่าธาตุดินน้ำลมไฟ ตาม**ธรรมชาติธรรมดา** มาประชุมกันขึ้นเป็น**ร่างกาย**
กลายเป็นหุ่นยนต์ของ**ธรรมชาติ** มีชีวิตขึ้นมาต่อ**อสังขาร** มีปาก มีจมูก
สำหรับเติมพลังงาน มี**ทวารหนัก** มี**ทวารเบา** มี**รูขุมขน** สำหรับระบาย
สารพิษของเสีย มีตา มีหู มี**จมูก** มี**ลิ้น** และมี**กาย** เป็น**ทวาร**หรือ**ประตู**
ช่องทางรับรู้และสื่อสารกับสรรพสิ่งภายนอก อากาโรเช่นนี้ชื่อว่า **“มีชีวิต”**
ส่วน **“จิตใจ”** ที่พระท่านเรียกว่า **“นาม”** เราก็ดูแค่นี้รู้ว่า มันเป็น**อรุ**
ที่จับต้องไม่ได้ คล้ายกระแสไฟฟ้า แต่รู้ว่า**มี** **จิตใจ**นั้น**แหละรู้** จึง**มี**เรามี**โลก**
อากาโรที่รู้สึกรู้ว่ามี**เรามีโลก**เช่นนี้เอง ที่เรียกว่า **“มีชีวิตจิตใจ”**

ขอขยายความคำว่า “รูป” กับ “นาม”^{๑๑} (ที่รวมกันเป็นสิ่งมีชีวิตจิตใจ) ตามอภิธรรมไว้สักหน่อย แม้จะเพี้ยนไป คนทั่วไป ถ้าอ่านแล้วไม่เข้าใจ ก็ไม่เป็นไร (ชวานาปลูกข้าว ไม่จำเป็นต้องรู้พันธุ์ข้าวทุกสายพันธุ์)

คำว่า “รูป”^{๑๑} ได้แก่ กาย มี ๒๘ คือ มหาภูต ๔, อุปาทาย ๒๔ (มหาภูต ๔ คือ ธาตุ ๔ ปฐวี ดิน, อาโป น้ำ, วาโย ลม, เตโช ไฟ อุปาทาย ๒๔ คือ ปสาท ๕, โจร ๔, ภาวะ ๒, หทัย ๑, ชีวิต ๑, อาหาร/โอชะ ๑, ปริเฉท ๑, วิญญูติ ๒, วิการ ๓, ลักขณะ ๔)

ส่วนคำว่า “นาม” (อรูป ไม่มีรูป) ได้แก่ ใจ มี ๑๓๓ คือ จิต ๑๒๑^{๑๒} เจตสิก ๕๒^{๑๓} (จิต ๑๒๑ ก. อกุศล ๑๒, กุศล ๓๓), วิบาก ๕๒, กิริยา ๒๐ ข. กาม ๕๔, รูป ๑๕, อรูป ๑๒ โลกุตตระ ๔๐ เจตสิก ๕๒ อัญญาสมานา ๑๓, อกุศล ๑๔, กุศล/โสภณ ๒๕)

ส่วนประกอบสิ่งมีชีวิต ๒ ส่วนนี้ ที่พุทธศาสนามองเป็นสักว่า ธาตุ^{๑๔} ตามธรรมชาติ (ไม่ใช่ตัวตน) โดยรวบยอด มี ๖ ธาตุ ดังนี้

๑. ปฐวีธาตุ=ธาตุดิน ธาตุที่เป็นของแข็ง มีลักษณะเป็นก้อนผง
๒. อาโปธาตุ=ธาตุน้ำ ธาตุที่เป็นของเหลว มีลักษณะไหลอมรวม
๓. วาโยธาตุ=ธาตุลม ธาตุที่เคลื่อนไหว มีลักษณะพัดไปมา
๔. เตโชธาตุ=ธาตุไฟ ธาตุที่เผาผลาญ มีลักษณะร้อนอุ่นเย็น
๕. อากาศธาตุ=ธาตุเป็นที่ว่าง สำหรับให้ดินน้ำลมไฟที่ตั้งอยู่
๖. วิญญานธาตุ=ธาตุรู้ ที่เกิดขึ้นทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

และพึงกำหนดรู้เอาไว้ด้วยว่า “อากาศ” ในธาตุ ๖ นี้ *ไม่ใช่*อากาศที่เราพูดในภาษาไทย (*air breath*) แต่ในที่นี้หมายถึงเพียง *พื้นที่ว่าง (space)* และ “วิญญาน” ในธาตุ ๖ นี้ ก็หมายถึงเฉพาะ ธาตุรู้ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เท่านั้น *ไม่ใช่*ภูตผี ปีศาจ หรือสัมภเวสี ไปต่างๆ อย่างที่เข้าใจกันในภาษาคน (ในชั้น ๕ ธาตุ ๖ นี้ ท่านพูดเป็นภาษาธรรมคือคำเดียวกันนั่นแหละ แต่ความหมายมุ่งถึงปรมัตถ์สัจธรรมแท้)

เป็นอันว่า ทุกส่วนที่ประกอบกันขึ้นมาเป็นสิ่งมีชีวิต เป็นสักว่าธาตุ (ธาตุมตฺตโก) ตามธรรมชาติธรรมดา หามีส่วนไหนเป็นคนสัตว์จริงๆ ไม่ ! ล้วนว่างเปล่า (นิสฺสตุตฺโต นิชฺชิวํ สุญฺญู) ไม่ใช่ตัวตน (อนตฺตา)

การจำแนกส่วนประกอบของสิ่งมีชีวิต ออกเป็น ๖ ธาตุ ดังนี้ เป็นการจำแนกแบบ “ขยายรูป ย่อนาม” กล่าวคือ ขยายรูปออกเป็น ๕ ส่วน ได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟ และอากาศ (อากาศ หรืออากาศธาตุ เป็นช่องว่างหรือพื้นที่ว่าง แม้ไม่มีรูป แต่ในอภิธรรมจัดเป็นรูปชนิดหนึ่ง เรียกว่า อุปาทยรูป แปลว่า **อิงอยู่กับรูป** ทั้งที่มันรองรับมหาภูตรูป ธาตุ ๔ ดินน้ำลมไฟ ให้ได้มีที่ตั้งอาศัยหรือได้อิงอยู่กับมันเสียมากกว่า) ส่วนนาม ในธาตุ ๖ นี้ ไม่ขยาย ย่อเข้าไว้ในคำว่า “วิญญูญาณ” คำเดียว (รวมเวทนา สัมมุตฺตา สังขาร เข้าไว้ในคำว่าวิญญูญาณนี้ด้วยแล้ว)

ยังมีการจำแนกส่วนประกอบสิ่งมีชีวิตได้อีกแบบหนึ่ง เป็นแบบ “ย่อรูป ขยายนาม” ตามขันธ^{๑๕} (กอง) ของมัน ได้เป็นขันธ ๕ ดังนี้

๑. รูป=ร่างกาย (ดินน้ำลมไฟก่อเป็นอวัยวะและระบบประสาท)
๒. เวทนา=รู้สึก (ทุกข์-สุข-อทุกข์ขมสุข, เย็น ร้อน อ่อน แข็ง)
๓. สัมมุตฺตา=นึก (จำหมาย ดีความ ประมวลผล วนซ้ำ เก่า ใหม่)
๔. สังขาร=คิด (ปรุงแต่ง กิเลส ปัญญา ภาษา สมมติ ภพภูมิ)
๕. วิญญูญาณ=จิตรับรู้ (รู้สิ่งทั้งปวงทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ)

มีสิ่งทีควรรู้ไว้ให้ชัดเจน ดังนี้ เวทนา สัมมุตฺตา สังขาร เป็นสิ่งที่เกิดกับจิต เรียกว่า “เจตสิก” ส่วนวิญญูญาณได้แก่จิตนั่นเอง

สังขาร ในขันธ ๕ นี้ ได้แก่ เจตสิก ๕๐ ยกเว้นเวทนาเจตสิก และสัมมุตฺตาเจตสิกที่เป็นขันธต่างหาก, ในปฏิจจสมุพบาท ได้แก่ กายสังขาร วจีสังขาร จิตตสังขาร^{๑๖} ปุญฺญาภิสังขาร อปุญฺญาภิสังขาร อเนญฺชาภิสังขาร^{๑๗} ส่วนในไตรลักษณ์ ได้แก่ สังขตธรรมทั้งสิ้น (ขันธทั้ง ๕ ปฏิจจสมุพบาท ทั้ง ๑๑-๑๒ ทุกข้อ ก็จึงเป็นสังขารในไตรลักษณ์ทั้งหมดทั้งสิ้นด้วย)

วิญญาน ถ้ามาในธาตุ ๖ นั้น ให้รวมเอาเวทนา สัญญา สังขาร เข้าไว้ด้วย ส่วนในชั้น ๕ นี้ หมายถึงเฉพาะตัววิญญานเองเท่านั้น โดยแบ่งเป็น ๖ วิญญาน ตามทวารที่มันเกิด (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) ดังที่ได้อภิปรายไปบ้างแล้ว ซึ่งทั้งหมดทั้งสิ้นนั้น มันไม่มีตัวตน แม้จะมีคำพูดว่าเท่านั้นดวงเท่านั้นดวง ก็แค่จำแนกลักษณะของมันที่มีไปต่างๆ ไม่มีมีตัวตนสำหรับจะนับจริงๆ หรือสำหรับจะจุดจากร่างนี้ไปปฏิสนธิยังร่างอื่นที่ศาสนาเก่าก่อนสอนไว้ (พุทธศาสนารับว่ามีแค่สมมติ)

อนึ่ง มีคำบาลีที่ชี้แทน “วิญญาน” ได้ (คำไวพจน์) อีกหลายคำ เช่น จิต มโน มานัส มนายตนะ มนินทรีย์ หทัย บัณฑร เป็นต้น โดยเฉพาะคำว่า “จิต” พบแพร่หลายยิ่งกว่าคำว่าวิญญานเสียอีก ไม่ว่าจะเจอคำไหนๆ ในคำเหล่านี้ ฟังทราบว่าเป็น “ใจ” อันคู่กับ “กาย” ไม่ใช่ภูตผี ไม่มีตัวตน ไม่ใช่คน ไม่ใช่สัตว์ เป็นสักว่าธาตุเท่านั้น

จิต (ใจ) นี้มีธรรมชาติที่ผ่องใส ดังในพุทธพจน์ว่า “ปกัสสรมิตํ ภิกขเว จิตฺตํ ตลฺยจ โข อากนฺตฺตฺเทหิ อุกฺกิลเสสฺสํ อุกฺกิลฺลิจฺจํ”^{๑๘} (ดูกรภิกษุ จิตนี้ผ่องใสแวววาว แต่จิตนั้นแล ถูกอุกิลเลสผู้เป็นแขกจรเข้ามาทำให้มัวหมองไป) คำว่า “อุกิลเลส” ก็คือ “กิเลส” นั่นเอง “อุป” แปลว่า “เข้าไป” หมายถึง “กิเลสที่เข้าไปรุกรานจิต”

จิตแท้ จิตเดิมแท้ จิตดั้งเดิม ธรรมชาติของมัน “ไม่มีกิเลส” ปกัสสร ผ่องใส อยู่เสมอ ที่มัวหมองไปในบางครั้ง ก็เพราะถูกกิเลส รุกราน แต่กิเลสก็คล้ายแขกที่มาเยี่ยมไม่นานแล้วกลับไป ในเมื่อที่แท้ มันมีแค่นี้ หน้าที่ของเรา ก็เพียงเฝ้าระวังไว้ อย่าอนุญาตให้กิเลสเข้าบ้าน คอยอนุญาตให้แต่ปัญญาหาได้บ่อยๆ จิตที่เปลือยหมอง ก็จะผ่องใสเอง ตามธรรมชาติของมัน และคำว่า ปกัสสร หมายถึง ก่อนจะมีสิ่งใดๆ ก็ได้ คล้ายห้องฟ้าที่มีอยู่ก่อน แต่ถูกเมฆบดบังบ้างบางเวลา พอมีลมพัดพา หรือกลายเป็นฝนตกจนซา ห้องฟ้าก็จะกลับมาปรากฏอยู่ดังเดิม

รูปนาม ธาตุ ๖ ชั้น ๕ ประกັນให้มี “ตาทูจุมุกลินกายใจ” เรียกว่า “ทวาร”^{๑๙} (ช่องทาง) ให้ชีวิตจิตใจเกิด มี ๖ ทวาร ดังนี้

๑. จักขุทวาร ช่องทางตา
๒. โสตทวาร ช่องทางหู
๓. ฆานทวาร ช่องทางจมูก
๔. ชิวหาทวาร ช่องทางลิ้น
๕. กายทวาร ช่องทางกาย
๖. มโนทวาร ช่องทางใจ

ทวาร (ประตู) ทั้ง ๖ นี้ ทำหน้าที่ “ติดต่อกัน” เรียกว่า “อายตนะ” ที่อยู่ภายในเรียกว่า “อายตนะภายใน”^{๒๐} มี ๖ อายตนะ ดังนี้

๑. จักขุอายตนะ ตาที่ติดต่อรูปรูป
๒. โสตอายตนะ หูที่ติดต่อเสียง
๓. ฆานายตนะ จมูกที่ติดต่อกลิ่น
๔. ชิวหายตนะ ลิ้นที่ติดต่อรส
๕. กายายตนะ กายที่ติดต่อรูปรูป
๖. มนทายตนะ ใจที่ติดต่อนาม

ส่วนสิ่งติดต่อกันที่อยู่ภายนอก (อารมณ์ โลก สรรพสัตว์ สรรพสิ่ง) เรียกว่า “อายตนะภายนอก”^{๒๑} ก็มี ๖ อายตนะ ดังนี้

๑. รูปรายตนะ รูป* ที่มาติดต่อกับตา
๒. สัททายตนะ เสียงที่มาติดต่อกับหู
๓. คันธายตนะ กลิ่นที่มาติดต่อกับจมูก
๔. รสอายตนะ รสที่มาติดต่อกับลิ้น
๕. โภกฐัพพายตนะ โภกฐัพพะ** ที่มาติดต่อกับกาย
๖. ธรรมารัมมณายตนะ ธรรมารมณ (เจตสิก) ที่มาติดต่อกับใจ

นอกจากคำว่า “อายตนะภายใน ๖” กับ “อายตนะภายนอก ๖” ดังนี้แล้ว ยังมีคำที่ท่านเรียกว่า “อินทรีย์ ๖”^{๒๒} กับ “อารมณ์ ๖”^{๒๓} ด้วย อินทรีย์ แปลว่า เป็นใหญ่ เช่น ตาเป็นใหญ่ในการเห็นรูป เป็นต้น อารมณ์ แปลว่า ดูกดิ่ง เช่น รูปดูดิ่งตาให้มาเห็น เป็นต้น

* มหาภูตรูป ที่ตาเห็นได้เท่านั้น (ส่วนรูปในชั้น ๕ ได้แก่ มหาภูตรูปและอุบาทหารูป ทั้งสิ้น)

** ทาคำไทยที่มีความหมายครบถ้วนไม่ได้ หมายถึง สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มาสัมผัสกายแล้วทำให้รู้สึกหนาว ร้อน อ่อน แข็ง นุ่มนวล กระด้าง ซาบซ่าน ปวด แสบ แสบ เสียว เจ็บ คัน เป็นต้น

การมาติดต่อกันของอายตนะภายในกับอายตนะภายนอกนั้น เรียกว่า “ผัสสะ”^{๒๔} หรือ “สัมผัส” แปลว่า “กระทบกัน” มี ๖ ดังนี้

๑. จักขุสัมผัส ตาเห็นรูป
๒. โสตสัมผัส หูได้ยินเสียง
๓. ฆานสัมผัส จมูกได้กลิ่น
๔. ชิวหาสัมผัส ลิ้นได้รส
๕. กายสัมผัส ภายต้องวัตถุ
๖. มโนสัมผัส ใจรับอารมณ์

ขณะผัสสะ จะเกิด “วิญญูณ”^{๒๕} แปลว่า “รู้แจ้ง, ชาติรู้” มี ๖ ดังนี้

๑. จักขุวิญญูณ สภาวะรู้รูปที่ตาเห็น (จิตที่เกิดทางตา)
๒. โสตวิญญูณ สภาวะรู้เสียงที่หูฟัง (จิตที่เกิดทางหู)
๓. ฆานวิญญูณ สภาวะรู้กลิ่นที่จมูกดม (จิตที่เกิดทางจมูก)
๔. ชิวหาวิญญูณ สภาวะรู้รสที่ลิ้นลิ้มรส (จิตที่เกิดทางลิ้น)
๕. กายวิญญูณ สภาวะรู้สัมผัสที่กายต้อง (จิตที่เกิดทางกาย)
๖. มโนวิญญูณ สภาวะรู้อารมณ์ที่ใจรู้สึกนึกคิด (จิตเกิดที่จิตเอง)

อายตนะภายในกระทบอายตนะภายนอกและเกิดวิญญูณรับรู้ ผัสสะจึงสมบูรณ์ จากนั้น ”เวทนา”^{๒๖} แปลว่า “รู้สึก” จึงเกิด มี ๖ ดังนี้

๑. จักขุสัมผัสสชาเวทนา รู้สึกที่เกิดจากผัสสะทางตา
๒. โสตสัมผัสสชาเวทนา รู้สึกที่เกิดจากผัสสะทางหู
๓. ฆานสัมผัสสชาเวทนา รู้สึกที่เกิดจากผัสสะทางจมูก
๔. ชิวหาสัมผัสสชาเวทนา รู้สึกที่เกิดจากผัสสะทางลิ้น
๕. กายสัมผัสสชาเวทนา รู้สึกที่เกิดจากผัสสะทางกาย
๖. มโนสัมผัสสชาเวทนา รู้สึกที่เกิดจากผัสสะทางใจ

พูดโดยย่อก็ว่า พอเกิดผัสสะ อายตนะภายในกับอายตนะภายนอก หรืออินทรีย์กับอารมณ์กระทบกัน ที่ทวาร ๖ คือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เกิดเวทนา^{รู้สึก}อย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมา เกิดมีวิญญูณ^{รับรู้}ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ทวารใดก็ตาม มโนวิญญูณจะรับหน้าที่ต่อ เกิดสัญญา^{นึกหมาย}แล้วเกิดสังขาร^{คิดปรุงแต่ง}ไปต่างๆ เป็นกิเลสบ้าง เป็นปัญญาบ้าง

ความจริงแท้ แบบปรมาตม์นี้ *จริงสถานเดียว ไม่มีใครโต้แย้งได้* อย่างคำบาลีว่า “เอกํ हि सच्चिं न तुद्यิมत्तुलि”^{๒๓} แปลว่า *ความจริงมีสิ่งเดียว ไม่มีสิ่งที่สอง (ไม่คู่กับสิ่งใด)* คล้ายกับเอกภาวะทวิภาวะในอภิปรัชญา พระพุทธเจ้าปางไหนๆ ก็มาตรัสรู้ตรงกัน ครั้นนำมาล้างสอนก็เข้าลักษณะ **พระธรรมคุณ ๖**^{๒๔} คือ สุภาคุขาโต ภควตา ธมฺโม เป็นสิ่งที่พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสไว้ดีแล้ว ชนิดพูดอีกก็ถูกอีก จะพูดก็ทีก็ไม่มีผิด, **สนุทฺธิจฺจโก** เห็นได้เอง แม้มืดซึ้ง แต่ก็ไม่ลึกลับ, **อกาลิโก** ไม่จำกัดกาลเวลา เป็นจริงแท้วันรันดร, **เอหิปสฺสิโก** ควรชวนกันมาดู ทำพิสูจน์ได้ตลอดไป, **โอปนยิโก** ควรน้อมนำมาปฏิบัติ ชัดเกลากายวาจาใจของตน, **ปัจจุตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ** ผู้รู้ก็รู้ได้ เฉพาะตน คนอื่นจะรู้แทนคนอื่นไม่ได้ ทำได้แค่บอกกล่าวชี้แนะกัน

เป็นอันว่า **สรรพสิ่ง** จริงๆ แล้วก็สักว่าธาตุตามธรรมชาติธรรมดา ในสากลจักรวาล **สรรพสัตว์** ก็มาจากหรือเป็นส่วนหนึ่งของสรรพสิ่งนั้น มันก็จึงเป็นแค่สักว่าธาตุเช่นเดียวกัน *เพียงแต่ธาตุเหล่านั้นมันสทรรณกัน แบ่งธุระกันทำกิจสร้างสิ่งชีวิตขึ้นมา* ผ่านชื่อ “**นามรูป ธาตุ ๖ ชั้น ๕** **อายตนะหรืออินทรีย์**” ที่ก็แค่ธาตุหนึ่งๆ ผุดมาทำหน้าที่นั้นๆ แล้วดับไป *ไม่ได้มีอยู่จริงๆ มีแค่ชั่วคราว หรือแค่ตามสมมติ* จะว่า “**สรรพสิ่งจริงแท้ สรรพสัตว์จริงเทียม**” ก็ได้ จึงไม่ควรยึดมั่นถือมั่นโดยประการใดๆ

สรุปว่า **ความจริงแท้** โดยปรมาตม์ **สรรพสิ่งสรรพสัตว์** เป็นอนัตตา หาตัวตนคนสัตว์ที่แท้จริงไม่ได้ เป็นสักว่าธาตุ ตามธรรมชาติ ธรรมดา **ธาตุ**^{๒๕} โดยสรุป มี ๒ คือ ๑. สังขตธาตุ (สังขตธรรม) **สิ่งที่ถูกปัจจัย** ปรุงแต่งขึ้นมา โดยอิทัปปัจจยตา เกิดเป็นสรรพสิ่งสรรพสัตว์ ชั่วครู่แล้วดับไป ๒. อสังขตธาตุ (อสังขตธรรม) **สิ่งที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งขึ้น** จึงเป็นอมตะ ไม่เกิดไม่ตาย มีได้วันรันดร มีโดยไม่ต้องมี เป็นทั้งที่มา เป็นทั้งที่ไปของสรรพสิ่ง คือสังขตธาตุมาจากอสังขตธาตุ แล้วในไม่ช้าก็จะกลับไปสู่อสังขตธาตุตามเดิม นอกจากนี้ ก็ไม่มีอะไรอีกเลย.

บทที่ ๒ ความจริงเทียม

โลกนี้คือโรงละคร ชีวิตนี้เป็นแค่ภาพลวงตา (ทางชีววิทยาก็แค่ยานของยีน หรือรังของชีวิตอื่นๆ อีกเป็นล้านๆ ที่เกิดแก่ตายอยู่ในรังเดียวกันนี้ ช่วงระยะเวลาหนึ่งๆ) เมื่อมองอย่างลึกซึ้งซึ่งแยกคายเป็นสิ่งที่เราเรียกว่า “อิตตาตัวตนคนสัตว์กูมึงมัน” ก็จึงเคืองคว้างอย่างยิ่ง เป็นสิ่งลวงตาที่จิตผลิตขึ้นมา หาใช่ความจริงแท้ เป็นแค่ความจริงเทียม อันจะได้อภิปรายขยายความให้เห็นที่มาที่ไปของมันกันในบทนี้

บทแรกได้อภิปราย “ความจริงแท้” หรือ “ปรมัตถ์” (*บรมมรรค* *เนื้อหาเยี่ยมยอด เป็นความจริงนิรันดรที่ไม่อาจจะโต้แย้งได้*) ไปแล้ว ความจริงแท้นั้น ดังในพุทธภาษิตเป็นต้นว่า “สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา” (*สิ่งทั้งปวงไม่ใช่ตัวตน*) สรรพสิ่งสักว่า “ธาตุ” ตามธรรมชาติธรรมดาที่ปรุ้งแตงกันและกันเกิดขึ้นมาแล้วดับไป ไม่ใช่ตัวตนจริงๆ (อิทัปปัจจยตา) แต่ก็ไม่ใช่ “นิรตฺตา” (ไม่มีตัวตน) ที่คู่กับ “อตฺตา” (มีตัวตน), “อนตฺตา” (ไม่ใช่ตัวตน) เป็นสังขธรรมกลางๆ ระหว่างสุดโต่ง ๒ อย่างนั้น

มาบทนี้จะอภิปราย “ความจริงเทียม” หรือ “สมมติ” (*คนหรือสัตว์มีมิตรร่วมกันไว้แบบนั้น ในกาลเทศะนั้นๆ เป็นความจริงอย่างมีเงื่อนไข เมื่อเหตุปัจจัย เช่น ชุมชนกาลเทศะ เปลี่ยนไป ก็อาจจะไม่จริงอีกได้*) ความจริงเทียมนี้ ดังในพุทธภาษิตเป็นต้นว่า “อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ”^{๑๐} (*ตนแลเป็นที่พึ่งของตน*) ทั้งตนทั้งของตน ที่ในชั้นปรมัตถ์ไม่มีอยู่จริง แต่ก็มีจริงได้ในชั้นสมมติ เริ่มต้นแต่คนสัตว์กูมึงมัน วิชาสังสาร ศาสนา ภาษา ศิลปวิทยา วัฒนธรรม ประเพณี เทคโนโลยี ไปจนอะไรก็สุดแท้ แม้จะจริงก็จริงเทียมทั้งนั้น เพราะจริงแค่ตามสมมติ ซึ่งจะได้พูดกันในบทนี้

ก่อนอื่น พึงเข้าใจให้ตรงกันก่อนว่า ถึงความจริงเทียมในบพนี้
แม้มัน “ไม่แท้” แต่มันก็ “ไม่เท็จ” เพียงแค่ “มันจริง” ไปตามสมมติ
หรือไปตามเงื่อนไข คือแล้วแต่เหตุปัจจัย (element) กับสถานกาลเวลา
(space&time) เหตุปัจจัยเปลี่ยน สถานกาลเวลาคลาดเคลื่อน ก็ไม่จริง
อีกต่อไป ไม่ใช่จริงแท้ตลอดอนันตกาลแบบปรมาตถ์ในบพแรก

เพราะไม่ชัดเจนความจริงแท้ในบพแรก จึงหลงผิดคิดว่ามีตัวตน
เป็นมิชฌาทิฎฐิ ฝ่ายอตถิตา หรือสัสสตทิฎฐิ (โลกเที่ยง ตายแล้วเกิด)
และเพราะไม่แจ่มแจ้งความจริงเทียมในบพนี้ จึงหลงผิดคิดเตลิดไปว่า
ไม่มีอะไรเลย เป็นมิชฌาทิฎฐิฝ่ายนัตถิตา หรืออุจเฉททิฎฐิ (โลกทลาย
ตายแล้วสูญ) ต่อเมื่อชัดเจนแจ่มแจ้งความจริงทั้งสอง ปฏิบัติถูกต้อง
จึงจะเป็นสัมมาทิฎฐิแท้ และดำเนินชีวิตมีชฌิมาปฏิปทาจริง

อย่างไรก็ดี *ความจริงแท้โดยปรมาตถ์ ตามธรรมชาติ* ก็อย่างหนึ่ง
ความจริงเทียมโดยสมมติ ตามแต่สัตว์จะบัญญัติกันไป ก็อีกอย่างหนึ่ง
จึงจำเป็นจะต้องเห็นให้ชัดเจนแจ่มแจ้งทั้งปรมาตถ์ทั้งสมมติ ในสรรพสิ่ง
สรรพสัตว์ว่า มันเป็นอย่างจริงๆ เช่นไร แบบตรงไปตรงมา ดังนี้

อนิจจตา *มันไม่เที่ยง* เกิดขึ้น ตั้งอยู่ แปรปรวน แยกไป, ทุกขตา
มันเป็นทุกข์ ดูน่าเกลียด ทนได้ยาก พวงภาระ, อนตตตา *มันไม่ใช่ตัวตน*
คนสัตว์ สักว่าธาตุตามธรรมชาติธรรมดา, ธมมภูจิตตา *มันตั้งอยู่เป็นไป*
ตามธรรมชาติธรรมดา คนสัตว์จะไปสั่งการอะไรมันไม่ได้, ธมม नियมตา
มันเป็นกฎตายตัวตามธรรมชาติ คนสัตว์ต่อรองมันไม่ได้, อิหุปปจยจตา
มันเป็นเหตุปัจจัยให้กันและกันเกิดขึ้นดับลง ไม่มีพระเจ้าหรือเทพองค์ใด
ไปสร้างมันขึ้นมา หรือว่าสั่งให้มันเป็นไป, สุธญจตา *มันว่าง* ปราศจากตัวตน
คนสัตว์บัญญัติสมมติ, ตลตา *มันเป็นเช่นนั้นเอง* ไม่ต้องไปหาคำตอบ
ในกรอบสมมติ เพราะปรมาตถ์มันก็เช่นนั้นเอง, อตัมมยตา *ไม่อาจสำเร็จ*
เป็นเช่นนั้นได้อีก (Disruption) เลิกแล้วต่อกัน หมดทุกข์กันที.

ในเมื่อธรรมชาติธรรมดามันหาอึดตาตัวตนคนสัตว์จริงๆ ไม่ได้ แล้วอึดตาตัวตนคนสัตว์กุ่มึงมันนี่นั่นโน่นต่างๆ นานา มันโผล่ขึ้นมาที่ไหน ตอนไหน และอย่างไร? คำตอบคือ มันก็โผล่ขึ้นมาที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ตอนอิทัปปัจจยตาทำงาน อย่างที่เหตุปัจจัยอาศัยกันและกัน สร้างมันขึ้นมา แต่ **“อิทัปปัจจยตา”** เฉพาะกรณีสร้างอึดตาตัวตนคนสัตว์ ขึ้นมานี้ เรียกว่า **“ปฏิจัสสมุปบาท”** ซึ่งเป็นคำสำคัญที่สุดในพุทธศาสนา เพราะพระพุทธเจ้าตรัสไว้เองว่า **“โย ปฏิจัสสมุปบาทํ ปสฺสตี โส ธมฺมํ ปสฺสตี”**^๑ แปลว่า **“ผู้ใดเห็นปฏิจัสสมุปบาท ผู้นั้นเห็นธรรม”** และว่า **“โย ธมฺมํ ปสฺสตี โส มํ ปสฺสตี”**^๒ แปลว่า **“ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา”** จึงเท่ากับว่า **“ปฏิจัสสมุปบาท ธรรมะ และพระพุทธเจ้าคือสิ่งเดียวกัน”**
ถ้าไม่รู้ปฏิจัสสมุปบาทก็จึงเท่ากับว่าไม่รู้จักพระพุทธเจ้านั่นเอง

อิทัปปัจจยตา แปลหยาบๆ ว่า **“ความที่สิ่งนี้เป็นปัจจัยแก่สิ่งนี้”**

แปลละเอียดๆ ให้ตรงตามสภาวะธรรม ฟังกลับไปดูในบทที่แล้ว (หน้า ๑๓) คำนี้ใช้ได้กับสังขตธรรมทั้งสิ้น ส่วนอสังขตธรรมพ้นขอบเขตนี้

ปฏิจัสสมุปบาท แปลหยาบๆ ว่า **“ความที่ธาตุอาศัยกันและกัน เกิดขึ้น”** โดยสารัตถะ ก็อันเดียวกันกับอิทัปปัจจยตานั่นแหละ แค่คำนี้ใช้อธิบายเรื่องการเกิดขึ้นและดับไปของทุกขีในจิตใจสิ่งมีชีวิต หรือที่แท้เป็นคำอธิบายอริยสัจ ๔ โดยละเอียดลออนั่นเอง จะพูดว่าปฏิจัสสมุปบาทเป็นอิทัปปัจจยตาสำหรับสิ่งมีชีวิตอย่างนี้ก็ไม่ผิด

อิทัปปัจจยตาปฏิจัสสมุปบาท บอกให้รู้ชัดว่า **“สรรพสิ่งสรรพสัตว์ เป็นอนัตตา”** เพราะล้วนถูกปัจจัยปรุงแต่งขึ้นมา และเป็นปัจจัยปรุงแต่ง สิ่งอื่นให้เกิดขึ้นสืบต่อกันไป รูป (กาย) ฉันท (ใจ) นาม (จิต) ก็ฉันทันนั้น แม้แต่นิพพาน อันเป็นอสังขตธรรมแท้ๆ ก็ยังเป็นอนัตตา ประสาอะไรกับคนกับสัตว์ หรือแม้แต่จิตใจของคนของสัตว์นั้นๆ จะไม่เป็นอนัตตา เป็นอันว่า คำบาลี ๒ คำนี้ มาช่วยกันยืนยันอนัตตา

กล่าวคือ **ปฏิจจนุปบาท** มาช่วยบอกอย่างเด็ดขาดลงไปอีกที่ว่า แม้แต่จิต ความรู้สึกนึกคิด ความยึดติดยึดมั่นถือมั่นว่า เป็นคนเป็นสัตว์ เป็นตัวกูของกู มันก็ไม่ได้มีอยู่จริงๆ มันเป็นแค่สิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งขึ้น เป็นทอดๆ กันมา ถึงเวลาหรือหมดเหตุปัจจัยก็ดับลงไปเอง เพราะมันเป็น “อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา” ไม่เที่ยง ไม่ทน ไม่แท้ เหมือนฟ้าแลบ ฟา້ร้อง ฝนตก น้ำไหล ในธรรมชาติธรรมดา ทุกๆ อย่างนั่นเอง

การเห็นปฏิจจนุปบาท เปรียบได้กับการเห็น “ช่างสร้างเรือน” คือมองเห็นเรือนว่าถูกสร้างให้เป็นรูปร่างขึ้นมาอย่างไร? พอเห็นชัดเจน ความยึดมั่นถือมั่นว่ามันเป็นเรือนก็หายไป เหลือแต่เห็นเป็นส่วนประกอบ นี่นั่นที่มันไม่ใช่เรือน ก็เลยหมดความยึดมั่นถือมั่น ขึ้นสูงสุดก็จะหลุดพ้น จากกิเลสทั้งปวง บรรลุเป็นพระอรหันต์ อย่างเดียวกันกับพระพุทธเจ้า และเหล่าพระอริยสาวกนั่นเอง เพราะที่แท้แล้ว สิ่งที่ทำให้พระพุทธเจ้า ตรัสรู้จริงๆ นั้น ก็เพราะทรงเห็นชัดเจนแจ่มแจ้งในปฏิจจนุปบาทนี้แหละ ดังที่ทรงเปล่งพระอุทาน ประารภการตรัสรู้ของพระองค์เองว่า

“อเนกชาติสังสาริ	สนฺธาวิสฺสั อนิพฺพิสฺสั
คหการกั คเวสนุโต	ทุกฺขา ชาติ ปุณฺปุณฺนิ
คหการก ทิฏฺฐิโฐสิ	ปุณฺ เคนฺ น กาทสิ
สพฺพา เต ฌาสฺกา ภคฺคา	คหภูฏั วิสฺขตฺติ
วิสฺขวารคตฺติ จิตฺตํ	ตณฺหานันฺ ขยมชฺฌคคา” ^{๑๓}

“เราค้นหานายช่างผู้สร้างเรือน เมื่อยังไม่พบ จึงได้ท่องเที่ยวไป สู่วิภังสาร มีการเกิดเป็นอเนก การเกิดบ่อยๆ เป็นทุกข์ซ้ำไป,

นี่แน่ะนายช่างผู้สร้างเรือน! เราพบท่านแล้ว (เรารู้ทันท่านแล้ว), ท่านจะสร้างเรือนไม่ได้อีกต่อไป, ชีไครง (คาน,เสา,ซื่อ) ของท่านทั้งหมด เราหักเสียแล้ว, ยอดเรือน (หลังคา) เราก็ม็รื้อลงมาแล้ว, จิตของเราถึงธรรม ที่อะไรๆ ปรุงแต่งไม่ได้อีก, เพราะเราบรรลุธรรมที่สิ้นตัณหาแล้ว”

ในพุทธภาษิตนี้ **นายช่างผู้สร้างเรือน** ได้แก่ปฏิกิจสมุปบาท, **เรือน** ได้แก่ ตัวตนคนสัตว์ ตัวกูของกู, **ทองเที่ยวไปสู่วิภูสังสาร** ได้แก่ มีกุก็มีกรรม มีอิตตาตัวตนคนสัตว์ ก็มีวิภูสังสารหรือสังสารวิภู มีการเกิดแก่เจ็บตาย มีการเวียนว่ายตายเกิด, **เกิด** ได้แก่ เรือนที่สร้างเสร็จแล้ว คืออิตตาตัวตนคนสัตว์ที่เกิดขึ้นในจิตแล้ว ยึดมั่นถือมั่นแน่นอนหนาว่าเป็นตัวกูของกูแล้ว, **ทุกข์รำไป** ได้แก่ ทุกข์ใจเพราะไปหลงยึดมั่นถือมั่นว่ามีกูผู้ทุกข์.

คำต่อจากนี้พระพุทธเจ้ารำพึงถึงพระองค์เองว่า รู้เท่าทันกระแสปฏิกิจสมุปบาท จนอิตตาเกิดไม่ได้อีก เพราะทรงสิ้นตัณหาแล้ว.

พระพุทธอุทานนี้ ช่วยชี้ให้เห็นชัดว่า **การบรรลุเป็นพระอรหันต์นั้น** **สาระสำคัญอยู่ที่รู้เท่าทันกระบวนการของจิตในปฏิกิจสมุปบาท** จนสามารถ **สกัดกั้นไม่ให้มันมีโอกาสสร้างอิตตาตัวตนขึ้นมาได้**นั่นเอง

และทั้งหมดทั้งสิ้นนี้มัน**เป็นกระบวนการตามธรรมชาติธรรมดา** ที่เรียกว่า **“อิทัปปัจจยตาปฏิกิจสมุปบาท”** ดังได้อภิปรายมาแล้วนั่นเอง หรือเฉพาะตรงนี้เรากำลังพูดถึงสิ่งมีชีวิต เรื่องกระบวนการของจิตที่สร้างตัวตนคนสัตว์ขึ้นมา จะตัดคำว่า **“อิทัปปัจจยตา”** ออก เหลือไว้แต่ **“ปฏิกิจสมุปบาท”** คำเดียวก็ได้ เพราะคำว่าปฏิกิจสมุปบาทก็หมายถึงอิทัปปัจจยตาสำหรับสิ่งมีชีวิตอยู่แล้วนั่นเอง กล่าวคือ เมื่อใดพบคำว่าอิทัปปัจจยตา นั้นเท่ากับได้รวมคำว่าปฏิกิจสมุปบาทไว้ในนั้นด้วยอยู่แล้ว และเมื่อใดพบคำว่าปฏิกิจสมุปบาท มันก็เรื่องเดียวกันกับอิทัปปัจจยตา นั่นเอง เพียงแต่มันจะจงลงไปที่กระบวนการเกิดและดับทุกข์ทางจิตของสรรพสัตว์เท่านั้น ไม่ทั่วไปถึงในสรรพสิ่งเหมือนอิทัปปัจจยตา

ปฏิกิจสมุปบาท ตามพระบาลีในพระไตรปิฎก มี **“ปัจจยการ”**^{๓๔} อากาที่ต่อเนื่องกันของเหตุปัจจย ๑๑ ลำดับ ๑๒ หัวข้อ (มีขรามรณ โสภปริเทวทุกขโทมนัสสุปายาสาหรือทุกข์เป็นหัวข้อ ๑๒) **ที่ลึกซึ้งเกินไป** เหมาะเฉพาะนักวิชาการ คนบ้านๆ จะข้ามไปก็ไม่เสียหาย ดังนี้

สัมมปปฏิปทา ทางถูก, ปฏิบัติถูก

คำบาลี นิรุชฌนฺตฺวิโรโร (ดับ หายไป ไม่เกิดขึ้น ไม่มีมา ไม่ปรากฏ) แปลไว้สั้นๆ ว่า “ดับ” เพียงทราบว่า หมายถึง “หายไป ไม่เกิดขึ้น ไม่มีมา ไม่ปรากฏ” ด้วย

๑.	ทุกข์** (เช่นนี้ๆ)	ดับ	ก็เพราะ	ชาติ (เช่นนี้ๆ)	ดับ
๒.	ชาติ (เช่นนี้ๆ)	ดับ	ก็เพราะ	ภพ (เช่นนี้ๆ)	ดับ
๓.	ภพ (เช่นนี้ๆ)	ดับ	ก็เพราะ	อุปาทาน (เช่นนี้ๆ)	ดับ
๔.	อุปาทาน (เช่นนี้ๆ)	ดับ	ก็เพราะ	ตัณหา (เช่นนี้ๆ)	ดับ
๕.	ตัณหา (เช่นนี้ๆ)	ดับ	ก็เพราะ	เวทนา (เช่นนี้ๆ)	ดับ
๖.	เวทนา (เช่นนี้ๆ)	ดับ	ก็เพราะ	ผัสสะ (เช่นนี้ๆ)	ดับ
๗.	ผัสสะ (เช่นนี้ๆ)	ดับ	ก็เพราะ	อายตนะ (เช่นนี้ๆ)	ดับ
๘.	อายตนะ (เช่นนี้ๆ)	ดับ	ก็เพราะ	นามรูป (เช่นนี้ๆ)	ดับ
๙.	นามรูป (เช่นนี้ๆ)	ดับ	ก็เพราะ	วิญญูญาณ* (เช่นนี้ๆ)	ดับ
๑๐.	วิญญูญาณ* (เช่นนี้ๆ)	ดับ	ก็เพราะ	สังขาร* (เช่นนี้ๆ)	ดับ
๑๑.	สังขาร* (เช่นนี้ๆ)	ดับ	ก็เพราะ	อวิชชา (เช่นนี้ๆ)	ดับ

ข้อควรสังเกต **เวทนา** ในขั้นที่ ๕ มาก่อน**สังขาร**และ**วิญญูญาณ** ในปฏิจจสมุปบาทนี้มาทีหลัง แต่ตามสภาวะมาเปรียบพร้อมกัน (ขั้นที่ทั้ง ๕ ปฏิจจสมุปบาททั้ง ๑๑ หรือ ๑๒ มาเปรียบพร้อมกัน)

มิถาปปฏิปทา ทางผิด, ปฏิบัติผิด

คำบาลี สมภวานฺตฺสุมทโย (มี เกิดขึ้นพร้อมกัน ดำเนินไป) แปลไว้สั้นๆ ว่า “มี” เพียงทราบว่า หมายถึง “เกิดขึ้นพร้อมกัน ดำเนินไป” ด้วย

๑.	อวิชชา (เช่นนี้ๆ)	เป็นปัจจัย	ทำให้	สังขาร* (เช่นนี้ๆ)	มี
๒.	สังขาร* (เช่นนี้ๆ)	เป็นปัจจัย	ทำให้	วิญญูญาณ* (เช่นนี้ๆ)	มี
๓.	วิญญูญาณ* (เช่นนี้ๆ)	เป็นปัจจัย	ทำให้	นามรูป (เช่นนี้ๆ)	มี
๔.	นามรูป (เช่นนี้ๆ)	เป็นปัจจัย	ทำให้	อายตนะ (เช่นนี้ๆ)	มี
๕.	อายตนะ (เช่นนี้ๆ)	เป็นปัจจัย	ทำให้	ผัสสะ (เช่นนี้ๆ)	มี
๖.	ผัสสะ (เช่นนี้ๆ)	เป็นปัจจัย	ทำให้	เวทนา (เช่นนี้ๆ)	มี
๗.	เวทนา (เช่นนี้ๆ)	เป็นปัจจัย	ทำให้	ตัณหา (เช่นนี้ๆ)	มี
๘.	ตัณหา (เช่นนี้ๆ)	เป็นปัจจัย	ทำให้	อุปาทาน (เช่นนี้ๆ)	มี
๙.	อุปาทาน (เช่นนี้ๆ)	เป็นปัจจัย	ทำให้	ภพ (เช่นนี้ๆ)	มี
๑๐.	ภพ (เช่นนี้ๆ)	เป็นปัจจัย	ทำให้	ชาติ (เช่นนี้ๆ)	มี
๑๑.	ชาติ (เช่นนี้ๆ)	เป็นปัจจัย	ทำให้	ทุกข์** (เช่นนี้ๆ)	มี

นี่คือกระบวนการเกิดทุกข์/ทำให้ทุกข์เกิด (อนุโลมเทศนา) ส่วนกระบวนการดับทุกข์/ไม่ให้ทุกข์เกิด (ปฏิโลมเทศนา) มีดังนี้

*ทางปริยัติถึงกับไม่ว่า “สังขารไหน? วิญญูญาณอะไร?” ในทางปฏิบัติเมื่อจิตเห็นเจตจะชัดตนเองว่า “สังขารคือสภาวะที่อายตนะเกิดแล้วเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญูญาณ. และวิญญูญาณก็คือสภาวะที่ซึ่งสังขารนั้นเป็นปัจจัยให้เกิดมาเป็นปัจจัยให้ภพเกิดแล้ว” สภาวะที่เห็น? ก็คือเหตุของภพตามธรรมชาติ วัฏที่ใหม่? ก็คือเหตุของภพที่กายใจ” สภาวะที่เห็น? จึงไม่ต้องไปมัวเลี้ยงกัน **คำบาลี ชรามรณฺโสภกฺริเวทฺททุกฺโขทมนฺตฺสุภยาสา แปลรวมความเอาไว้ในคำเดียวว่า “ทุกข์” เพราะ “แก่ตาย เศร้าใจไร้เป็นทุกข์เสียใจดับแค่นั้น” อะไรๆ ก็ทุกข์นั่นเอง

มีผู้อธิบายปฏิจจสมุปบาทไว้เป็น ๒ แบบ (๒ ยุค) คือ

แบบแรก ราว ๑,๕๐๐ ปีก่อน มีพุทธโฆสเถระ (คันถรณาจารย์) เป็นผู้นำอธิบาย ในลักษณะที่ข้ามภพข้ามชาติ กว่าที่ปฏิจจสมุปบาท จะครบสาย ต้องคลอตจากกรรมมารดา มาอยู่บนโลกกว่าจะสิ้นอายุขัย แล้วตายไปเกิดในภพใหม่จึงจะครบ ชนิดที่เราจะเอาทั้งกระบวนการมาแก้ไข ให้ดีขึ้นไม่ได้เลย ซึ่งไม่ตรงตามสภาวะจริงๆ ที่ทั้ง ๑๑ ลำดับ ๑๒ หัวข้อนั้น มันมาพร้อมกัน* จากอวิชชาถึงทุกข์แค่อัตโตวินาที (attosecond)** ผู้อภิปรายจึงไม่เห็นด้วย แต่ก็ไม่คัดค้าน เพราะก็มีประโยชน์ทางศีลธรรม ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งยวดแก่สังคมมนุษย์ (ไม่น้อยกว่าปรมัตถธรรม)

อนึ่ง พุทธโฆสเถระ (คันถรณาจารย์) ท่านเกิดในศาสนาพราหมณ์ แบบเดียวกับพระพุทธเจ้า จึงเป็นไปได้ว่าคำอธิบายของท่านจะได้รับอิทธิพล มาจากศาสนาพราหมณ์ปะปนอยู่ด้วย ไม่มากก็น้อย เป็นธรรมดา

แบบหลัง ยุคปัจจุบัน มีพุทธทาสภิกขุ (อาจารย์แห่งสวนโมกข์ บุคคลสำคัญของโลก) เป็นผู้นำอธิบาย ให้ปฏิจจสมุปบาทตลอดทั้งสาย มีแต่สภาวะที่เป็นอนัตตา เกิดมาทำกิจของมันแล้วดับไปทุกๆ ขณะจิต ในแต่ละวันนับพันนับหมื่นรอบ การอธิบายแบบนี้ ทำให้มองเห็นโอกาส ที่จะเข้าไปสกัดกั้นหรือแก้ไขมันในลำดับใดๆ ก็ได้ เมื่อวิเคราะห์คำบาลี และจิตเห็นจิตด้วยตนเอง ผู้อภิปรายจึงเห็นด้วยกับคำอธิบายนี้

อนึ่ง พุทธทาสภิกขุ (อาจารย์แห่งสวนโมกข์ บุคคลสำคัญของโลก) ท่านเกิดมาในยุคที่วิทยาศาสตร์เจริญก้าวหน้า จึงเป็นธรรมดาที่คำอธิบาย ของท่านจะมีแนวคิดวิทยาศาสตร์ปนอยู่ด้วย (แทบจะทั้งนั้นเลย)

ดังนั้น การได้รู้เบื้องลึกเบื้องหลังของพระศาสดาครูบาอาจารย์บ้าง จะทำให้เราจับประเด็นคำสอนหรือคำอธิบายนั้นๆ ได้ชัดเจน เห็นจุดเด่น จุดด้อย แล้วเลือกรับเอาไว้เฉพาะจุดเด่น ข้ามหรือทิ้งจุดด้อยเสีย

* ธรรมทุกหมวด ไม่มีธรรมข้อใดเป็นต้นเป็นหลังจริงๆ เพราะธรรมตามสภาวะ เป็นเหตุเป็นผลกัน ทำกิจส่งผลที่วนรอบกัน เหมือนลมทำอากาศ ไม่อาจพูดได้ว่าสิ่งไหนทำกิจก่อน สิ่งไหนทำกิจหลัง

** จิตแต่ละดวง เกิดขึ้นดับไป นานที่สุด ๑๗ ขณะ (อดีตภวังค์-ภวังคฺฉลนนะ-ภวังคฺบุ้งเฉพะ-ปัญญาทวาราวชขณะ-ปัญญาญาณ-สัมปฏิจฉนนะ-สันติริณะ-ไวภูจฺทัพพะ-ชวนะ ๗ ขณะ-ตทาลัมพะนะ ๒ ขณะ) ก็แค่อัตโตวินาที

ที่จริงพระพุทธเจ้าทรงอธิบายไว้เองว่า “อาศัยอวิชชาจึงมีสังขาร อาศัยสังขารจึงมีวิญญาณ อาศัยวิญญาณจึงมีนามรูป อาศัยนามรูปจึงมีฉฬายตนะ อาศัยฉฬายตนะจึงมีผัสสะ อาศัยผัสสะจึงมีเวทนา อาศัยเวทนาจึงมีตัณหา อาศัยตัณหาจึงมีอุปาทาน อาศัยอุปาทานจึงมีภพ อาศัยภพจึงมีชาติ อาศัยชาติจึงมีทุกข์ อาศัยทุกข์จึงมีศรัทธา อาศัยศรัทธาจึงมีปราโมทย์ อาศัยปราโมทย์จึงมีปีติ อาศัยปีติจึงมีปีสัสติ อาศัยปีสัสติจึงมีสุข อาศัยสุขจึงมีสมาธิ อาศัยสมาธิจึงมียถาภูตญาณทัสสนะ อาศัยยถาภูตญาณทัสสนะจึงมีนิพพิทา อาศัยนิพพิทาจึงมีวิราคะ อาศัยวิราคะจึงมีวิมุตติ อาศัยวิมุตติจึงมีขยญาณ”^{๓๕}

จากพระพุทธานุญาตนี้ จะเห็นได้ว่า จุดตั้งต้นแห่งปฏิจจนสมุปบาท ฝ่ายสมุทวารการเกิดทุกข์ (อวิชชา) จนถึงจุดสิ้นสุดแห่งปฏิจจนสมุปบาท ฝ่ายนิโรธวารการดับทุกข์ (วิมุตติ) ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ (ขยญาณ) ล้วนอยู่ในชีวิตปัจจุบันนั่นเอง คำอธิบายของพุทธทาสภิกขุจึงตรงตามพระพุทธานุญาตยิ่งกว่าของพุทธโฆสเถระ (คันถรจนาคารย)

อิทัปปัจจยตาปฏิจจนสมุปบาทเป็นกฎธรรมชาตินิรันดร ก่อนจะมีภาษาไหนๆ จึงไม่ขึ้นกับคำพูดใดๆ ต่อให้เรียกชื่อมันไม่เป็น ขอแค่รู้ว่าพอตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง เป็นต้นแล้ว เกิดความรู้สึกลอยๆ ใดอย่างหนึ่งขึ้นมา จากนั้นมันก็ทำให้เกิดการกระเพื่อมขึ้นมาในใจไปต่างๆ นานา จนกว่าจะหมดเชื้อ แค่นี้ก็เรียกว่า รู้จักปฏิจจนสมุปบาทแล้ว

ในพระไตรปิฎกโดยมาก ก็ไม่ได้แสดงปฏิจจนสมุปบาทตลอดสาย แสดงเฉพาะตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ กระทบรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ เกิดมี**วิญญาณ** (จิต) ทางทวาร ๖ (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) นั้นๆ ขึ้นมา เรียกว่า “**ผัสสะ**” ทำให้เกิด**เวทนา**ตามมา ถ้าเจ็ดด้วย**ภิเสส** ก็เป็น**ทุกข์** (สมุทวาร) ถ้า**สติปัญญา**มาตัดหน้าไว้ทันก็**ดับทุกข์** (นิโรธวาร) แค่นี้ก็ปฏิจจนสมุปบาทเช่นกัน คืออะไรๆ ก็ปฏิจจนสมุปบาททั้งนั้น

ผัสสะและเวทนา

จุดตั้งต้น หนทางแยก ระหว่างกิเลสกับปัญญา

ก. **กิเลส** หลงไหลไปตามกระแสปฏิบัติจสมุปบาท

ผัสสะ - เวทนา - ตัณหา - อุปาทาน - ภพ - ชาติ

ข. **ปัญญา** เห็นสรรพสัตว์เป็นเพียงธาตุ ๖ ชั้น ๕

ผัสสะ - เวทนา สัญญา **สังขาร** วิญญาณ (ต่ำกว่าธาตุ)

หมายเหตุ. กิเลส ตัณหา อุปาทาน ภพ ชาติ ปัญญา = สังขารชั้น ๕

ดังบาลีว่า “อิมสุมี สติ อิหํ โหติ, อิมสุสุปบาทา อิหํ อุปุปชชติ, อิมสุมี อสติ อิหํ น โหติ, อิมสุส นิโรธา อิหํ นิรุชฺชติ”^{๖๖} (เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี, เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น, เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี, เพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้จึงดับไป) ที่พระพุทธเจ้ารำพึงเอง และแนะนำให้เพียรรำพึง กระทั่งที่ตรัสไว้สั้นๆ ว่า “**นनुทิ ทุกฺขสฺส มฺลํ**”^{๖๗} (ความเพลिन เป็นรากเหง้าแห่งทุกข์) นี้ก็ปฏิบัติจสมุปบาทอีกนั่นเอง เพราะนั่นก็คือตัณหาอุปาทาน ทุกข์ก็คือภพชาติขรามรณะเป็นต้นอยู่แล้ว รวมความว่า **ถ้าเรื่องอะไรเกิดอะไรดับ ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ล้วนแต่ปฏิบัติจสมุปบาททั้งสิ้น**

ถามว่า “**อิตตัตถวตฺต (ซึ่งไม่มีจริง) มันก่อเกิดในปฏิบัติจสมุปบาทแน่ๆ แต่ตอนไหน?**” ตอบว่า “**ก่อตอนภพ เกิดตอนชาติ โตตอนทุกข์**” (โต หมายถึง ขยายตัว แตกกอ ต่อยอด เป็นเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี เทคโนโลยี ศิลปวิทยา ต่างๆ นานา ไม่สิ้นสุด)

แต่สรรพสัตว์หลงไปว่า “**ตัวตนมีอยู่ถาวรก่อนแล้วจึงมีนี่นั่นโน้นตามมา**” เพราะจิตไม่เห็นจิต จิตไม่ทันความคิด จิตเข้าไม่ถึงธรรมชาติก็เลยหลงสัญชาติญาณ (อวิชา อุปาทาน) ชนิดหลงด้วยกันไปทั้งโลก ไม่มียกเว้นใคร **แม้นักปราชญ์ ศาสตราจารย์ ดอกเตอร์ก็หลงได้ ทั้งหลงง่าย หลงลึก ยิ่งกว่าใครด้วยซ้ำไป เข้าทำนองยิ่งรู้มากก็ยิ่งหลงมาก เพราะบวกลบเอาความหลงความรู้ของตัวเองเข้าไปด้วย เรื่องเช่นนี้เป็นธรรมดา**

คนหลงย่อมไม่รู้ตัวว่าตนหลง เพราะถ้าเขารู้ตัวก็ไม่เรียกว่า “คนหลง” คนเห็นกงจักรเป็นดอกบัวย่อมจะต้องเห็นเป็นดอกบัวอยู่รำไป เพราะถ้าเขาเห็นว่ามันเป็นกงจักรก็จะไม่เรียกว่า “คนเห็นกงจักรเป็นดอกบัว”

เป็นอันว่า ตัวตนคนสัตว์ (อัตตา) โดยปรกติไม่ได้มีอยู่จริงๆ แต่โดยสมมติมันก็มีได้โดยอาศัยผัสสะ (ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) เกิดเวทนา แล้วตัณหาอุปาทานมันมาซึ่งตัดหน้าปัญญาเสีย สบโอกาสสร้างตัวตนคนสัตว์ขึ้นมา ตามกระบวนการปฏิจางสมุปปาตนั้น

ถ้าจะมีคำถามอีกว่า “อินทรีย์ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ หรือจะธาตุ ๖ ชั้น ๕ ก็ตามนั้น มันสร้างจิตคิดนึกให้รู้สึกว่ามีตัวตนคนสัตว์ขึ้นมาได้อย่างไร?” อาจตอบโดยเปรียบเทียบกับสิ่งประดิษฐ์คิดค้นที่คนสร้างขึ้นมาใช้ในสมัยนี้ก็ได้อีก เช่น “เครื่องกำเนิดไฟฟ้า” (Electric Generator) ที่มันมีอุปกรณ์ แปลงพลังงานกลให้เป็นพลังงานไฟฟ้าได้ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ หรือรูปนามชีวิตนี้ ที่ธรรมชาติสรรสร้างขึ้นมา ก็อย่างนั้นมันมีอุปกรณ์อันซับซ้อน ที่สามารถแปลงพลังงานกาย (รูป) ให้เป็นพลังงานจิต (นาม) ได้ **แบบเกิดขึ้นดับไปในทุกๆ อัตโตวินาที (attosecond) ที่เร็วกว่าสายฟ้าแลบ** เรามองไม่เห็นไฟฟ้า แต่ก็สามารถเอามันมาใช้งานได้สารพัดฉันใด เราเอามือจับต้องจิต คว้ามาวางให้ใครดูไม่ได้ แต่ทุกคนก็รู้สึกนึกคิดเองไปได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุดฉันนั้น

แต่เรื่องเครื่องกำเนิดไฟฟ้าสร้างกระแสไฟฟ้าขึ้นมาได้อย่างไร? ร่างกายของเราสร้างจิตใจขึ้นมาได้ด้วยอวัยวะไหน? ไม่ใช่สิ่งที่เราสนใจเหมือนที่ได้อภิปรายไปแล้วในบทแรก เรื่องอย่างนั้น เรายกภาระไปให้นักวิทยาศาสตร์ ผู้ฉลาดล้ำคิดค้นกันไป **ส่วนเราจะแค่ทำความรู้จักมัน** และเอามาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ตนและแก่โลกเท่านั้นก็พอ โดยเฉพาะเอามาศึกษา (ไตรสิกขา) วิจัยวิจารณ์ (วิปัสสนาญาณ) หากคำตอบให้ได้ว่า **“มันสร้างทุกข์ขึ้นมาได้อย่างไร? เราจะดับทุกข์นั้นได้อย่างไร?”**

พอได้คำตอบแรกไปอย่างชัดเจนไว้แล้วว่า “อิตตาตัวตนคนสัตว์
มันโผล่ขึ้นมาที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ตอนอิทัปปัจจยตาปฏิจสมุปบาท
ทำงานตามกระบวนการของมัน อย่างที่เหตุปัจจัยอาศัยกันและกันสร้าง
อิตตาตัวตนคนสัตว์ขึ้นมา” ทีนี้เรายังมีคำถามต่อไปอีกว่า “แล้วคนสัตว์
เหล่านี้มีทุกข์ขึ้นมาในใจได้อย่างไรกัน?” ตอบไว้ที่ก่อนว่า “เพราะหลง
เข้าไปยึดมั่นถือมั่นในขันธ ๕ ทำให้ขันธ ๕ ตามธรรมชาตินั้น กลับกลายเป็น
ขันธ ๕ ที่ถูกอุปาทานกิเลสครอบงำไปเสียแล้ว” ดังนี้

๑. จาก รูปขันธ (รูปตามธรรมชาติ) กลายเป็น
รูปอุปาทานักขันธ (รูปที่ถูกอุปาทานครอบงำ)
๒. จาก เวทนาขันธ (เวทนาตามธรรมชาติ) กลายเป็น
เวทनुอุปาทานักขันธ (เวทนาที่ถูกอุปาทานครอบงำ)
๓. จาก สัญญาขันธ (สัญญาตามธรรมชาติ) กลายเป็น
สัญญาอุปาทานักขันธ (สัญญาที่ถูกอุปาทานครอบงำ)
๔. จาก สังขารขันธ (สังขารตามธรรมชาติ) กลายเป็น
สังขารอุปาทานักขันธ (สังขารที่ถูกอุปาทานครอบงำ)
๕. จาก วิญญาณขันธ (วิญญาณตามธรรมชาติ) กลายเป็น
วิญญาณอุปาทานักขันธ (วิญญาณที่ถูกอุปาทานครอบงำ)

เมื่อมาถึงขั้นนี้ ไม่มีทางที่จะไม่เป็นทุกข์แล้ว ดังที่พระพุทธเจ้า
ตรัสไว้เองว่า “สงฺขิตฺเตน ปญฺจอุปาทานกฺขณฺธา ทุกฺขา”^{๗๖} (โดยสรุป ขันธ ๕
ที่ถูกอุปาทานครอบงำนั่นแหละ เป็นตัวทุกข์)

พูดให้ชัดเจนก็คือ ปัญจอุปาทานขันธ (ขันธ ๕ ที่ถูกอุปาทานครอบงำ
จนเสียความเป็นขันธตามธรรมชาติไปแล้ว) นั่นแหละ คือ “ปฏิจสมุปบาท”
ได้แก่เป็นเรื่องเดียวกันนั่นเอง ถ้าขันธ ๕ ตามธรรมชาติ ก็ยังเป็นปรมัตถ์
ความจริงแท้ที่อยู่พอถูกอุปาทานครอบงำ ก็เกิดปฏิจสมุปบาท เป็นสมมติ
ความจริงเทียมขึ้นมาแทน แล้วแตกกอต่อยอดไปต่างๆ นานา

ดังพระสารีบุตรอธิบายไว้ว่า “โย อิเมสุ ปรยจสุ อุปาทานกฺขนฺเธสุ
ฉนฺโท อาลโย ฉนฺนโย อชฺโฌสฺสานํ โส ทฺกฺขสมฺมุทโย, โย อิเมสุ ปรยจสุ
อุปาทานกฺขนฺเธสุ ฉนฺทราควินโย ฉนฺทราคฺพานํ โส ทฺกฺขนิโรโธ”^{๓๙}
(ความพอใจ อาลัย เยื่อใย หยั่งยึด ในอุปาทานชั้น ๕ เหล่านี้ นั่นคือ
เหตุเกิดขึ้นแห่งทุกข์, การกำจัดละวางความพอใจใคร่หลง ในอุปาทานชั้น ๕
เหล่านี้ นั่นคือความดับไปแห่งทุกข์) อนึ่ง พึงทราบว่า อวิชชา ตัณหา
อุปาทาน จะพูดคำไหน ก็หมายถึงกิเลส (ทุกขสมุทัย) นั่นเอง

เพื่อไม่ให้สับสนเพราะคำพูด พึงรู้ว่าคำว่า “ทุกข์” ในภาษาบาลี
มี ๓ ความหมาย* คือ “สภาวะทุกข์หรือทุกข์ไตรลักษณ์” ทุกข์ในสังขตธรรม
ทั้งสิ้น (รูปนาม ธาตุ ๖ ชั้น ๕) อย่างหนึ่ง, “เวทนาทุกข์” ทุกข์ในเวทนาชั้น
อย่างหนึ่ง, และ “สังขารทุกข์” ทุกข์ในสังขารชั้น ในปฏิจสุมุปาบาท
ในอริยสัจ ๔ ก็อีกอย่างหนึ่ง, ปัญญาอุปาทานชั้นอันเรากำลังพูดถึง ได้แก่
สังขารทุกข์อย่างหลัง (ดูในพระไตรปิฎกบาลี เล่มที่ ๓๐ ข้อ ๑๕๔)

ธรรมดาที่ “อะไรมีจริง ไม่มีจริง” ย่อมเป็นสิ่งที่ปุถุชนจะสับสน
พึงกำหนดรู้ตามพระพุทธพจน์ว่า “อตฺถิ ภิกฺขเว มโน, อตฺถิ ฐมฺมา, อตฺถิ
อวิชชาธาตุ”^{๔๐} เป็นต้น แปลเอาความว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย มโน (ใจ) มีอยู่
ธรรม (สิ่งทั้งปวง) มีอยู่ อวิชชาธาตุ (จุดเริ่มต้นปฏิจสุมุปาบาท) มีอยู่”
ต่อจากนั้น “ปุถุชนคนโง่เขลาเสวยเวทนาอันเกิดจากผัสสะที่ถูกอวิชชา
ครอบงำ ย่อมมีความยึดมั่นถือมั่นว่า เป็นเรา ไม่เป็นเรา มีรูป ไม่มีรูป
มีสัญญา ไม่มีสัญญา มีสัญญาที่ไม่ใช่ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่ ต่างๆ นานา”
คำว่า “เป็นเรา ไม่เป็นเรา” เนื่องใน “อบาย ๔ มนุษย์ ๑ สวรรค์ ๖”,
คำว่า “มีรูป” เนื่องใน “รูปพรหม ๑๖”, คำว่า “ไม่มีรูป มีสัญญา ไม่มี
สัญญา มีสัญญาก็ไม่ใช่ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่” เนื่องใน “อรูปพรหม ๔”^{๔๑}

* ทุกข์ ๑๐ (สภาวะทุกข์, ปกิณณกทุกข์, นิพัตถทุกข์, พยาธิทุกข์, สันตปาทุกข์, วิปากทุกข์, สหคตทุกข์, อาหารปริเยณัฐิทุกข์,
วิเวทมูลกทุกข์, ชั้นทุกข์) ที่ผู้รู้คุณหลังๆ ประมวลมาแสดงไว้ ก็จัดลงได้ในทุกข์ ๓ นี้ อย่างใดอย่างหนึ่งอยู่แล้วนั่นเอง

อนึ่ง คำว่า “มี” แม้นี้ ได้แก่ “มีโดยสมมติ มีตามเหตุปัจจัย มีโดยอิทัปปัจจยตาปฏิจสมุปบาท” ซึ่งโดยปรมัตถ์สรรพสิ่งเป็นอนัตตา ไม่ได้มีอยู่จริง ไม่ใช่มีอย่าง “อดีตตา” ซึ่งเป็นสัตตตมิจจาทิฏฐิ

ประเด็นที่สำคัญที่สุดคือ ปฏิจสมุปบาท ไม่ได้มีแค่ด้านเกิดทุกข์ แต่มีด้านดับทุกข์ด้วย และทั้ง ๒ ด้านนั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงอธิบายไว้ ด้วยพระองค์เองอย่างชัดเจน ทั้งแบบเรียบง่าย สำหรับปวงชนคนทั่วไป ทั้งแบบลึกซึ้ง สำหรับปัญญาชนคนรู้มาก ให้เลือกได้ตามใจชอบ

เช่นบางแห่งทรงอธิบายว่า อาศัยเวทนาต้นเหตุจึงเกิด อาศัยตัณหา การแสวงหาจึงเกิด อาศัยการแสวงหาลาภ (ยศ สรรเสริญ สุข ทรัพยาบริวาร เป็นต้น) จึงเกิด อาศัยลาภการติดใจจึงเกิด อาศัยการติดใจ ความรักชอบจึงเกิด อาศัยความรักชอบการหวังแผนจึงเกิด อาศัยการหวังแผนการครอบครองจึงเกิด อาศัยการครอบครองความตระหนี่จึงเกิด อาศัยความตระหนี่การป้องกันจึงเกิด เพราะมีการป้องกันจึงเกิดสิ่งป้องกัน (รัฐบาล-การปกครอง) ตามมา (มากมาย) แล้วสิ่งอกุศลชั่วช้าลามกนานา ถือไม้ถือนมิด (อาวุธ) ทะเลาะแก่งแย่ง วิวาทบาดหมาง คำหยาบคายต่อเสียด ใ้บ่ปดมดเท็จ (สงคราม) ก็เกิดขึ้น”^{๔๒} จะเห็นได้ว่า ในสรรพสัตว์ หรือโลกนี้ ไม่มีเรื่องอื่นเลย นอกจากเรื่องปฏิจสมุปบาทนี้ทั้งหมดทั้งสิ้น

ถ้าแก่นพุทธธรรมก็เป็นเรื่องปฏิจสมุปบาทแน่ๆ เช่น แม้พระอัสสชิ ตอบอุปัตติสสมานพ (พระสารีบุตร) ที่ตั้งคำถาม “ท่านชอบธรรมะของใคร ท่านผู้นั้นสอนว่าอย่างไร?” ก็ตอบว่า “เราชอบธรรมะของพระมหาสมณะ ศากยบุตร พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระองค์ทรงสอนไว้ดังนี้

เย ธมฺมา เหตุปฺปภาว เตสํ เหตุํ ตถาคโต

เตสญฺจ โย นิโรธํ จ เหววาทิ มหาสมณโ

ธรรมใด (สิ่งใด) เกิดจากเหตุ ธรรมนั้น (สิ่งนั้น) จะดับลง ก็เพราะเหตุนั้นดับ (ไปก่อน) พระมหาสมณะสอนอย่างนี้เสมอ”

จะเห็นได้ว่า คำตอบนี้หมายถึงอริยสัจ ๔ ซึ่งก็คือปฏิจจสมุปบาท อยู่ดี และสาวกภาชิตนี้กลับมีผู้คนอ้างถึงมากกว่าพุทธภาชิตเสียอีก

แม้โดยปรมัตถ์ (บทแรก) สรรพสัตว์ (ตัวตนคนสัตว์) จะไม่มีอยู่จริง แต่โดยสมมติ (บทที่สองนี้) มันกลับมีจริงยิ่งกว่าจริง เพราะไม่อย่างนั้นแล้ว สรรพสัตว์จะสื่อสารกันไม่ได้ ก็กลายเป็นเหมือนสิ่งไม่มีชีวิตจิตใจไปเสีย จึงพึงเห็นว่า **สมมติไม่ใช่สิ่งต่าง แต่เป็นความจริงอีกอย่าง ไม่ยิ่งไม่หย่อนกว่าปรมัตถ์ มองให้ชัดๆ แล้วสมมติก็ต้องมี ปรมัตถ์ก็ต้องหาย**

บางแง่มุมสมมติหรือความจริงเทียมนี้ กลับมีความสำคัญจำเป็น แก่สรรพสัตว์ยิ่งกว่าปรมัตถ์หรือความจริงแท้เสียอีกด้วยซ้ำไป ไม่อย่างนั้น “มันจะคุยกันไม่รู้เรื่อง” เพราะไปขัดต่อสามัญสำนึกที่ล้วนต่างก็รู็สึกว่า “มีตัวตนคนสัตว์ มีกูมีงมัน” กันตั้งแต่เกิดจนตาย แม้เป็นพระอรหันต์ พอจะแสดงธรรมะโปรดสัตว์ ก็จะต้องใช้ “ภาษา” ซึ่งสมมติอยู่ดี

ในพระไตรปิฎกที่บรรจุคำสอนของพระพุทธเจ้า สมมติก็มากกว่า ปรมัตถ์ ดังตัวอย่าง “มงคลสูตร”^{๔๔} ที่รู้จักกันดี ตามคำบาลีว่า “อเสวนา จ พาลานํ ปลูกุชิตานญจ เสวนา” เป็นต้นนั้น บรรดามงคล ๓๘ ประการ ก็อยู่ในชั้นสมมติหรือโลกียธรรม มากถึง ๓๒ ประการ ส่วนที่อยู่ในชั้น ปรมัตถ์หรือโลกุตตรธรรมจริงๆ มีเพียง ๖ ประการเท่านั้น ดังนี้

๑. ไม่คบคนพาล	๒. คบแต่บัณฑิต	๓. บูชาผู้ควรบูชา
๔. อยู่ถิ่นเหมาะสม	๕. เคยทำบุญมา	๖. ตั้งตนไว้ชอบ
๗. ฟังมากอ่านมาก	๘. เป็นช่างศิลปะ	๙. มีระเบียบวินัยดี
๑๐. วาจาสุภาษิต	๑๑. บำรุงพ่อแม่	๑๒. เลี้ยงลูกหลาน
๑๓. ผูกพันผิวเมีย	๑๔. งานไม่คั่งค้าง	๑๕. ทำบุญให้ทาน
๑๖. ประพฤติธรรม	๑๗. อารีญาติมิตร	๑๘. อาชีพไร้โทษ
๑๙. งดเว้นบาป	๒๐. ละสิ่งมีนเมา	๒๑. ไม่ประมาทใดๆ
๒๒. สัมมาคารวะ	๒๓. อ่อนน้อมถ่อมตน	๒๔. มีความสันโดษ

๒๕. กตัญญูกตเวทิตี ๒๖. หมั่นฟังธรรม ๒๗. ขยันอดทน
 ๒๘. วานอนนอนง่าย ๒๙. เพียรพบพระ ๓๐. สนทนาธรรม
 ๓๑. เอาชนะใจตน ๓๒. ถือพรหมจรรย์ **ทั้ง ๓๒ นี้ล้วนสมมติ**
ส่วนอีก ๖ นี้จึงจะปรมาัตถ์ ๓๓. เห็นอริยสัจจ์ ๓๔. ถึงนิพพาน
 ๓๕. พันโลกธรรม ๓๖. ไร้เศร้าโศก ๓๗. ลีนกิเลส ๓๘. จิตเกษม
 สรุปว่า อย่าหลงประเด็นไป **สมมติก็ต้องมี ปรมาัตถ์ก็ต้องหมาย**

สมมติเพื่อสันติสุขแห่งชีวิตและโลก ส่วนปรมาัตถ์เพื่อวิมุตติหลุดพ้น

แม้สรรพสิ่งสรรพสัตว์จะเป็นสักว่าธาตุ ตามธรรมชาติธรรมดา แต่มันปรุงเป็นอินทรีย์ ๖ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, ธาตุ ๖ ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ วิญญาณ, ขันธ์ ๕ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ขึ้นมาทำหน้าที่ **จักรกลของธรรมชาติ** ตามอำนาจ **อิทัปปัจจยตาปฏิจาสุมุขปา** ก่อเกิด “**ชีวิตจิตใจ**” (รูปที่สดนามที่รู้สึกนึกคิดได้) และ “**สัญชาตญาณ**” (ความรู้สึกนึกคิดที่เกิดขึ้นได้เองตามธรรมชาติ) ปรุงเป็นความยึดมั่นถือมั่นว่ามีตัวตนคนสัตว์ (กู มึง มัน นี่ นั่น โน่น) เกิด **สมมติชั้นรากเหง้าขึ้นมา** เป็นบรรดาสรรพสัตว์ ถัดมาก็รู้เห็นว่าแต่ละคนแต่ละตัวล้วนมี **ผู้ให้กำเนิด** เกิดมี **เชื้อชาติสมมติชั้นสอง** สืบทอดกันมา แล้ว **สรรพสัตว์ที่มีชีวิตจิตใจ ล้วนต้องการจะอยู่รอดปลอดภัยและไม่สิ้นสูญ** (เริ่มขัดแย้งต่อธรรมชาติ) เกิดมี **ศาสนาสมมติชั้นสาม** ตามมาอีก **สรรพสัตว์ต้องอยู่ร่วมกัน** อย่างน้อย ลูกก็ต้องอยู่กับแม่พ่อจนกว่าจะพึ่งพาตัวเองได้ **จำเป็นต้องสื่อสารกัน** เช่น ลูกบอกแม่พ่อว่าอยากได้สิ่งใดๆ แม่พ่อสอนลูกให้พึ่งพาตัวเองเป็น เกิดมี **ภาษาสมมติชั้นที่สี่** มาเติมเต็ม แล้วจากจุดนี้ไปก็เกิดมี **สมมติใหม่ๆ ซ้อนทับคาบเกี่ยวกันไป** อีกนับไม่ถ้วน เป็น **สังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม ประเพณี วิชาการ** ต่างๆ นานา จนปรากฏว่า **สิ่งที่สรรพสัตว์สัมพันธ์เกี่ยวข้องด้วย ล้วนแต่สมมติไปหมด** (ใดๆ ในโลกล้วนสมมติ) ถึงขั้นนี้ **ปรมาัตถ์จึงถูกบดบังไปสิ้น** ถึงยอมมีอยู่ แต่ผู้มองแทบไม่มี

ฟังทราบว่าเป็นจาก **ปรมัตถ์ สภาวะเดิมแท้** แปรเปลี่ยนเป็น **สมมติ สภาวะใหม่เทียม** แล้วเกิดมีสมมติซ้อนสมมติขึ้นมาอีกหลายต่อหลายชั้น มันไม่ได้เว้นวรรค แบบมีเวลาคั่น แต่มันเกิด **พริบพร้อมกัน** ตามธรรมชาติ โดยอทิปปัจจยตาปฏิจาสมูบาท จากสมมติชั้นแรกเหง่า ถึงชั้นสองสามสี่หรือจะกี่ชั้นก็ตามนั้น มันเกิดขึ้นดับไปในจิตแต่ละดวงภายในมิลลิวินาที เหมือนดวงแสงจากหลอดไฟฟ้าที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา แต่รวดเร็วถึงกับสายตาเราจับไม่ได้ไล่ไม่ทัน มองเห็นมันมีเป็นดวงๆ แต่ละวัน มันเกิดแล้วดับ นับพันนับหมื่นครั้ง ทางตาบ้าง หูบ้าง จมูกบ้าง ลิ้นบ้าง กายบ้าง ใจหรือจิตเองบ้าง โดยไม่หยุดหย่อน ตัวตนคนสัตว์ ตัวกูของกู จึงไม่อยู่จุดเดียว เดียวไปโผล่ที่ตา เดียวก็มาโผล่ที่หู สักครูโผล่ที่จมูก สักพักก็โผล่ที่ลิ้น หลับหูหลับตาก็มาโผล่ที่กาย ไม่โผล่ที่ไหน ก็โผล่ที่ใจหรือจิตเอง ได้ตลอดเวลา แม้แต่ยามหลับ จิตเก่าที่เกิดขึ้นแต่ละครั้ง トラบที่ยังมีอุปาทาน มันจะทิ้งรอยไว้ให้จิตใหม่ที่เกิดตามมาจดจำได้ แล้วหลงย่ำอยู่บนรอยเดิม วนซ้ำไปซ้ำมาอย่างน่าสงสาร อาการเช่นนี้เรียกว่า **“อนุสัย”** ใช้เป็นชื่อกิเลสแปลว่า **เคยชิน** เช่น **เคยชินว่ามีตัวกูมีของกู** ก็เรียกว่า **“อหังการมมังการมานาอนุสัย”**^{๕๕} ต่อให้คนไม่เอาไหน ก็ซ้ำของได้ทุกคน เพราะแต่ละวัน มันวนซ้ำนับพันนับแสนครั้ง มาหลายสิบปี

สุดท้าย สรรพสัตว์ทั้งโลก โดยเฉพาะมนุษย์หรือคน ก็ **ลุ่มปรมัตถ์ แล้วหลงสมมติกัน**ไปทั้งหมด ลีบทอดกันมานับหมื่นแสนปี อย่างที่ไม่เคยมีใครบอกให้รู้ความจริงเลย จนถึงพระพุทธเจ้าอุบัติมาตรัสรู้ แล้วประกาศความจริงนี้ ซึ่งก็มีไม่กี่คนที่เปิดใจและหันมารู้ตามพระองค์ได้

อย่างเราในสมัยนี้ **แม้มีคำของหลวงปู่ด้า** เช่น **พุทธทาสภิกขุ** เคยพูดไว้ ซึ่งรวมความเป็นคำคล้องจองได้ว่า **“ความคิดเกิดก่อนคนคิด เมื่อจิตเห็นจิต คนคิดก็หายไป เหลือไว้ให้เห็นแค่ความคิด”** มีใครกล้ายืนยันว่า **“ตนเองเข้าใจคำพูดเช่นนี้แล้วอย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง”**?

คำว่า “ความคิดเกิดมาก่อนคนคิด” หมายถึง ความคิดเกิดมา โดยธรรมชาติ ตามธรรมดา เมื่อกลายเป็นสิ่งมีชีวิต มีธาตุ ๖ มีขันธ ๕ มีตาหูจมูกลิ้นกายใจเชื่อมต่อกับรูปเสียงกลิ่นรสโผฏฐัพพะ (สิ่งสัมผัสกาย) ธรรมารมณ์ (สิ่งสัมผัสใจ) มันก็ทำให้ความคิดเกิดขึ้นมา โดยธรรมชาติ ธรรมดา อย่างไม่ต้องมีคนคิดเลย คนคิดต่างหากที่ต้องอาศัยความคิด สัมผัสมันขึ้นมาในภายหลังอย่างเลื่อนลอย และที่แท้ ความคิดไม่ใช่ แค่เกิดมาก่อนคนคิดเท่านั้น มันยังเป็นผู้สร้างคนคิดขึ้นมาเลยทีเดียว เมื่อเป็นเช่นนี้ก็หมดที่สงสัยว่า ความคิดเกิดมาก่อนคนคิดได้อย่างไร? ในเมื่อผู้สร้างย่อมเกิดก่อนสิ่งที่เขาสร้างอย่างแน่นอนอยู่แล้ว

คำว่า “จิตเห็นจิต คนคิดก็หายไป เหลือไว้ให้เห็นแต่ความคิด” หมายถึง จิตเห็นกระบวนการแห่งจิตในปัจจุสมุปบาท มีสติเมื่อผัสสะ รู้ทันเวทนา ดึงปัญญามาขวางหน้ากิเลสได้ ตัณหาอุปาทานจึงไม่สามารถ สร้างตัวตนคนสัตว์ขึ้นมาได้ คนคิดก็จึงหายไป เพราะไม่มีคนอยู่แล้ว! ส่วนความคิดย่อมยังคิดต่อไปได้ เพราะชีวิตยังไม่ตาย รูปนามตาหูจมูกลิ้น กายใจก็ยังทำงานของมันตามธรรมชาติไป จึงมีเหลือไว้ให้เห็น

เป็นอันว่า อัตตาตัวตนคนสัตว์โดยปรมาตมิไม่มีอยู่จริง ตามที่ได้ อภิปรายไปแล้วในบทแรก และเอามาย้ำไว้ในบทนี้ด้วย เพื่อจะได้ไม่หลง ประเด็นไป คือจับประเด็นได้ว่า เรากำลังอภิปรายความจริงอีกด้านหนึ่ง ถึงจะเป็นแค่ความจริงเทียม หรือแค่จริงโดยสมมติ แต่ในจิตมนุษย์ปุถุชน คนทั้งโลก มันกลับจริงยิ่งกว่าจริง จนแม้แต่พระพุทธเจ้า เมื่อจะทรงสอน ธรรมะแก่ชาวโลก ก็ต้องสอนในระดับนี้แหละเป็นส่วนใหญ่ ดังตัวอย่าง มงคล ๓๘ ก็เป็นสมมติถึง ๓๒ เป็นปรมาตมิแค่ ๖ เท่านั้น หรือทศ ๖^๖ ชาดกต่างๆ ก็ล้วนแต่เป็นธรรมะ ในระดับสมมติทั้งสิ้น ดังนั้น เบื้องต้น เราต้องไม่สับสนปนเป แม้พระกรรมฐาน พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) ก็เคยชี้แนะว่า “แยกสมมติออกจากปรมาตมิให้ชัดเจนเสียก่อน”

ใครสามารถเข้าใจคำปรมาต์ “ความคิดเกิดก่อนคนคิด จิตเห็นจิต คนคิดหายไป เหลือไว้ให้เห็นแต่ความคิด” ดังกล่าวนี้อันแล้ว แม้จะเพียงผิวเผิน ก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้แยกสมมติออกจากปรมาต์ได้แล้ว ทีนี้ฟังพระเทศน์หรืออ่านหนังสือธรรมะ ก็จะไม่สับสน จนถึงกับรู้ทัน พระรูปไหนเทศน์ผิดก็ฟังรู้ว่า ท่านเทศน์ผิด หนังสือธรรมะเล่มไหนเขียนผิด ก็อ่านรู้ว่า หนังสือธรรมะเล่มนั้นเขียนผิด แล้วเว้นไว้ต่างหากให้บางคนบางกลุ่มไป

ในชั้นสมมตินี้ พอมีอัตตาตัวตนคนสัตว์ ก็จะมีกูมีมันกันขึ้นมาไปทั้งโลก “พอมีกูก็มีกรรม” แบบที่พุทธทาสภิกขุอธิบายไว้ ทีนี้ก็จะมีความวิถุสงสารการเวียนว่ายตายเกิดหมุนวนรำไปจนกว่าจะหมดกู เป็นอยู่เช่นนี้มาแต่ดึกดำบรรพ์ แต่เริ่มมีเผ่าพันธุ์สรรพสัตว์ และมันจะหมุนวนต่อไปชั่วกาลปาวสาน เพราะกูไม่รู้จักหมด กฎธรรมชาติฉลาดกว่า สร้างกูให้รู้จักกลัว กลัวแก่เจ็บตาย กลัวตายแล้วจะสูญพันธุ์ ก็จึงรีบสืบพันธุ์กันเป็นสัญชาติญาณขั้นต้น ก่อนจะเติมด้วยกิเลสตัณหาอีกเพียบ ไม่รู้จบสิ้นมาถึงขั้นนี้ สรรพสัตว์ผู้ยึดมั่นถือมั่นก็หลงทางกันหมดแล้ว กลุ่มหลงไปตามสัญชาติญาณ หลับไหลไปตามกิเลสตัณหา ไม่ลืมหูลืมตากันอีกแล้ว ด้านหนึ่งก็กลัวตายจนตัวสั่น ด้านหนึ่งก็อยากได้จนตาเหลือก พอมันเกินความสามารถตัวเอง หวังพึ่งพาคนสัตว์ด้วยกัน ก็มองไม่เห็นใครจะพึ่งได้ ยิ่งไม่รู้ที่มาที่ไป “กูมาจากไหนแล้วจะไปไหนต่อ?” จิตจึงจินตนาการหาผู้ยิ่งใหญ่ให้มาช่วยบันดาลหรือคุ้มครองป้องกัน ได้เป็นผีसाงเทพเทวดาหรือพระเจ้าขึ้นมา เป็นที่พึ่งทางใจ เกิดเป็น “ศาสนาแบบพึ่งพาเทพเจ้า” สยบยอม อ้อนวอนขอ บวงสรวง บนบาน มานานนับหมื่นปี จนเกิดมีพระพุทธรเจ้าอุบัติมาตรัสรู้แล้วสอนว่า “ตนเป็นที่พึ่งของตน” ผีसाงเทพเทวดาหรือพระเจ้าองค์ไหนๆ ก็เป็นที่พึ่งไม่ได้จริง คือทรงดึงออก “จากเทพ” มา “สู่ธรรม” ดังคำเทศนาของสมเด็จพระพุทธรโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) เกิดเป็น “ศาสนาแบบพึ่งพาตนเอง” ขึ้นมาในโลก

อย่างไรก็ดี ในโลกแห่งความเป็นจริงนี้ ผู้ที่จะพึ่งพาตนเองได้แท้ก็เห็นจะมีแต่พระโศดบันขึ้นไปที่นั่น ส่วนปุถุชนคนอย่างเราๆ ท่านๆ แม้จะหันมาเชื่อพระพุทธเจ้า ไม่เอาพระเจ้าผีสาวเทวดามาเป็นที่พึ่งอีก แต่แทบทั้งหมดก็อดไม่ได้ที่มักจะอุปโลกน์เอาพระพุทธเจ้าหรือพระภิกษุที่ตนนับถือให้เป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์แทนอยู่ดี จนเป็นที่ขัดหูเคืองตารำคาญใจของคนหัวสมัยใหม่ ผู้ห่างไกลภาวา เช่นสร้าง “พระพุทธรูป” ขึ้นมา ถึงจะเตือนกันว่า “ให้เป็นพุทธานุสสติกันนะ” แต่คนทั่วไปก็เลือกที่จะให้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ช่วยป้องกันภัยหรือดลบันดาลให้ ได้สิ่งที่ตนบนบานวิงวอนขอตามหัวใจปรารถนา” ซึ่งเท่ากับว่า ย้อนกลับไปอยู่ในศาสนาเก่าก่อน ตอนพระพุทธเจ้ายังไม่อุบัติมาตรัสรู้นั่นเอง

ทั้งในพระไตรปิฎกก็ยังมามีเรื่องยมกปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้า อิทธิฤทธิ์ของพระสาวก นิทานชาดก เรื่องเหลือเชื่อ (Fantasy) มากมาย แม้จะแคะมุ่นหมายให้เป็นบุคลาธิษฐานสื่อการสอน ไม่ให้เอามาจริงจัง เป็นสัจจาภินิเวศ (จมความจริง) ไปเสีย อย่างชาดกเรื่องแรกก็มุ่งสอนให้รู้จักพิจารณาหาเหตุผล เป็นต้น ก็เพื่อจะเอื้อประโยชน์ผู้ฟังนั่นเอง เพราะผู้ฟังส่วนใหญ่สนใจใคร่จะฟังเรื่องแบบนี้ ซึ่งถ้าแค่มีสติปัญญา แยกแยะ ก็ไม่กระทบคำสอนชั้นปรমัตถ์ที่เป็นคนละส่วนกันเลย

และจะว่าไป เรื่องทำนองนี้ก็เป็นธรรมดาของโลก เพราะปุถุชนยังพึ่งตนเองไม่ได้ ยังไม่สิ้นสงสัย ตัวเองมาจากไหนและจะไปไหนต่อ? พอสงสัย ก็ถกเถียงกัน เรื่องสวรรค์บนฟ้า เทวดา มาร พรหม นรกใต้ดินเปรต อสุรกาย ชีวิตก่อนมาเกิด ชีวิตหลังตายไป มีอยู่จริงไหม?

การถกเถียงเรื่องลึกลับ เกินกว่าที่ตนรับรู้ทางตาหูจมูกลิ้นกายใจ จึงเป็นเรื่องธรรมดาของหมู่สัตว์ ผู้ยังติดอยู่ในอวิชชาตัณหาอุปาทาน โภราณก็เถียงกันแบบนั้น ปัจจุบันอนาคตก็แค่เปลี่ยนเรื่องเถียงกันใหม่ เช่นว่า มนุษย์ต่างดาวมีจริงไหม? ไปต่างๆ นานา ขึ้นมาแทน

ถ้าแค่มองให้ลึกซึ้ง ก่อนจะมาถึงวันที่เราเถียงกันได้ ก็จะต้องผ่านการมีภาษาขึ้นมาใช้สื่อสารมา ไม่อย่างนั้นเราจะเอาอะไรพูดกันเถียงกัน ภาษาจึงเป็นเครื่องมือ (information technology) ที่สำคัญที่สุดของมนุษย์เลยก็ว่าได้ และเพื่อไม่ให้หลงประเด็น ขอย้ำว่า “ภาษาก็เป็นแค่สิ่งสมมติ” ดังเคยกล่าวมาแล้วนั้น มันก็จึงไม่ใช่ความจริงแท้ แม้บทบาทหนึ่งของมัน จะเพื่อสื่อถึงความจริงแท้ (สภาพปรัมัตต์) เช่น ถ้อยคำประเภทธาตุ ชันธุ์ รูปนามเป็นต้นก็ตาม เพราะยังงี้ๆ มันก็เป็นเพียงสิ่งที่มนุษย์สมมติบัญญัติขึ้นมาใช้ติดต่อกัน **ขั้นสูงสุดของความจริงแท้ ก็ไม่มีแม้แต่ภาษา** ดังนั้นคนที่ยังเถียงกันย้อมยังไม่ถึงขั้นผู้สูงสุด หรือสิ่งที่เอามาเถียงกันได้ ก็ย้อมยังไม่ใช่ความจริงแท้ อย่างมากก็จะแค่ความจริงเทียมๆ

เพื่อให้เด็ดขาดลงไป ควรอภิปรายเพิ่มเติมเอาไว้ให้ครอบคลุมว่า **สิ่งประดิษฐ์ เครื่องมือ หรือเทคโนโลยีใดๆ ทั้งในยุคโบราณ ในปัจจุบัน หรือในอนาคตต่อไป ไม่ว่าจะเป็าศาสนา ภาษา ศิลปวิทยา ค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม ระบบหรือโครงสร้างทางสังคมเศรษฐกิจ การเมือง ตลอดจนปัญญาประดิษฐ์ หุ่นยนต์ เอไอ ต่างๆ นานา ทั้งหมดทั้งสิ้นนั้น** แม้จะเป็นจริงเป็นจัง ทั้งปรากฏอยู่หน้ที่ แต่มันก็ไม่ได้จริงแท้แน่ๆ ด้วย เพราะ**มันก็แค่ผลผลิตของคนสัตว์ ซึ่งโดยปรัมัตต์ก็ไม่มีจริงเป็นแค่สิ่งสมมติ จึงถ้าจริงก็จริงเทียมๆ** ดังนั้น **สิ่งใดๆ ที่เกิดมาจากมัน จะไปจริงยิ่งกว่ามันได้อย่างไร?** นี่ก็เป็นประเด็นที่ผู้อ่านจะต้องจับเอาไว้ให้ดีๆ จะได้ไม่หลงประเด็น เห็นสมมติและปรัมัตต์ชัดเจนขึ้น

เพราะมีวิชาตัดหนาคูปาทาน จึงเกิดมีตัวตนคนสัตว์ เพราะมีตัวตนคนสัตว์ จึงเกิดมีสิ่งประดิษฐ์ เครื่องมือ เทคโนโลยี ไปต่างๆ นานา จึงไม่ว่าจะตัวตนคนสัตว์หรือสิ่งที่ตัวตนคนสัตว์นั้นประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมา ล้วนเป็นแค่ภาพลวงตามายาสมมติแห่งกฎอิทัปปัจจยตาปฏิบัติสมุปาบาทตามธรรมชาติธรรมดา ถ้าพิจารณาดีๆ ก็ไม่มีอะไรให้สับสนอีก

พอมีตัวตนคนสัตว์ก็จึงมี **สังสารวัฏ**^{๔๓} หรือ “กิเลส กรรม วิบาก” ที่คนทั่วไปมักเข้าใจไปทางลบ จึงควรพูดไว้ให้ชัดเจนว่า **กิเลสไม่ใช่เลว กรรมไม่ได้แย่ และ วิบากก็ไม่ถึงอนาถ** ที่แท้มันแค่ค่ากลางๆ เท่านั้น **กิเลส** แปลว่า “**สิ่งขุ่นมัว**” ที่เกิดกับจิต ได้แก่ “อวิชชา ตัณหา อุปาทาน โลกะ โทสะ โมหะ” นั้นแหละ แต่ดูมันให้ดีๆ กิเลสเหล่านี้ เลวก็มี ดีก็มาก คนเกิดกิเลสแล้วทำเลวก็มี แต่ทำดีก็มาก หากยังไม่หลุดพ้น เอาชนะมัน ยังไม่ได้ ก็แค่อย่าให้มันไสหัวไปทำความเลว แต่จงใช้มันเป็นแรงผลักดัน ให้หันมาทำความดีเท่านั้นเอง, **กรรม** แปลว่า “**จงใจทำ**” กรรมเลวก็มี กรรมดีก็มาก เราก็แค่หลีกเลี่ยงกรรมเลว เลือกรับแต่กรรมดี, **ที่นี้วิบาก** แปลว่า “**ผลกรรม**” ก็มีทั้งเลวทั้งดีไปตามแต่กรรมที่ทำมา ถึงแม้ว่าเราจะแก้ไขไม่ได้แล้ว แต่เราก็กยังมีทางทำให้มันบรรเทาเบาบางลงได้ ด้วยจิตที่คิดถูก เป็นสัมมาทิฐิ เมื่อรับผลชั่ว ก็ให้รู้สึกตัว ไม่ทำกรรมชั่วนั้นซ้ำอีก เมื่อรับผลดี ก็ไม่หลงลืมตัว หมั่นทำกรรมดีนั้นร่ำไป ไม่ประมาณ

ถ้าแสร้งจกกิเลส กรรม วิบากจริง เราก็จะควบคุมวัฏสงสารได้ โดยไม่ยอมให้กิเลสไสหัว ไม่ปล่อยให้กรรมครอบงำนำพา ไม่เปิดโอกาสให้วิบากลากจูง แต่จะเอามันมารับใช้ ให้เป็นเครื่องมือส่งเราก้าวหน้าไปในทางธรรม เช่นนี้กิเลส กรรม วิบาก ก็จะไม่ถึงกับเลวร้ายอะไรนัก

หากจัดลำดับสมมติ ตัวตนคนสัตว์ก็จึงมีมันก็เป็น **สมมติขั้นรากเหง้า** กิเลสกรรมวิบากหรือวัฏสงสารก็เป็น **สมมติขั้นลำดับ** ส่วนศาสนา ภาษา ศิลปวิทยา ค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม โครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจการเมือง ตลอดจนถึงปัญญาประดิษฐ์ เอไอ หุ่นยนต์ เป็นต้น ก็เป็น **สมมติขั้นกิ่งก้านใบดอกผล** โดย **สมมติ ๒ ขั้นหลังย่อมเป็นสมมติซ้อนสมมติอีกทีหนึ่ง** จึงยิ่งจริงน้อยลงไปอีก และสมมติในทั้ง ๓ ชั้นนี้ แม้จะจริงก็จริงเทียม แบบ “**ทวิภาวะ**” มีผิดมีถูก มีดีมีเลว มีคุณมีโทษ มากู้กันด้วยเสมอไป มันก็จึงไม่ปลอดภัย และเป็นทุกข้ออยู่ร่ำไป

ศาสนา ก็ *สมมติซ้อนสมมติ* (ซ้อนตัวตน) ถ้าใช้ดี ก็มีประโยชน์ยิ่ง ช่วยให้ผู้คนพ้นทุกข์ได้ เผลอใช้ร้ายๆ ก็จะกลายเป็นโทษไป อย่างในยุคนี้ มีไม่น้อย ที่ศาสนากลายเป็นคุก กักขังชีวิตจิตใจ ในรูปศรัทธาความเชื่อ ที่ไร้เหตุผล มอมเมาผู้คนให้มึนงง ซ้ำร้ายในบางยุคมีผู้นำศาสนาบ้าอำนาจ อาจปลุกปั่นผู้คนให้แม้แต่ทำสงครามศาสนาเช่นฆ่ากันก็ยังคงเคย

ภาษา ก็ *สมมติซ้อนสมมติ* แนนๆ เพราะมันเป็นแค่ “คำบัญญัติ” ที่คนสัตว์บัญญัติขึ้นมาใช้สื่อสาร เพื่อปฏิสัมพันธ์ และถ่ายทอดความรู้ให้กัน ถ้าใช้ดี ก็มีประโยชน์ที่สุด เช่นชี้ทางนิพพานให้กันและกันได้ แต่ใช้ร้ายๆ ก็กลายเป็นโทษไปเสีย ยิ่งชะล่าใจ ไม่ระมัดระวังกันไว้บ้าง อย่างในยุคนี้ ที่วิวัฒนาการมาจนมี “ภาษาโค้ดดิ้ง” (Coding) เพื่อใช้กับปัญญาประดิษฐ์ (คอมพิวเตอร์, มือถือ, หุ่นยนต์, เอไอ) ที่นับวันมันจะพัฒนาตัวมันเอง ให้ฉลาดล้ำหน้ามีพลังรวดเร็วรุนแรงแซงหน้าไปเกินกว่าคนเราผู้ประดิษฐ์ คิดค้นมันขึ้นมาจะไล่ตามทัน ทำให้หน้าหวาดหวั่นพรึ่นพริ้งว่า *ถ้าถึงวันหนึ่ง เกิดพวกมันไม่ฟังโค้ดดิ้งของเราอีกต่อไป แล้วโค้ดดิ้งตัวมันเองใหม่ทั้งหมด ในทางให้ทุกข์ให้โทษ จนถึงขั้นจะทำลายล้างเรา เราจะทำยังไง?*

ศิลปวิทยา ค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม ก็ล้วนสมมติ ซ้อนสมมติทั้งนั้น ถ้าใช้ดี ก็มีประโยชน์อยู่มาก ช่วยให้ชีวิตและโลก มีระบบระเบียบเรียบร้อยราบรื่น เผลอใช้ร้ายๆ ก็จะกลายเป็นโทษไป ทำให้ชีวิตและโลกยุ่งยากมากเรื่อง เพิ่มภาระอันรุงรังไปเสียก็ได้

สังคมหรือโครงสร้างทางสังคม ก็สมมติซ้อนสมมติอีก ถ้าใช้ดี ก็มีประโยชน์ใหญ่ ทำให้ผู้คนรู้จักหน้าที่ มีวินัย มีศีลธรรม ไม่เห็นแก่ตัว รู้จักช่วยเหลือเสียสละแบ่งปัน อยู่ร่วมกัน อย่างมีสันติสุขและสันติภาพ แต่ถ้าใช้ร้ายๆ ก็อาจทำให้ผู้คนรบกวุ่น ก่อความรำคาญ ชุมเห่งรังแกกัน หรือแม้แต่กัดกัดดันเพิ่มภาระ เพราะที่แท้แค่มีสังคม ก็ทำให้ผู้คนได้สูญเสียความเป็นส่วนตัวไป ยิ่งโครงสร้างไม่เอาไหนก็มีโทษมากกว่ามีคุณ

เศรษฐกิจหรือโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ก็สมมติซ้อนสมมติเช่นกัน ถ้าใช้ดี ๆ ก็มีประโยชน์เยอะ จนไม่มีใครคอยอยากยากจน เพราะผู้คนจะถือว่าเป็นหน้าที่ของตนที่ต้องมีส่วนทำให้ทุกคนบนแผ่นดินมีอยู่มีกินเสมอกัน มีอุดมการณ์ “**สบายเป็นบพ ลำบากเป็นบุญ**” รู้สึกอับอายถ้าต้องสบายให้ขณะที่ผู้คนลำบาก จึงอยู่ดีมีสุขกันถ้วนหน้า แต่ถ้าใช้ร้าย ๆ ก็จะกลายเป็นช่องทางเอาไรด์เอาเปรียบกัน รวยกระจุก จนกระจายไปเสีย

การเมืองหรือโครงสร้างทางการเมือง ก็สมมติซ้อนสมมติเช่นกัน ถ้าใช้ดี ๆ ก็มีประโยชน์ จะไม่มีใครลำบากยากไร้ เพราะทุกคนจะถือว่าเป็นหน้าที่ของตนที่ต้องมีส่วนทำให้ทุกคนบนแผ่นดินพันทุกข์และมีสุขอย่างเท่าเทียมยุติธรรม แต่ถ้าใช้ร้าย ๆ ก็จะกลายเป็นโอกาสให้ผู้มีอำนาจ อาจข่มเหงรังแกผู้คนบนแผ่นดินราวกับเขาเป็นทาส **โดยลี้มว่าธรรมชาติโลกทั้งใบไม่มีใครเป็นเจ้าของ สรรพสัตว์เป็นเจ้าของร่วมกันหมดทั้งโลก การเมืองที่ดีจะต้องเคารพหลักการนี้ และหาวิธีทำตามธรรมชาติให้ได้** เพราะไม่อย่างนั้น การเมืองนั่นเอง ก็จะกลายเป็นสิ่งชั่วร้ายที่สุดในโลก เพราะทำให้สรรพสัตว์สูญเสียสิทธิ์อิสระตามธรรมชาติของตนไป

ปัญญาประดิษฐ์ หุ่นยนต์ เอไอ ก็แค่สิ่งที่คนคิดค้นผลิตมันมา จะวิเศษเลิศล้ำเพียงใด ก็ย่อมไม่จริงยิ่งกว่าผู้ผลิตมันมาแน่ๆ แค่สิ่งสมมติซ้อนสมมติอยู่ดี ถ้าใช้ถูก ก็มีประโยชน์ เผลอใช้ผิด ก็จะกลายเป็นโทษไป **ถ้าใช้ดี ๆ มันก็เป็นสิ่งมหัศจรรย์** ที่ทำลายสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของวิเศษเวทมนต์ คาถาในอดีตลงอย่างราบคาบ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ หะเหินเดินอากาศ มุดน้ำ ดำดิน หูทิพย์ ตาทิพย์ อันเคยมีแต่ในเทพนิยาย กลายมาอยู่ในชีวิตจริง เครื่องบิน ยานอวกาศ เรือดำน้ำ รถใต้ดิน วิทยุโทรทัศน์ คอมพิวเตอร์อินเทอร์เน็ต เอไอ หุ่นยนต์ เกิดมีมาอำนวยความสะดวกให้เรารวกับเป็นผู้วิเศษ แต่ถ้าใช้ร้าย ๆ ก็ทำนายได้ว่า พวกมันนี่แหละที่จะมาเร่งเวลาให้โลกเราพังพินาศไปอย่างรุนแรงรวดเร็วยิ่งขึ้น

รวมความว่า อะไรๆ ที่คนสัตว์ ซึ่งโดยปรมาตม์ ก็ไม่ได้มีอยู่จริง สมมติ บัญญัติ ประชุมแต่ง ประดิษฐ์ ผลิตมันขึ้นมา แล้วมันจะจริงไปยิ่งกว่า คนสัตว์ผู้สมมติ บัญญัติ ประชุมแต่ง ประดิษฐ์ ผลิตมันขึ้นมานั้นได้อย่างไร? มันก็ต้องเป็นได้แค่สิ่งสมมติที่ซ้อนสมมติก็เท่านั้นอยู่แล้วแน่ๆ

พูดไว้ให้สิ้นเชิง แม้แต่เรื่องลึกลับ โลกแห่งจินตนาการ อิทธิปาฏิหาริย์ โลกก่อนหรือหลังความตาย (นรกสวรรค์) สิ่งมีชีวิตต่างดาวต่างมิติ เป็นต้น ก็ล้วนแต่จิตคิดประชุมแต่งมันขึ้นมา ลองคิดเถิดว่า ถ้าไม่มีจริง ก็ธรรมดาไหม? หรือหากไม่มีจริง มันก็จะจริงไปยิ่งกว่าจิตผู้คิดประชุมแต่งมันขึ้นมาได้อย่างไร? คนจับประเด็นเช่นนี้ได้ ก็ไม่ต้องไปเถียงกับใครว่า “มีหรือไม่มี” อีกเลย แม้พระพุทธเจ้าจะเคยตรัสว่า “มี” ด้วย คือมีตามที่โลกสมมติ หรืออนุโลมตามความเชื่อของปุถุชนคนสามัญ เพื่อประโยชน์แก่การสอนศีลธรรมให้เขา ซึ่งไม่กระทบอะไรกับปรมาตม์ที่แม้แต่คนสัตว์ก็ไม่ได้มีอยู่จริงนั้น

ความจริงแท้ แบบปรมาตม์ ในบทแรก **จริงสถานเดียว ไม่มีใครโต้แย้งได้** แต่ความจริงเทียม ตามสมมติ ในบทนี้ **จริงอย่างมีเงื่อนไข อย่างมีคนโต้แย้งได้** จริงของคนนี้อาจไม่จริงของคนนั้น จริงยุคนี้ อาจไม่จริงยุคนี้ ส่วนยุคหน้าอาจจะกลับมาจริงหรือไม่จริงยิ่งกว่าเก่า ก็ย่อมได้ทั้งนั้น เพราะว่ามันเป็นความจริงตามสมมติ คือสุดแต่ผู้คนกลุ่มนั้น ยุคนั้น จะมีมติตกลงหรือเห็นร่วมกันว่า “มันจริง”

พอจับประเด็นเช่นนี้ได้ ก็จะมีอะไรให้ต้องเถียงกันอีก หรือหากจะเถียงกัน ก็ต้องตกลงกันได้มาก่อนว่า จะเถียงเรื่องปรมาตม์หรือสมมติ ซึ่งปรมาตม์ไม่มีอะไรให้โต้เถียง เพราะพ้นคำพูด สิ่งที่ยังโต้เถียงกันได้ สิ่งนั้นไม่ใช่ปรมาตม์ คนโต้เถียงเรื่องปรมาตม์จึงมีแต่คนบ้า ส่วนสมมติก็เถียงกันได้ไม่รู้จัก เพราะชื่อว่าสมมติก็ต้องสุดแต่แต่ละสมมติกันไป ในกลุ่มนั้นๆ หรือยุคนั้นๆ ที่ไม่มีอะไรจะไปปิดกันได้ ผู้ที่คิดจะปิดกันก็เข้าขั้นบ้าไปแล้วอีกนั่นแหละ แต่ถ้าจะเถียงเพื่อให้รู้ก็เถียงเถิด

การแยกสมมติออกจากปรมัตถ์ให้ชัดเจน นับเป็นเกณฑ์สำคัญ
ของชาวพุทธ ใครยังติดสมมติจนมองไม่เห็นปรมัตถ์ นั้นไม่ใช่ชาวพุทธ
แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายถึงคำพูด แต่หมายถึงจิตที่คิดเห็น เช่นแค่จิตเห็นว่า
ตามธรรมชาติตัวตนคนสัตว์ไม่มีอยู่จริง มันมีขึ้นมาก็แค่เราสมมติกัน
ส่วนธรรมชาตินั้น สรรพสิ่งเกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไปไม่ยกเว้น ตัวตนคนสัตว์
ซึ่งเป็นแค่สักว่าธาตุในธรรมชาติก็เช่นกัน มันจึงไม่มีอยู่จริงๆ เห็นเท่านั้น
ก็เป็นชาวพุทธแล้ว ถ้ายังไม่เห็น ถึงเป็นชาวพุทธก็แบบเทียมๆ

ชาวพุทธแท้เห็นว่า ถ้าไม่อยากตาย ก็อย่าหมายจะกลับมาเกิด
ถ้าไม่อยากทุกข์ ก็อย่าไปเมามายสุข เพราะเกิดแล้วต้องตาย สุขแล้ว
สุดท้ายจะต้องทุกข์ เป็นธรรมดา แล้วมีคำสอนเตือนใจไว้อย่างสำคัญ
ที่ชาวพุทธต้องรู้ทัน **“โลกธรรม”**^{๔๗} แปลว่า **สิ่งประจำโลก** จะต้องเผชิญ
อย่าไปคิดหนี มี ๔ คู่ ๘ ประการ ดังนี้

๑. **ลาภคู่เสื่อมลาภ** รวยล้นฟ้าเวลาตายก็จนเท่าเทียมกัน
๒. **ยศคู่เสื่อมยศ** สูงสุดสอยเวลาตายก็ต่ำต้อยติดดินเสมอกัน
๓. **สรรเสริญคู่ฉุนินทา** ถ้าวรถึงชั่วก็สรรเสริญ ถ้าวรถึงดีก็ฉุนินทา
๔. **สุขคู่ทุกข์** สุขที่แท้แค่ทุกข์ซ่อนรูป ที่สุดท้ายก็ทุกข์ทั้งสิ้น

พอเห็นเช่นนี้ ความอยากได้ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ก็เบาบาง
แม้ยังไม่หมดกิเลส ความอยากยังมีอยู่ ก็จะรู้ตัวมีสติมากขึ้น อยากได้
อย่างยังคิดมากขึ้น พอได้มาก็รู้จักใช้มันให้เกิดประโยชน์สุขอย่างคุ้มค่า
พร้อมเตรียมใจไว้ว่า ไม่ช้าเสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา ทุกข์ จะตามมา
ครั้นเวลานั้นมาถึง ซึ่งจะต้องมาถึงทุกคน อย่างน้อยก็ตอนกำลังจะตาย
จิตก็จะยอมรับสงบระงับได้ ไม่กระวนกระวาย จนน่าสลดหดหู่

ผู้เห็นความจริงครบ **จบทั้งปรมัตถ์ทั้งสมมติ** อย่างนี้ จะเข้าใจ
ชีวิตและโลกจริง **อย่างแจ่มแจ้งแทงตลอด** คือเห็นชัดเจนมาตั้งแต่ต้น
ไปจนจบ รู้ทั้งที่มาที่ไป จึงทำใจได้ ด้วยจิตที่รู้ ตื่น และเบิกบาน

เข้าใจชีวิต คือเข้าใจว่าชีวิตก็แค่ธาตุ ๖ ชั้น ๕ เครื่องจักรกล หรือเครื่องยนต์ของธรรมชาติ คำบาลีก็มีเรียกว่า “**สรีรยนต์**” แปลว่า “**เครื่องยนต์คือร่างกาย**” ที่ธรรมชาติสร้างมาชั่วเวลาหนึ่งๆ แล้วพังไป ไม่มีอึดตาตัวตนที่แท้จริง (*ปรมาตม์*) แต่แล้วอึดตาตัวตนก็ถูกเครื่องยนต์ของธรรมชาตินี้เองสร้างมา (*สมมติ*) ด้วยอิทัปปัจจยตาปฏิบัติสมุปาบาท เกิดภพเกิดชาติ เป็นตัวกูของกูไปตามอุปาทานอันเข้าไปครอบงำชั้น ๕ จากชั้น ๕ ตามธรรมชาติ กลายเป็น “**ปัญจอุปาทานชั้น**” อันหนักอึ้งที่หลงแบกไว้ทั้งชีวิต กว่าจะได้ฟังคำสอนของพระพุทธเจ้าว่า “**ภารา หเว ปรลยจกขนธา**”^{๔๙} แปลว่า “**ชั้น ๕ เป็นของหนักเนื้อ**” จึงรู้สึกตัว

อนึ่ง ฟังรู้ไว้ด้วยว่า “**ชั้น ๕ (ปรลยจกขนธา)**” ในพุทธภาษิตนี้ หมายถึง “**ชั้น ๕ ที่ถูกอุปาทานครอบงำอยู่ (ปรลยจกขนธา)**” แต่ด้วยพุทธภาษิตนี้ เป็นคำฉันท์ คำประพันธ์ประเภทร้อยกรอง ที่จะต้องบังคับครุหลุ จึงย่อคำให้สั้น ลงคณะฉันท์ได้ ไพเราะเพราะพริ้ง

เข้าใจโลก คือเข้าใจว่าสรรพสัตว์ โดยปรมาตม์มันก็แค่ส่วนหนึ่งของสรรพสิ่ง ที่ธรรมชาติสร้างมาให้มันสลับซับซ้อนขึ้น จากสิ่งไม่มีชีวิต กลายเป็นสิ่งมีชีวิต จากสิ่งที่รู้สึกนึกคิดไม่ได้กลายเป็นสิ่งที่รู้สึกนึกคิดได้ แล้วความรู้สึกนึกคิดนี้เอง ที่มันเป็นทางสองแพ่ง แพ่งหนึ่งดีมีสติปัญญา แพ่งหนึ่งเลวเกิดกิเลสตัณหา สิ่งมีชีวิตชนิดไหน รู้สึกนึกคิดเก่งกว่าใคร นอกจากสติปัญญาจะเลิศล้ำนำหน้าสรรพสัตว์ทั้งหลายแล้ว กิเลสตัณหาก็ยังมีมากกว่าสรรพสัตว์ทั้งสิ้นด้วย นั่นได้แก่มวลมนุษยเรานี้

ชะตากรรมสรรพสัตว์ ขึ้นอยู่กับสติปัญญามากกว่ากิเลสตัณหา หรือว่ากิเลสตัณหามากกว่าสติปัญญา ข้อนี้ผู้อ่านคงใช้วิจารณ์ญาณเองได้ ถ้ามวลมนุษยมีสติปัญญามากกว่ากิเลสตัณหาก็คะเห็นความจริงทั้ง ๒ ด้าน ดังที่ได้อภิปรายมานี้ แต่ถ้ากิเลสตัณหามากกว่าสติปัญญาก็จะพากันหลงอยู่ในความจริงด้านเดียว แค่ด้านสมมติ และอย่างมัวเมาเง้งเง่างมาย

สุดท้ายแล้ว โลกก็ไม่มีอะไร นอกจากสงครามระหว่างสติปัญญา กับกิเลสตัณหา จะเรียกว่า “**ธรรมาธรรมสงคราม**” แปลว่า “**สงครามระหว่างธรรมะกับอธรรม**” ก็ย่อมได้ ถ้าสติปัญญาหรือธรรมะเป็นผู้ชนะ โลกก็เจริญ ถ้ากิเลสตัณหาหรืออธรรมเป็นผู้ชนะโลกก็จะล่มจม

สติปัญญาหรือว่าธรรมะ ก็สมมติสร้างสรรค์ เผ่าพันธุ์ เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม ศิลปวิทยา สิ่งประดิษฐ์ สังคม เศรษฐกิจ การเมือง ต่างๆ นานา ขึ้นมาแก้ปัญหา หรืออำนวยความสะดวกให้ชีวิตและโลกอย่างมากมายมหาศาลเกินคณานับ

แต่กิเลสตัณหาหรือว่าอธรรม ก็เข้ามาครอบงำ ทำลายเผ่าพันธุ์ ใช้เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม ศิลปวิทยา สิ่งประดิษฐ์ สังคม เศรษฐกิจ การเมือง ต่างๆ นานานั้น มาสนองกิเลส เป็นเหตุแห่งทุกข์และปัญหานานาประการจนเกินต้านทานไหว

ผู้เข้าใจชีวิตและโลกแท้ เมื่อเห็นความจริงเช่นนี้แล้ว **กับตัวเอง** ย่อมจะเกิด “**นิพพิทา**” แปลว่า “**เอือมระอา, แหนงหน่าย**” คลายความยึดมั่นถือมั่น ในตัวตนคนสัตว์ลง เจาะจงจะวิมุติหลุดพ้น **กับโลก หรือกับสรรพสัตว์** ย่อมจะเกิด “**พรหมวิหารธรรม**”^{๕๐} แปลว่า **ธรรมะเครื่องอยู่อาศัย อันประเสริฐ หรือของผู้ประเสริฐ** มี ๔ ดังนี้

๑. เมตตา ไมตรี มีน้ำใจ ไม่หวังผลตอบแทน (**ยามปกติ**)

๒. กรุณา เกื้อกูล โอบอ้อม อารี ช่วยเหลือ (**ยามทุกข์ยาก**)

๓. มุทิตา ดีใจด้วย พลอยยินดี อนุโมทนา (**ยามได้ดีมีสุข**)

๔. อุเบกขา วางเฉย แต่ไม่ใช่เฉยเฉย แคเฉยดูอยู่ใกล้ๆ ไปก่อน รอจังหวะที่จะเมตตากรุณามุทิตาอย่างเหมาะสม (**ทุกยามตามธรรมะ**)

เพราะเหตุนี้ ผู้ที่เข้าใจชีวิตและโลกแล้ว จะไม่อาจทำชั่วได้ลงคอ และจะนิ่งเฉยกับการทำดีไม่ได้อีกต่อไป **ทำชั่วไม่ลง** เพราะ**สงสารกัน**, **ไม่นิ่งเฉยการทำดี** ก็เพราะ**สงสารกัน** ซึ่งน่าสงสารจริงๆ ด้วย

จะไม่น่าสงสารอย่างไร? ในเมื่อทั้งที่ชีวิตและโลก โดยปรมาตม์ มันก็ไม่มีอยู่จริง ที่มีขึ้นมา มันก็แค่สมมติ แต่แล้วสรรพสัตว์ โดยเฉพาะมนุษย์ก็หลงสมมติ เอามาเป็นจริงเป็นจัง อย่างเง่างมงาย จนเห็นแก่ตัว แล้วข่มเหงรังแกกัน ที่น่าสลดสังเวชนัก ก็ตรงที่ถึงขั้นหลงทำลายเครื่องคุ้มครองกะลาหัวตัวเอง คือธรรมชาติป่าไม้ จนดาวโลก ซึ่งเป็นรังเดียวของตน ร้อนรอนจวนจะอยู่ไม่ได้ แทนที่จะนึกคิด รับผิดชอบต่อกันหันมากอบกู้ฟื้นฟู ดาวโลกไว้ให้ทันเวลา กลับมัวละเมอเพื่อฝันว่า **จะพากันอพยพไปอยู่ดาวดวงอื่น** ซึ่งในชีวิตจริงเป็นไปไม่ได้ ถึงได้ก็จะไม่ใช่ชีวิตแบบเรานี่

สรุปว่า นอกจากความจริงแท้ โดยปรมาตม์ **จริงสถานเดียว ไม่มีใครโต้แย้งได้** ในบทแรกแล้ว ก็ยังมีความจริงเทียม ตามสมมติ **จริงมีเงื่อนไขอย่างมีคนโต้แย้งได้** ในบทนี้ ที่ในบางแง่มุม มันกลับเป็นจริงยิ่งกว่าจริง เพราะเป็นสิ่งที่สรรพสัตว์ยึดมั่นถือมั่นกันจริงจรงอยู่ทั่วโลก แม้แต่คำสอนของพระพุทธเจ้า ที่มุ่งจะประกาศธรรมเพื่อวิมุตติหลุดพ้นเป็นสภาวะ ก็ยังมีคำสอนส่วนมากเป็นแบบสมมติหรือเพื่อผู้คนในชั้นนี้ เช่น วินัยบัญญัติสำหรับพระสงฆ์ ศีลธรรมสำหรับชาวบ้าน นิทานชาดกสำหรับเยาวชน ก็สมมติทั้งนั้น ส่วนคำสอนศาสนาอื่นๆ ทั่วทั้งโลก ก็ล้วนสมมติทั้งสิ้น มันจึงกลับจะสำคัญที่สุดไป ชนิดที่ถ้าไม่เอามาใช้ ไม่ปฏิบัติให้ถูกต้อง ก็จะกลายเป็นมิจฉาปฏิฐิไปอีกทาง ดังได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น

เพราะ **แจ่มแจ้งปรมาตม์ (บทแรก)** เข้าถึงอนัตตา หาตัวตนคนสัตว์ไม่เจอแล้ว จึงไม่เหลือใครให้เป็นทุกข์ กระทั่งให้เกิดแก่เจ็บตาย โดยประการทั้งปวงอีก และเพราะ **ชัดเจนสมมติ (บทที่สองนี้)** รู้เท่าทันต่อบัญญัติอัตตาสันตสสัย “**เกิดมาทำไม?**” คือได้คำตอบ “**เกิดมาเพื่อพ้นทุกข์**” ตามปรมาตม์ และ “**เกิดมาเพื่อทำชีวิตให้ดีมีคุณค่า**” ตามสมมติ เกิดมาไม่เสียหายเกิดแทนคุณธรรมชาติที่ให้เกิดมา คู่กับเวลาที่มีชีวิต ชนิดควรค่าคำว่าตำนาน (เมื่อต้องมีตัวตนก็ทำตัวตนให้ดีมีคุณค่า คู่กับเวลาที่มันเกิดมาแล้ว)

บทที่ ๓ ความหลุดพ้น

ปฤชชนมักมีความเห็นผิด ชนิดกล่าวได้ว่า “เห็นผิดอย่างไรค่า อย่างเสียเวลา อย่างน่าเสียดาย และอย่างน่าสงสาร” คือเห็นผิดไปว่า “ความหลุดพ้นเป็นเรื่องในชาติหน้า ต่อดตายแล้วเกิดใหม่อีกหลายชาติ จึงจะมีโอกาสหลุดพ้นได้ หรือกังวลว่าหลุดพ้นแล้วจะใช้ชีวิตตามเดิมไม่ได้” กรณีหลังนี้ ยิ่งเป็นฆราวาสจะหวาดกลัวไปเลย เพราะเคยได้ยิน พระเทศน์ว่า “ฆราวาสถ้าบรรลอรหัตต์จะต้องบวชในวันนั้น มิฉะนั้น จะต้องนิพพาน (ตาย) ในวันนั้นทีเดียว” ซึ่งไม่มีในพระไตรปิฎก มามีปัญหากันยุคหลังๆ ครั้งพระนาคเสนเถระ^{๕๑} (เมื่อราว พ.ศ. ๓๐๐-๔๐๐) ที่พุทธทาสภิกขุ (พ.ศ. ๒๔๔๙-๒๕๓๖) แย้งว่า “พูดกันไปเอง”

ข้อควรคิด ถ้าความหลุดพ้นไม่ใช่เรื่องชาตินี้ จะต้องรอดต่อเมื่อถึงชาติหน้า มันก็ไร้ค่า หรือไร้ประโยชน์ในชาตินี้ไปเสีย ส่วนชาติหน้าเล่า ก็เลื่อนลอยเหลวไหล ไม่แน่ว่าจะมีจริงไหม? ถ้าต้องรอดต่อเมื่อถึงชาติหน้าที่ตนเองก็ยังไม่แน่ใจเลยว่า จะมีจริงหรือไม่? ย่อมจะทำให้ไม่รีบชวนขวาย เพื่อจะหลุดพ้นเดี๋ยวนี้ มัวผลัดวันประกันพรุ่งเรื่อยไป มันเลยเสียเวลา, ที่แท้แล้วความหลุดพ้นนั้นมีอยู่ได้ในชีวิตประจำวัน มีหลายชั้นหลายระดับ ปฤชชนก็หลุดพ้นน้อยๆ พระอริยะชั้นต้นๆ ก็หลุดพ้นมากๆ พระอรหัตต์ก็หลุดพ้นสิ้นเชิง แม้จะหลุดพ้นน้อยๆ ก็ยังมีประโยชน์มาก แต่เพราะเห็นผิดเลยเสียประโยชน์ไป มันจึงน่าเสียดาย, ความหลุดพ้นทำให้ได้สิ่งที่ดีที่สุดเท่าที่มนุษย์ควรได้ พอเห็นผิด ก็จึงพลาดโอกาสเช่นนี้ไป มัวจ่อมจวมงายอยู่ในความทุกข์ ติดคุกและเป็นทาสของกิเลส จนชีวิตไร้อิสรภาพ มีจิตใจที่ร้อร่นกังวลหวาดกลัวแต่เกิดจนตาย กลายเป็นคนน่าสงสาร

ในเบื้องต้นจึงควรเห็นไว้ก่อนว่า ความหลุดพ้นเป็นเรื่องในชาตินี้ ไม่ต้องรอชาติหน้า มีที่นี้ มีเดี๋ยวนี้ ทั้งมีได้หลายชั้น ปุถุชนคนกิเลสหนา ก็หลุดพ้นแบบปุถุชน, พระอริยะ ผู้มีกิเลสเบา ก็หลุดพ้นแบบพระอริยะ, ส่วนพระอรหันต์ท่านผู้หมดกิเลสแล้ว ก็หลุดพ้นแบบพระอรหันต์.

ปุถุชน คนกิเลสหนา ผู้ยังยึดมั่นถือมั่นว่าอัตตาตัวตนคนสัตว์อยู่ ความหลุดพ้นแบบปุถุชน ก็จึงยังมีคนผู้หลุดพ้น เช่น มีทุกข์ร้อนอะโรมา พอทุกข์ร้อนนั้นจางไป จะจางไปเองตามธรรมชาติ หรือเพราะเขามีวิธีทำให้มันจางไป อยากรู้ที่สุดแท้ นั่นก็เรียกได้ว่า ผู้หลุดพ้นจากทุกข์ร้อนนั้นๆ เรื่องอื่นๆ ก็เช่นกัน ในขั้นนี้ “**จึงยังมีคนสัตว์ผู้หลุดพ้น**” ซึ่งโดยปรมัตต์สังขรรตามธรรมชาติแท้แล้ว ย่อมถือว่า ยังไม่หลุดพ้นจริงๆ

พระอริยะ คนมีกิเลสเบา ที่ความยึดติดในอัตตาตัวตนคนสัตว์ ย่อมจะเบาบางจางลงไปด้วย ความหลุดพ้นแบบพระอริยะนี้ จึงดีขึ้นกว่าแบบปุถุชน ตรงที่นอกจากจะหลุดพ้นจากทุกข์ร้อนนั้นแล้ว ก็ยังหลุดพ้นจากอัตตาตัวตนคนสัตว์ไปได้ด้วยเป็นบางส่วน จุดสังเกตสำคัญ ในขั้นนี้ จึงอยู่ที่ “**ยังมีคนสัตว์ผู้หลุดพ้นอยู่ แต่เบาบาง**” ซึ่งโดยปรมัตต์สังขรรตามธรรมชาติแท้ ก็ถือว่ายังไม่หลุดพ้นจริงๆ อีกเหมือนกัน

พระอรหันต์ กิเลสหมดไปแล้ว ความยึดมั่นถือมั่นในอัตตาตัวตนคนสัตว์ก็ไม่มีแล้ว ความหลุดพ้นแบบพระอรหันต์ ก็จึงเป็นความหลุดพ้นที่ไม่ต้องมีผู้หลุดพ้น หรือหลุดพ้นแม้จากผู้หลุดพ้นด้วย อาจจะฟังดูพิลึกขบถ แต่ปรมัตต์สังขรรตามธรรมชาติแท้ แบบนี้แหละจึงจะเรียกว่า หลุดพ้นจริง เพราะถ้ายังมีผู้หลุดพ้นอยู่ ก็เท่ากับว่ายังติดอยู่ในอุปาทานกิเลส อันเป็นเหตุให้เกิดมีอัตตาตัวตนคนสัตว์ แล้วจะเรียกว่า หลุดพ้นอย่างไรได้? ต่อเมื่อพ้นจากอวิชชาตัณหาอุปาทานได้แล้วอย่างเด็ดขาด อัตตาตัวตนคนสัตว์หายไปอย่างสิ้นเชิง จนไม่เหลือใครให้มามีอยู่ เป็นผู้หลุดพ้นอีกแล้วนั่นแหละ จึงจะเรียกได้ว่า “**หลุดพ้นจริงๆ**”

พอรู้ว่า ความหลุดพ้นมีได้หลายชั้นหลายระดับ และมีได้ทันที
ในชีวิตนี้ ที่นี้เดี๋ยวนี้ ไม่ต้องรอต่อตายแล้วไปเกิดอีกหลายภพหลายชาติ
ทุกคนมีโอกาสจะหลุดพ้นได้ ตามฐานะของตนๆ แม้แต่ยังเป็นปุถุชนก็ตาม
เพราะความหลุดพ้นในระดับปุถุชนก็มี และอยู่ในวิสัยที่ใครๆ ก็พ้นได้

ความหลุดพ้นของปุถุชนและความหลุดพ้นของพระอริยะชั้นต้นๆ
ที่ยังมีคนมีสัตว์เป็นผู้หลุดพ้นอยู่ มันคล้ายตามความรู้สึกหรือสามัญสำนึก
ของเราอยู่แล้วว่า “ต้องมีคนจึงจะมีผู้หลุดพ้นโน่นนี่นั่นกันต่างๆ”

แต่ความหลุดพ้นของพระอริยะชั้นสูงคือพระอรหันต์นั้นย้อนแย้ง
กับสามัญสำนึกของปุถุชน เพราะไม่มีแม้แต่ผู้หลุดพ้น หรือหลุดพ้นแล้ว
แม้จากผู้หลุดพ้น ที่คนทั่วไปฟังยังงง กัง ในหนังสือนี้ จึงมีการจะต้อง
ทำให้ผู้อ่านผู้ฟังหายงงให้จงได้ เท่าที่สติปัญญาของผู้อภิปรายจะพอมี
ซึ่งจำเป็นต้องขอแรงผู้อ่านผู้ฟังให้ช่วยตั้งใจอ่านตั้งใจฟังดีๆ ด้วย

อันที่จริง ถ้าเข้าใจเรื่องความจริงแท้ในบทแรกไปอย่างชัดเจนแล้ว
ก็จะพลอยทำให้มาเข้าใจเรื่องความหลุดพ้นของพระอรหันต์ในบทนี้ด้วย
แบบที่ไม่ยากนัก แม้วิสัยของพระอรหันต์ ปุถุชนคนยังมีกิเลสเข้าไม่ถึง
อยู่แล้วแน่ๆ แต่อาศัยเอาหลักความจริงตามธรรมชาติที่เราเรียนรู้ได้มาจับ
ก็จะไม่ใช่เรื่องที่เกินกว่าจินตนาการแต่อย่างใด เพราะคำว่า “พระอรหันต์”
อันที่จริงก็เป็นแค่คำสมมติเรียกท่านผู้มีจิตเข้าถึงสภาวะปรมาตถ์สัจธรรม
ตามธรรมชาติธรรมดา จนความยึดมั่นถือมั่นว่า มีอัตตาตัวตนคนสัตว์
หมดสิ้นไป ถ้ายังไม่หมดสิ้นไป ก็ไม่ใช่พระอรหันต์ ดังนั้น พระอรหันต์
ก็จึงไม่มีตัวตนคนสัตว์เหลืออยู่แล้ว เพราะไม่มีตัวตนคนสัตว์อยู่อีกแล้ว
นั่นแหละ ก็จึงเรียกว่า พระอรหันต์, ทั้งความจริงกิเลสกับตัวตนคนสัตว์
ก็คือสิ่งเดียวกันนั่นเอง การละกิเลสกับการละตัวตนคนสัตว์ การสิ้น
กิเลสกับการสิ้นตัวตนคนสัตว์ ก็จึงเป็นเรื่องเดียวกันไป พอเห็นเช่นนี้
ก็จะทำให้เข้าใจคำว่า “หลุดพ้นแม้จากผู้หลุดพ้น” ได้ชัดเจนขึ้น

เป็นอันว่า ความหลุดพ้นมีได้หลายชั้น หลุดพ้นแบบปุถุชนก็มาก หลุดพ้นแบบพระอริยะก็มี และหลุดพ้นแบบพระอรหันต์เป็นอันหลุดพ้นที่แท้จริง เพราะหลุดพ้นแล้วสิ้นเชิง (หลุดพ้นแม้จากผู้หลุดพ้น)

หลุดพ้นจากอะไร? ตอบได้หลายคำ **หลุดพ้นจากกิเลส** นี่สิ่งที่สิ่งถูกละ, **หลุดพ้นจากทุกข์** นี่สิ่งที่สิ่งดับไป (ละกิเลสได้ ทุกข์ก็ดับไป), **หลุดพ้นจากวิภวสังสาร** นี่สิ่งที่กังวลการเวียนว่ายตายเกิดได้หักสะบั้นลง, หรือ**หลุดพ้นจากอตฺตา** นี่สิ่งที่ภาพลวงตามายาสมมติได้ถูกเปิดเผยออกมาอย่างเต็มตาแล้ว, ซึ่งที่แท้ก็เป็นเรื่องเดียวกันทั้งหมด คือ**สรรพสัตว์ติดอยู่ในวิภวสังสาร** คือกิเลส กรรม วิบาก ก็จึง**มีทุกข์** ก็จึง**มีอตฺตาผู้เป็นทุกข์** ถ้าแค่หลุดพ้นจากกิเลสได้อย่างเดียว กรรม วิบาก ทุกข์ และอตฺตาก็ไม่มีคือพลอยหลุดพ้นไปทุกอย่างนั่นเอง แม้กระทั่งภพภูมิต่างๆ ในทางศาสนาที่จะต้องไปเกิด เช่น นรกสวรรค์ ก็เป็นอันหลุดพ้นไปด้วยกัน เพราะเมื่อพ้นจากวิบากหรือ**ผลกรรม**ได้แล้ว ก็ไม่เหลืออะไรให้ต้องไปเกิดอีก

เพราะเหตุนี้ ท่านจึงมักพูดเพียงว่า “**หลุดพ้นจากกิเลส**” เท่านั้น เป็นอันครอบคลุมทุกการหลุดพ้น กิเลสในเบื้องต้นท่านจำแนกไว้ ๓ อย่าง คือ “**กิเลสอย่างหยาบ กิเลสอย่างกลาง และกิเลสอย่างละเอียด**” กิเลสอย่างหยาบละด้วยทานหรือศีล, กิเลสอย่างกลางละด้วยสมาธิหรือสมถกรรมฐาน, กิเลสอย่างละเอียดละด้วยปัญญาหรือวิปัสสนากรรมฐาน” พูดให้เห็นความสัมพันธ์กันกับความหลุดพ้นระดับต่างๆ ได้ดังนี้ หลุดพ้นแบบปุถุชน โดยอาศัย**ทานศีล**ฝึกกายวาจาใจในเบื้องต้น **ก็จะหลุดพ้นจากกิเลสอย่างหยาบ**ได้ ถ้าทำจิตภาวนาหรือสมถกรรมฐาน **การฝึกจิตให้สงบ**ก็จะหลุดพ้นจากกิเลสอย่างกลางได้ด้วย และหากอบรมปัญญาภาวนาหรือวิปัสสนากรรมฐาน **การฝึกปัญญาให้เห็นแจ้ง** ก็จะทำให้กิเลสอย่างละเอียดเบาบางลง ถ้าละได้ระดับใดๆ ก็จะเป็นพระอริยะในระดับนั้นๆ ละได้อย่างสิ้นเชิง ก็จะเป็นพระอรหันต์เท่านั้นเอง

กิเลสอย่างหยาบ ตรงกับคำบาลีคือ “**วீติกมมกิเลส**” แปลว่า **กิเลสที่ล่วงละเมิดศีล** หมายถึง “**อกุศลมูล ๓**”^{๕๒} (รากเหง้าแห่งอกุศล) ได้แก่

๑. โลกะ โลก ละโมบ ออยากได้ ออยากเอา เห็นแก่ตัว
 ๒. โทสะ โกรธ เกลียด แค้น อาฆาต คิดเช่นฆ่า คิดทำลาย
 ๓. โมหะ หลงผิด จิตวุ่น สับสน สงสัย งงวาย งมวาย
- หรือ “**ปัญญะ ๓**”^{๕๓} (สิ่งปั่นป่วน ก่อความให้เนิ่นช้า) ได้แก่

๑. ตัณหา* **อยากในทางชั่ว** (เห็นแก่ตัว) อันเป็นอกุศลที่ต้องละ
๒. ทิฏฐิ คิดเห็นที่ไม่เห็นความคิด ยึดติดในทฤษฎีอย่างงมงาย
๓. มานะ **ลำค้ำยตนผิด** ทำให้ริษยาผู้อื่น หรือทำให้หลงตัวเอง

กิเลสอย่างกลาง ตรงกับคำบาลีคือ “**ปรัญฐานกิเลส**” แปลว่า **กิเลสที่ก่อกวนจิตใจ** ขวางสมาธิปัญญา ได้แก่ “**นิรุต ๕**”^{๕๔} ดังนี้

๑. กามฉันทะ **ชอบใจใครจะได้กามคุณ ๕**** (โลกะ/ตัณหา)
๒. พยาบาทะ **เข้าใจเพราะไม่ได้กามคุณ ๕**** (โทสะ/มานะ)
๓. ถีนมิทธะ **ซึมเศร้า เหนง่วงง เกียจคร้าน** (โมหะ/ทิฏฐิ)
๔. อูธัจจะกุกกัจจะ **ฟุ้งซ่าน งุ่นง่าน วุ่นวาย** (โมหะ/ทิฏฐิ)
๕. วิจิกิจฉา **สงสัย สับสน ไม่เข้าใจ ไม่รู้จักจริง** (โมหะ/ทิฏฐิ)

กิเลสอย่างละเอียด ตรงกับคำบาลีคือ “**อนุสัยกิเลส**” แปลว่า กิเลสที่เคยชินอยู่ในจิต ได้แก่ “**อนุสัย ๗**”^{๕๕} รวมถึงกิเลสที่หมักหมมผูกมัดอยู่ในจิต คือ “**อาสวะ ๔**”^{๕๖} “**สังโยชนะ ๑๐**”^{๕๗} ด้วย ที่จะไม่เอามาแจกแจงให้เปลืองเวลา เพราะเกินความจำเป็นของผู้มุ่งปฏิบัติแบบลัดตรง

อย่างไรก็ดี ควรที่จะรู้ไว้ให้ชัดเจนว่า **กิเลสคือกิเลส** จะแตกชื่อออกไปอย่างไร? ก็ล้วนมาจาก “**อวิชชาตัณหาอุปาทาน**” ที่แสดงอาการเป็น “**โลกะ โทสะ โมหะ**” หรือ “**ตัณหา มานะ ทิฏฐิ**” ทั้งสิ้น

* ไม่รวมถึงอยากในทางดี คำบาลีว่า “**สังกัปปะ, ฉันทะ**” อันเป็นกุศล ที่ต้องทำให้มีมากๆ

** กามคุณ ๕ ได้แก่ **รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ** (สิ่งถูกต้องกาย) อันน่าใคร่ น่าพอใจ

ส่วนชื่อต่างๆ ที่ท่านตั้ง แจกแจกออกไป เพียงเพื่อจะแสดงลักษณะ หรือกิจของมัน (สิ่งที่มันทำ) ตัวอย่างเช่น

นิวรรณ์ (นิวรรณกิเลส) ก็เพราะมันเป็นเครื่องขัดขวางความเจริญก้าวหน้าแห่งสมาธิและปัญญา

สังโยชน์ (สังโยชนกิเลส) ก็เพราะมันผูกจิตให้ติดยึดอยู่ในภพในชาติ จนไม่อาจจะหลุดพ้นไปได้ ละมันได้ก็จึงจะหลุดพ้น

อาสวะ (อาสวกิเลส) ก็เพราะมันต้องอยู่ในสันดาน นำเหม็นอยู่ข้างใน พร้อมจะเอ่อจะล้นออกมาข้างนอกได้ตลอดเวลา

อนุสัย (อนุสยกิเลส) ก็เพราะมันสั่งสมความเคยชินเอาไว้ในจิต แล้วรอจังหวะเกิดซ้ำๆ ไป บ่อยขึ้น ถี่ขึ้น ที่เรียกว่า “ติดสันดาน”

เป็นอันว่า กิเลสทั้งปวงไม่ว่าจะมีชื่อเรียกอย่างไร? มันก็มาจาก อวิชชา ตัณหา อุปาทาน แล้วแสดงอาการออกมาเป็น โลกะ โทสะ โมหะ หรือ ตัณหา มานะ ทิฎฐิ ทั้งสิ้น ดังนั้น เมื่ออ่านพบฟังได้ยินกิเลสชื่อใดๆ จะต้องดึงมาใส่อวิชชา ตัณหา อุปาทาน โลกะ โทสะ โมหะ ตัณหา มานะ ทิฎฐิ อย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าหากดึงเข้ามาไม่ได้ ก็ยังไม่รู้จักกิเลสจริง

พอจับประเด็นได้ ก็ไม่พ่นเฟือ เมื่อจะละมัน ก็แค่คอยสกัดกั้น ไม่ให้อวิชชา ตัณหา อุปาทาน โลกะ โทสะ โมหะ ตัณหา มานะ ทิฎฐิ เกิดขึ้นได้ สกัดกั้นไม่ทัน มันเกิดแล้ว ก็รีบละมันเสียเท่านั้น ใครทำได้ แม้เท่านั้น ก็ชื่อว่า **ผู้ละกิเลส นิวรรณ์ สังโยชน์ อาสวะ อนุสัย ไปด้วยกัน** เพราะมันเป็นสิ่งเดียวกันอยู่แล้ว ในทางปฏิบัติก็จึงละทีเดียวจบ^{๕๘}

อนึ่ง ปุณฺชนมฺกจะเข้าใจว่า ท่านผู้สำเร็จเป็นพระอรหันต์^{๕๙} คงได้คงมี นี้นันต่างๆ นานา ยิ่งเคยฟังมาว่า ท่านได้ฌานสมาบัติ มีญาณ มีฤทธิ์นั้นนี้ ก็เลยหลงมองอยู่แต่ในมุมนั้น ซึ่งโดยสมมติก็ว่ากันไป แต่โดยปรมัตถ์ หรือทางปฏิบัติกลับตรงกันข้าม เพราะ “มันไม่ใช่การมีอะไรมา” แต่ทว่า “มันคือการหมดอะไรไป” ดังจะอภิปรายให้เห็นเป็นชั้นๆ ดังนี้

พระโสดาบัน หมดสังโยชน์เบื้องต่ำสุด ๓ อย่าง คือ **สักกายทิฐิ, วิจิกิจฉา, สีสพตปรามาส.**

พระสกิทาคามี เช่นเดียวกับพระโสดาบัน ทั้งยังทำให้สังโยชน์เบื้องต่ำอีก ๒ อย่าง คือ **กามราคะ, ปฏิมะ** เบบางจางลงด้วย

พระอนาคามี หมดสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ อย่าง คือ **สักกายทิฐิ, วิจิกิจฉา, สีสพตปรามาส, กามราคะ, ปฏิมะ.**

พระอรหันต์ หมดสังโยชน์ทั้ง ๑๐ อย่าง, ๕ เบื้องต่ำกล่าวแล้ว ส่วน ๕ เบื้องสูง คือ **รูปราคะ, อรูปราคะ, มานะ, อุทธัจจะ, อวิชชา.**^{๖๐}

สังโยชน์ทั้ง ๑๐ อย่าง ขยายความโดยสังเขปได้ ดังนี้

๑. **สักกายทิฐิ** เห็นผิด คิดว่าเป็นตัวตนคนสัตว์ กูมิงมัน
๒. **วิจิกิจฉา** สงสัยในอริยสัจ ๔ อิทัปปัจจยตาปฏิจจสมุปบาท
๓. **สีสพตปรามาส** หลงศีลพรต เชื่อผลดลบันดาล
๔. **กามราคะ** ใครในกามคุณ ๕ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ
๕. **ปฏิมะ** เตือดตาล รำคาญใจ เพราะกามคุณ ๕ แปรปรวนไป
๖. **รูปราคะ** ใครในรูป ชั้นลึกซึ้งคือติดอยู่ในรูปฌาน
๗. **อรูปราคะ** ใครในนาม ชั้นลึกซึ้งคือติดอยู่ในอรูปฌาน
๘. **มานะ** ถือตัว ชั้นลึกซึ้ง คือ**อัสมิมานะ** ถือว่ามีตัวตน **อหังการ**

มมังการมานานุสัย เคยชินในการถือมั่นว่ามีกูมิของกู

๙. **อุทธัจจะ (กุกุกุจะ)** ฟุ้งซ่าน รำคาญใจ ความคิดแต่ถ่ายไปต่างๆ นานา เผลอสติ พลาดสมาธิ จิตไม่รวมเป็นหนึ่ง

๑๐. **อวิชชา** ความไม่รู้ ความเข้าใจผิด คือ**มิจฉาทิฐินันเอง**

(จัดลงอกุศลมูล ๑,๒,๓,๘,๙,๑๐=โมหะ, ๕=โทสะ, ๔,๖,๗=โลภะ)

กิเลสเหล่านี้ที่พระอริยะละได้ ทำให้หมดไปได้ ไม่ว่าจะเรียกชื่ออะไร มันก็คือ**อวิชชาตัณหาอุปาทาน** หรือ**โลภะ โทสะ โมหะ** รูปแบบใดรูปแบบหนึ่งทั้งนั้น จำชื่อได้ก็ดี จำชื่อไม่ได้ ก็ไม่ใช่ปัญหาอะไรเลย

เพราะในการปฏิบัติจริงๆ ก็คงไม่มีใครมัวไปท่องชื่อมัน มีแต่คอยเฝ้าดูว่า ถ้ามันเป็นกิเลสก็รีบละ ถ้ามันเป็นปัญญาก็รีบคว้า เท่านั้นเอง สำหรับปุถุชนและพระอริยะชั้นต้นๆ ที่ยังมีอัตตาตัวตน ยังรู้สึกว่าเป็นคนเป็นสัตว์ ยังยึดมั่นถือมั่นว่า “มีกู” ซึ่งจะต้อง “มีกรรม” อันเป็นธรรมดา พอเกิดกิเลส ก็จะทำกรรม อย่างน้อยก็มีโนกรรม ถือตามภาษาอภิธรรม สังขารจิตนั้นแหละคือกรรม พุดให้ชาวบ้านเข้าใจง่ายๆ แค่คิดก็ทำกรรมไปแล้ว เรียกว่า “มโนกรรม” ที่นี้ก็หนีวิบาก (ผลกรรม) ไม่พ้นแล้ว ดังนั้นมันก็จึงมีตัวตนคนสัตว์ มีกูผู้เกิดกิเลส ผู้ทำกรรม ผู้รับผลกรรม พอจะละมันก็เลยมีกูผู้ละกิเลส แต่เพราะยังละได้ไม่หมด ก็เลยยังมีกรรมมีวิบากไปก่อน ละกิเลสส่วนใดได้ ก็ชื่อว่า หลุดพ้นในส่วนนั้น และเพราะยังมีตัวตนคนสัตว์ แม้จะหลุดพ้นบ้าง ก็จึงยังเป็นแบบที่มี “กูผู้หลุดพ้น” อยู่นั่นเอง

ส่วนพระอริยะชั้นสูงคือพระอรหันต์ละสังโยชน์ ๑๐ โดยเฉพาะ “มานะหรืออหังการมมังการมานานุสัย” ได้หมดแล้ว ตัวตนคนสัตว์ ตัวกูของกู ไม่เหลืออยู่ในจิตของท่านอีก เมื่อไม่มี “กู” ก็จึงไม่มี “ผู้ใดๆ” ไม่ว่าจะ “ผู้เกิดกิเลส, ผู้ทำกรรม, ผู้รับผลกรรม” หรือแม้แต่ “ผู้หลุดพ้น” ดังกล่าวมา ทำให้ความหลุดพ้นของพระอรหันต์เช่นนี้เท่านั้น ที่จะนับได้ว่าเป็นความหลุดพ้นจริงๆ เพราะหลุดพ้นแล้วแม้จากผู้หลุดพ้น

ชีวิตพระอรหันต์ ลึนกิเลสจึงลึนกู ลึนกูจึงลึนกรรม การคิดพูดทำ จึงเป็นแค่กิริยา ลึนกรรมจึงลึนทุกข์ ดังคำบาลีพุทธพจน์ว่า “ตณฺหุขยา กมฺมุขโย กมฺมุขยา ทุกฺขกฺโข” แปลว่า “เพราะลึนตัณหาจึงลึนกรรม เพราะลึนกรรมก็จึงลึนทุกข์” ทำให้มีสุขทุกสถาน ดังพุทธภาษิตว่า

“คาเม วา ยทิ วา รญฺเณ นินฺเณ วา ยทิ วา ธฺเล
ยตุล อรหนฺโต วิหรนฺติ ตํ ภูมิจฺจํ ญญํ”^{๖๑}

“ไม่ว่าจะบ้านหรือป่า ไม่ว่าจะมีลมหรือที่ดอน พระอรหันต์ทั้งหลาย อยู่ที่ไหน ที่นั่นพลันนำอภิมภ” (ท่านไปถึงไหน ร่มเย็นไปถึงนั้น)

เป็นอันว่า **ความหลุดพ้นมีได้หลายชั้น ชั้นต้นๆ ใครๆ ก็หลุดพ้นได้ แม้ชั้นสุดท้าย ความหลุดพ้นแบบพระอรหันต์ ก็ไม่เกินวิสัยของผู้ตั้งใจจริง** เพราะเหตุดังกล่าวมานี้ ผู้ที่กลัวความหลุดพ้น จึงจัดว่า “เห็นผิดอย่างไรค่า อย่างเสียเวลา อย่างน่าเสียดาย และอย่างน่าสงสาร” ดังกล่าวไว้ในตอนต้น โดยเฉพาะ “เห็นผิดอย่างน่าสงสาร” ควรจะได้อภิปรายโดยอุปมาอุปไมย เพื่อให้ผู้อ่านได้เห็นจริงยิ่งๆ ขึ้นไป จนรู้สึกสลดใจในชีวิตของตนเอง ที่อาจตรงกับอุปมาอุปไมยนั้น แล้วได้คิด มองชีวิตใหม่ ไม่กลัวความหลุดพ้นอีก มีฉันทะมุ่งความหลุดพ้นเท่าที่ตนจะพ้นได้ โดยตัวอย่างที่จะเล่านี้

นกที่ถูกจับมาขังไว้ในกรง แล้วเจ้าของคอยหาเหยื่อมาให้มันกิน ไม่เคยขาด ไม่นานนัก มันก็จะไม่กล้าบินไปไหนไกลๆ อีก ถึงเจ้าของเปิดกรงทิ้งไว้ อย่างเก่งมันก็จะกระโดดออกมาเกาะแค่ขอบหน้าต่างบ้าน หรือตามต้นไม้ในบริเวณบ้านของเจ้าของเท่านั้น นี่ขนาดนกที่ถูกจับมาขังไว้ในกรง มันก็ยังกลัวการออกจากกรง และลืมแล้วว่าถูกคุมขังไปแล้ว ลองคิดดูว่า ถ้าเป็นลูกของมัน ที่ถูกฟักออกมาในกรงนั้นตั้งแต่วันมันเกิด มันจะติดกรงและกลัวโลกภายนอกขนาดไหน? ต่อให้เห็นท้องฟ้าอันเสรี ป่าเขาเขียวขจี มีดอกไม้สวยงามน่าโอบชม มีผลไม้หอมหวานชวนโอบชิม มันจะกล้าโบยบินออกไปไหม? ในเมื่อมันอยู่แต่ในกรงมาแต่เกิด

มนุษย์ปุถุชนทุกคนบนโลกก็แบบเดียวกันนั้น เกิดมาพร้อมกับถูกคุกคามธรรมชาติคุมขังไว้ โดยแทบไม่มีใครรู้สึกตัวกันเลย ทางกายพอมิเรากุญแจไขนัยน์ตาสองของโลกจงจำไว้ คนสมัยนี้ที่วิทยาศาสตร์เจริญก้าวหน้า ก็ปรากฏเสมอๆ ว่า มีผู้เพียรพยายามจะออกไปให้ได้ เริ่มจากจะโบยบินให้ได้เหมือนนก เกิดมีเครื่องบินขึ้นมา จะย้ายไปอยู่ต่างดาวให้ได้ เกิดมียานอวกาศขึ้นมา นี่คือทางร่างกาย แต่ทางจิตใจแทบจะไม่มีใครรู้สึกตัวว่าตนติดคุกกันอยู่ยิ่งกว่าทางกายเสียอีก เพราะไม่รู้ก็เลยไม่ชวนขวยจะพ้นเหมือนทุกคนสมัครใจติดคุกทางใจนั้นอยู่อย่างหลับหูหลับตากันไป

คุกของจิต คือ “อัตตวาทุปาทาน”^{๖๒} ยึดมั่นถือมั่นว่าตนว่ามีตัวตน “อัตตานุวัฐิ”^{๖๓} เห็นคล้ายไปในทางว่ามีตัวตน “อัสมิมานะ”^{๖๔} ถือว่ามีตัวตน หรือ “อะหังการมะมังการมานานุสัย” เคยชินกับการยึดถือว่ามีภูมิของกูสรุปว่า “ตัวตนคนสัตว์ภูมิมันนั้นแหละคุก” ที่ขังจิตทุกคนอยู่

ปุถุชนหลงติดคุกตัวตน ซึ่งควรจะกลัวแต่ไม่กลัว กลับหลงไปกลัว ความว่าง ความไม่มีตัวตน ความหลุดพ้นจากกิเลส ความมีอิสระ นี้แหละที่เรียกว่า “กลัวความหลุดพ้น” ก็เลยกลายเป็นคนน่าสงสารไป

ตัวอย่างการกลัวความหลุดพ้น ก็เช่น กลัวว่าถ้าหลุดพ้นจนรู้สึกรู้ว่าไม่มีตัวตนคนสัตว์แล้ว จะเช่นฆ่าใครก็ได้ คล้ายเห็นคนเป็นผักปลา โดยลืมนึกไปว่า คนจะฆ่าใครได้ลงคอ ก็ต้องมีกิเลสหนา คือมีอัตตาทัวตนที่เข้มข้น จนเห็นแก่ตัวจัด เกิดรักโลกโกรธหลงที่รุนแรงเท่านั้น ส่วนท่านผู้หลุดพ้นที่แท้จริง ย่อมจะฆ่าใครไม่ได้เลย เพราะมีปัญหาและเมตตาที่เต็มเปี่ยมอยู่ตลอดเวลา, หรือกลัวว่า ถ้าไม่มีกิเลสแล้ว ผัวเมียพ่อแม่ลูกจะไม่รู้จักรักและดูแลกัน อันไม่จริงเลย ที่แท้แล้ว กิเลสยิ่งเบาบาง ความรักก็ยิ่งบริสุทธิ์ การเอาใจใส่ดูแลกัน มันก็จะยังมีและดีกว่าเดิม อันเป็นผลมาจากความรักที่บริสุทธิ์ผุดผ่องนั้น, หรือกลัวว่า ถ้าไม่เห็นแก่ตัว ไม่อยากมี ไม่อยากดี ไม่อยากได้ เสียแล้ว จะไม่มีแรงจูงใจเล่าเรียนหาความรู้ หรือทำงานหาเงินรับผิดชอบครอบครัว หรือจะนั่งดูตายไม่ช่วยเหลือสังคม ซึ่งก็ไม่จริงอีก ที่แท้แล้ว พอไม่เห็นแก่ตัว ชนิดได้กั๊ตได้ไม่มีก็ได้ ก็จะไม่เบากายสบายใจ เรียนรู้ก็จะแตกฉาน เป็นปราชญ์ศาสตราจารย์ เป็นผู้เชี่ยวชาญ ทำงานหาเงินก็จะเก่ง รับผิดชอบครอบครัว ก็ยอดเยี่ยมช่วยเหลือสังคมก็สมบูรณ์ รับผิดชอบต่อชาติก็ถึงที่สุด ดังนั้น อาการกลัวความหลุดพ้นจึงเป็นแค่อุบัติที่คิดหลงไปของปุถุชนคนผู้ถูกกิเลสอวิชชาตัณหาอุปาทานครอบงำ เหมือนนกที่เกิดในกรงกลัวต้องฟ้า ไม่กล้าหัดบินหากินเองไม่เป็น ทั้งที่ธรรมชาติต้องฟ้าป่าเขาคือที่อยู่ถื่นของมัน

หากมองกันให้ดีๆ แม้แต่ทางโลกๆ นักปราชญ์ นักวิทยาศาสตร์ นักประดิษฐ์คิดค้น ผู้มีผลงานสร้างสรรค์จรโลงโลก แม้ทางใดทางหนึ่ง ล้วนเป็นผู้มีจิตอิสระ ไม่เห็นแก่ตัว คือหลุดพ้นจากอกุศลด้วยกันทั้งนั้น ยิ่งในทางธรรม อย่างพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระศาสดาในทุกๆ ศาสนา ล้วนทรงมีจิตบริสุทธิ์ หลุดพ้นจากกิเลส บรรลุถึงวิมุตติวิโมกข์ก่อนแล้ว จึงได้โปรดสรรพสัตว์ ด้วยพระวิสุทธิปัญญาหากุณณาธิคุณทั้งสิ้น

หลุดพ้นเสียให้ทันกันชาตินี้เถิด ชาตินี้ชาตินั้นใครจะยืนยันได้ว่า มีอยู่จริงๆ หรือแม้จะมีอยู่จริงแน่ๆ ภาระที่เราจะต้องไปหลุดพ้นให้จงได้ในชาตินี้ชาตินั้น ก็ยังจำเป็นอยู่ดี เมื่อเป็นเช่นนี้เราจะต้องรอไปอีกทำไม? **แม้พระโอราทครั้งสุดท้าย พระพุทธเจ้าก็สั่งเสียไว้ว่า “อามนุตยามิ โว วยธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ”^{๖๕}** แปลว่า **“เราตถาคต จะขอเตือนพวกเธอว่า สังขารทั้งหลายมีอันเสื่อมสิ้นไป เป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด”** ความไม่ประมาท ในพระโอราทนี้ ก็หมายถึง ให้รีบทำความเพียรเพื่อความหลุดพ้นนี้เอง ดังนั้น ผู้มีปัญญาควรจะเอาความหลุดพ้นเป็นเป้าหมายในชาตินี้

อนึ่ง ความหลุดพ้นทุกระดับขั้นนั้นพึงรู้ได้เฉพาะตน ดังคำพระ ที่ว่า **“ปัจจุตฺต เวทิตพฺโพ วิญญูหิ”^{๖๖}** แปลว่า **“ผู้รู้แจ้งพึงรู้ได้เฉพาะตน”** คนอื่นจะรู้แทนหรือบรรลุแทนกันไม่ได้ ถึงรู้แล้วบรรลุแล้วจะบอกผู้อื่น ที่ยังไม่รู้ไม่บรรลุให้รู้ให้บรรลุตามก็ไม่ได้ อย่างมากก็แค่ชี้ทางสว่างให้ แบบที่แม้พระพุทธเจ้าเองก็ยังตรัสว่า **“ตุมฺเหหิ กิจจํ อาตปฺปิ, อกุขาตาโร ตถาคตา”^{๖๗}** แปลว่า **“เธอต้องทำความเพียรเอง ตถาคตเป็นแต่ผู้บอก”** ด้วยเหตุนี้ เรื่องความหลุดพ้นก็จึงเข้าข่ายที่ไม่ควรจะเอามาโอ้อวดกัน เพราะผู้ฟังก็ยังไม่รู้ตามไม่ได้ ผู้โอ้อวดก็มักจะไม่ได้หลุดพ้นจริง จึงเป็นที่มา ของการปรับอาบัติหนักที่สุดแก่ภิกษุแก่ผู้โอ้อวดเรื่องนี้กันทีเดียว ดังนั้น ผู้หวังความหลุดพ้นด้วยจิตบริสุทธิ์พึงงดการโอ้อวดอย่างเด็ดขาด

ท้องฟ้าป่าเขาเป็นสถานอันอภิรมย์ของนกผู้หลุดจากกรงจากบ่วง
ทั้งปวงแล้ว ฉันทิ นิพพานก็ย่อมเป็นสถานอันเกษมศานต์ของอริยชน
ผู้หลุดพ้นแล้วจากกิเลสตัณหาและกองทุกข์ทั้งปวง ฉันทิ *นกที่เกิดอยู่ใน
ป่าหรือแม้เกิดมาในกรง แต่กล้าโฉบบินออกมาสู่ท้องฟ้า และโลกกว้าง
อย่างอิสระเสรี มีท้องฟ้าป่าเขาเป็นที่โฉบบินหากินสร้างรังรังดังปรารถนา
ย่อมจะได้ชื่อว่า เกิดมาคุ้มค่า ไม่เสียทีที่เป็นนก* คนเราแม้จะเกิดมาพร้อม
สัญชาติญาณการมีตัวตนและถูกอวิชาตตัณหาอุปาทานครอบงำมาแต่เกิด
แต่กล้าที่จะพ้นออกมา หวนคืนกลับมา “พระนิพพาน” อันเกษมสำราญ
มีอิสรภาพอย่างสมบูรณ์ ก็จึงจะได้ชื่อว่า “เกิดมาคุ้มค่า ไม่เสียทีที่เป็นคน”
เพราะนั่นคือ “บรมธรรม” ดังคำบาลีว่า “นิพพานํ ปรมํ วนฺตติ พุทฺธา”^{๖๘}
แปลว่า “พระพุทธเจ้าทั้งหลายย่อมตรัสว่านิพพานเป็นบรมธรรม” คือ
“ยอดเยี่ยมกว่าสิ่งใด” ดังนั้น ชีวิตหลังความหลุดพ้น จึงไม่ใช่สิ่งที่น่ากังวล
จนกระทั่งหวาดกลัวไป ที่แท้คือจุดหมายปลายทางของสรรพสัตว์ ผู้รู้ตื่น
เบิกบาน ควรรีบหาทางกลับไปให้ทันวันเวลาในภพนี้ชาตินี้ต่างหาก

เจ้าชายสิทธัตถะผนวชเป็นสมณโคดมแล้วบำเพ็ญเพียรจนหลุดพ้น
สิ้นเชิง เมื่อพระชนมายุ ๓๕ พรรษา ยังดำรงพระชนม์ชีพเป็นพระพุทธเจ้า
ต่อมาอีก ๔๕ พรรษา จึงดับขันธเมื่อพระชนมายุ ๘๐ พรรษา เป็นประจักษ์
หลักฐานว่าชีวิตหลังความหลุดพ้นยังอยู่ได้อยู่ดีและมีประโยชน์ด้วย

ถามว่า “อยู่อย่างไร?” ออกตัวก่อนตอบว่า “ปลุขุขอย่างเราๆ
ท่านๆ ไม่มีใครตอบได้จริง แต่ก็พอจะตอบได้ โดยอาศัยหลักเหตุผล
ตามที่ท่านสอนไว้นั่นเอง” เช่นว่า *อยู่ด้วยจิตว่าง* มองโลกเป็นของว่าง
(สุญญโต โลภํ อเวกฺขสฺสุ),^{๖๙} *อยู่โดยจิตไม่ยึดติดสิ่งใดๆ* *ไม่ว่าชั่วหรือดี*
ไม่ว่าทุกข์หรือสุข (สพฺพคนฺถปหีนสฺส),^{๗๐} *อยู่อย่างรื่นรมย์ในที่ทุกสถาน*
(รมณียานิ อรณฺยานิ),^{๗๑} *อยู่เพื่อประโยชน์สุขพหุชนและอนุเคราะห์โลก*
(พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย)^{๗๒} อย่างนี้ เป็นต้น

อยู่ด้วยจิตว่าง ยังอยู่ได้ ภายใรูปรูปนามตามธรรมชาติยังไม่ตาย
แค่ความยึดมั่นถือมั่นว่ามีตัวตนคนสัตว์สิ้นไป เกิดแก่เจ็บตายจึงหายไป
เพราะไม่เหลือใครให้เกิดแก่เจ็บตายอีกแล้ว กิเลสกรรมวิบากก็เช่นกัน
ขาดสะบั้นไปแล้ว เพราะไม่เหลือใครให้มามีกิเลสทำกรรมรับผลกรรมอีก
อย่างที่พุทธทาสภิกขุกล่าวไว้ว่า **“หมดทุกข์หมดกรรม”** นั่นเอง

อยู่โดยจิตไม่ยึดติดสิ่งใดๆ ในเมื่อแม้แต่ตัวตนคนสัตว์ก็ยังไม่ยึดติด
อีกต่อไป แล้วประสาอะไรกับชั่วดีทุกข์สุขหรือโลกธรรมอื่นๆ อันพ่วงมา
ภายหลังที่ท่านจะยังยึดมั่นถือมั่นอีก ดังคำอุปมาว่า จิตของท่านดังใบบัว
ที่ไม่ซับน้ำไว้ หยดน้ำที่หล่นมาใส่ก็จะกลิ้งหล่นไปทั้งสิ้น หรือดังอุปมาว่า
จิตของท่านหมดเชื้อไฟแล้ว ไฟราคะ ไฟโทสะ ไฟโมหะ มาถึงจิตดวงนี้
ก็จะนิพพานดับไป ไม่อาจลุกโพล่งขึ้นได้ ด้วยเหตุนี้ ท่านผู้หลุดพ้นแล้ว
จึงมีชีวิตอยู่อย่างสะอาดบริสุทธิ์แท้ และอย่างระงับดับเย็นจริง

อยู่อย่างรื่นรมย์ เพราะเป็นอิสระจากคุกคอกแห่งตัวตนคนสัตว์
เพราะสะอาดบริสุทธิ์จากสิ่งยึดติดพัวพัน และเพราะระงับดับเย็นจากไฟ
กิเลสทั้งปวง ท่านผู้หลุดพ้นแล้วจึงมีชีวิตรื่นรมย์ในที่ทุกสถาน พุดง่าย ๆ
ให้ชาวบ้านเข้าใจได้ทันที ท่านย่อมจะอารมณ์ดี ไม่มีหน้าตาบูดบึ้งนั่นเอง
เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้ที่ได้อยู่ใกล้ท่าน ย่อมจะพลอยมีจิตใจที่เบิกบานแจ่มใส
ไปด้วยเป็นธรรมดา แม้อาจเคร่งครัดก็จะไม่เคร่งเครียดแน่นอน

อยู่เพื่อประโยชน์สุขพหูชนและอนุเคราะห์โลก ในเมื่อไม่มีตัวตน
คนสัตว์เหลืออยู่ให้ต้องเห็นแก่ตัวอีก ท่านผู้หลุดพ้นแล้ว ไร้กิเลสและทุกข์
อย่างสิ้นเชิง จึงย่อมคิดพูดทำเพื่อสรรพสัตว์ได้อย่างไร้เงื่อนไข กิจอันใด
เป็นประโยชน์สุขพหูชนหรือเป็นการอนุเคราะห์โลก ท่านจึงทำได้ในทันที
แบบไม่มีสิ่งขัดขวาง ไม่ว่าจะทางกฎหมาย วัฒนธรรม ประเพณี ที่สังคม
ตกลงกัน ก็จะประพฤติได้ดียิ่งกว่าใคร การเสียสละ ก็จะสละได้ทั้งชีวิต
เพราะท่านมีจิตอธิมัยอยู่ได้ในทุกสถานกาลเวลาดังกล่าวมานั่นเอง

สรุปว่า ความหลุดพ้น เป็นเรื่องชาตินี้ ไม่ต้องรอชาติหน้า มีที่นี้มีเดี๋ยวนี้ ทั้งมีได้หลายชั้น ปุถุชนคนกิเลสหนา ก็หลุดพ้นแบบปุถุชน, พระอริยะ ผู้มีกิเลสบาง ก็หลุดพ้นแบบพระอริยะ, ส่วนพระอรหันต์ ท่านผู้หมดกิเลสแล้ว ก็หลุดพ้นแบบพระอรหันต์ **มัวรอไปถึงชาติหน้า จะแน่นอนที่ตรงไหน?** ถ้าไม่มีก็จบกัน แม้ถ้ามี ก็ยังเอาแน่ไม่ได้อยู่ดี เราจะไปเกิดเป็นอะไร? อาจโง่งมยิ่งกว่าชาตินี้ จะมีอะไรแน่นอนเล่า? ยิ่งหลุดพ้นแบบพระอรหันต์ไม่ได้ แบบพระอริยะชั้นต้นๆ ก็ยังนับว่าดีหรือ แค่แบบปุถุชนก็ไม่สูญเปล่าเลย อย่างน้อยๆ ก็จะทำให้ชีวิตนี้ดีงามจริง ยิ่งกว่าเดิม เบากาย สบายใจ ไร้ทุกข์ มีสุขสงบเย็น ยิ่งกว่าเดิม

ชีวิตและสังคมโลก หลังความหลุดพ้น ไม่ใช่สิ่งน่ากลัว แต่เป็นสิ่งที่จำเป็นต้องปรารถนาต่างหาก ความไม่มีตัวตน ไม่ใช่ความอ้างว้างว่างเปล่า ที่แท้คือการปลดแอก เลิกแบกของหนัก อันน่าเอือมระอา เมื่อผู้คนหลุดพ้นแม้จากผู้หลุดพ้น จนไม่เหลือตัวตนได้ ก็จะไม่เห็นแก่ตัวจริงๆ เพราะไม่มีตัวจะให้เห็น คนที่ไม่เห็นแก่ตัวจริงๆ แล้ว ก็จะทำชั่วไม่ได้ จะเอาเปรียบใครไม่เป็น และเสียสละได้อย่างไร้ขีดจำกัด **เข้าทำนอง ยิ่งชัดเจนในปรมาตม์ ก็จะมีปฏิบัติตามสมมติได้ดี จนไม่มีที่ติ**

ขอแค่แต่ละคนหลุดพ้นจากกิเลสและทุกข์ได้บ้าง อย่างน้อยๆ ก็แบบปุถุชน หลุดพ้นได้ชั่วคราว แล้วเพียรฝึกฝนให้หลุดพ้นบ่อยขึ้น นานขึ้น กันทั้งโลก สรรพสัตว์ก็จะมีสันติสุข สังคมโลกก็พบสันติภาพ **ธรรมชาติป่าไม้ ระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม ดินน้ำอากาศ ก็จะกลับมาสะอาดบริสุทธิ์ อุดมสมบูรณ์ การแย่งกันทำลายธรรมชาติ กอบโกยทรัพยากรก็จะลดลง** เพราะผู้คนลดการดิ้นรนแสวงหา มามีความสุขหรือสร้างความสุขขึ้นได้ในใจตนเอง เปลี่ยนหาสุขจากเสพ มาเป็นสุขจากสร้างอย่างยั่งยืน ด้วยเหตุตั้งว่านี่ **สรรพสัตว์จึงมีความหลุดพ้นเป็นทางรอด ไม่ใช่ทางเลือก เป็นจุดหมายปลายทางทุกชีวิต**

บทที่ ๔ หนทางธรรม

เห็นทุกข์ จึงเห็นธรรม ทุกข์เพื่อจำ ธรรมเพื่อจริง ก่อนจะได้พบหนทางธรรม จำต้องผ่าน**หนทางทุกข์** (การไม่ปฏิบัติธรรม) ทุกข์เพื่อจำทำให้เกิดนิพพิทา (ความแหนงหน่ายเอือมระอา) แล้วหันหา**หนทางธรรม** (การปฏิบัติธรรม) นำชีวิตจิตใจให้พ้นทุกข์ (ความไม่สบายกายไม่สบายใจ) ถึงนิพพาน (ความดับทุกข์สิ้นเชิง อมตธรรม) ให้ทันเวลา

หนทางทุกข์ ได้แก่**หนทางที่สุดโต่ง** ๒ ทาง คือ มัวหมกมุ่นกามสุขไปเสียทางหนึ่ง คำบาลีว่า “กามสุขัลลิกานุโยค” หรือ “อากาศพหุปฏิบัติทา” มัวทำตนให้ลำบากเกินไปเสียทางหนึ่ง คำบาลีว่า “อตัตถกิลมถานุโยค” หรือ “นิชฌามปฏิบัติทา” เพราะมี**ความเห็นผิด (มิจฉาทิฏฐิ)**

หนทางธรรม ได้แก่**หนทางสายกลาง** คือ ไม่มัวไปหมกมุ่นกามสุขทั้งไม่มัวทำตนให้ลำบากเกินไปโดยเปล่าประโยชน์ เพียรฝึกฝนตนให้พ้นทุกข์ มีสุขสงบ แล้วสงเคราะห์สรรพสัตว์ โดยอริยมรรค (ไตรสิกขา) คำบาลีว่า “มัชฌิมาปฏิบัติทา”^{๓๓} เพราะมี**ความเห็นถูก (สัมมาทิฏฐิ)**

ความเห็นผิด (มิจฉาทิฏฐิ)^{๓๔} ได้แก่เห็นว่า**มีหรือไม่มีอะไรไปสุดโต่ง (อตัตถิถา/นัตถิถา)**, เลยเห็นผิดว่าชีวิตและโลกเที่ยง (**สัสสตทิฏฐิ**) หรือเห็นผิดว่าชีวิตและโลกขาดสูญ (**อูจเจตทิฏฐิ**) ไปต่างๆ นานา

ความเห็นถูก (สัมมาทิฏฐิ)^{๓๕} ได้แก่เห็นว่า**มีหรือไม่มีอะไรตามเหตุตามปัจจัย (นิยาม ๕^๖)**, ยถากุตถญาณทัสสนะ, อิทปิปัจเจยตาปฏิจจสมุปบาท, ไตรลักษณ์, อริยสัจ ๔) ซึ่งมีแต่อริยบุคคลเท่านั้น ที่เป็นสัมมาทิฏฐิแท้ ส่วนปุถุชน ล้วนทั้งล้วน วันทั้งวัน ล้วนแต่หลงผิด อย่างน้อยก็หลงยึดติดว่ามีตัวตนคนสัตว์อยู่จริงๆ จึงยังไม่พ้นทุกข์ และมักไม่รู้รู้สึกตัวเลย

เพราะเหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า “ปุพฺพ เจหา ภิกฺขเว เอตฺถิ จ ทฺวขลฺเจว ปญฺญาเปมิ ทฺวขสฺส จ นิโรธ”^(๓๖) แปลว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทั้งก่อนมา ทั้งบัดนี้ เราบัญญัติเพียงเรื่องทุกข์และดับทุกข์เท่านั้น” ซึ่งหมายถึงอริยสัจ ๔ นั่นเอง เพราะอริยสัจ ๔ ว่าโดยย่อก็เหลือ ๒ ฝ่าย ได้แก่ทุกข์ (ทุกข์และสมุทัย) ฝ่ายหนึ่ง, กับดับทุกข์ (นิโรธและมรรค) อีกฝ่ายหนึ่ง ฝ่ายทุกข์เป็นหนทางทุกข์ ฝ่ายดับทุกข์เป็นหนทางธรรม คำสอนของพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎกทั้งหมด ก็จึงเหลือแค่นี้ คือแค่ “เรื่องทุกข์กับเรื่องดับทุกข์” เท่านั้น อันเป็นปัญหาประจำโลกอยู่จริง ๆ สิ่งที่ทรงสั่งสอนก็จึงแค่ออกทางออกจากปัญหาประจำโลกให้เรา

ทำไมเราจึงทุกข์? ทุกข์เพราะเราเป็นทาส ทาสอะไร? ทาสกิเลส กิเลสเป็นเหตุให้ทุกข์เกิด ตราบใดยังเป็นทาสกิเลส ก็ต้องเกิดทุกข์รำไป อยู่ตรานั้น กระบวนการเกิดขึ้นของกิเลสและทุกข์ ได้อภิปรายไปแล้ว ในบทก่อนๆ ตอนว่าด้วย “ปฏิจสุมุบาท” อวิชชาต้นเหตุอาพาทาน คือตัวกิเลส มันเกิดมาจากไหน? เกิดมาเองตามธรรมชาติ เรียกว่า ตามสัญชาตญาณ พอเกิดมา มันก็ตบตาสรรพสัตว์ ให้หลงไปตามมัน ยึดมันถือมันว่า มีอัตตาตัวตนคนสัตว์ มีกูมีงมัน มีชุมชน มีเชื้อชาติ มีศาสนา ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม ไปต่างๆ นานา

ความยึดมั่นถือมั่นทั้งหมดทั้งสิ้นนั้น มองมุมปรมาตม์ มันคือคุก คือคอก ที่กักขังสรรพสัตว์เอาไว้ อย่างลึกซึ้งและแยบยล อัตตาคิดคุก อัตตา ตัวตนถูกคอกตัวตนกักขัง ฟังดูเหมือนบ้า แต่ว่าเป็นความจริง ยิ่งกว่าจริง, ตัวเองติดคุกตัวเอง กูเองถูกคอกกูเองขังไว้ ที่น่าอนาถ ก็ตรงที่ต่างเต็มใจติดคุก ยินดีถูกขังกันทั้งโลก เพราะไม่มีใครรู้สึกตัวว่า ติดคุกหรือถูกขัง เพราะในนี้มีเหยื่อที่กิเลสปรนเปรอ เลยยอมเป็นทาส รับใช้กิเลสอย่างน่าชื่นตาบาน ติดคุกเป็นทาส อย่างน่าอเน็จอนาถนัก เป็นอย่างนั้นกันไปทั้งโลก ในแบบที่แทบไม่มียกเว้นคนไหนเลย

คนเลวคนโกง ก็เป็นทาสรับใช้ไปแบบเลวแบบโกง คนดีคนฉลาด ก็เป็นทาสรับใช้ไปแบบดีแบบฉลาด คนจนคนไร้อำนาจ ก็เป็นทาสรับใช้ไปแบบจนแบบไร้อำนาจ คนรวยคนมีอำนาจ ก็เป็นทาสรับใช้ไปแบบรวยแบบมีอำนาจ จึงต่างล้วนอยู่อย่างทาสด้วยกันหมดทั้งโลก เลยทำให้โลกในความเป็นจริง แม้ตามสมมตินั้น ผู้ที่มีอำนาจบังคับบัญชามวลมนุษย์และสรรพสัตว์อยู่จริงๆ กลับกลายเป็นสัจจธาตุญาณ การหลงยึดติดว่ามีตัวตนคนสัตว์ ด้วยกิเลสตัณหาวิชาอุปาทานไปเสียหมด จึงเป็นโลกที่น่าสงสารนัก ขนาดนี้แล้ว ทำไมยังหลงไหลกันอยู่? เหี้ยอโง ! เหี้ยอที่กิเลสต่อ เป็นสุขสมหวังบ้างนิดๆ หน้อยๆ แคบบางครั้งบางคราวเป็นรางวัล อันไม่จีรังยั่งยืน ตอนยังไม่ได้มา มันก็ล่อตาล่อใจน่าไขว่คว้า แต่พอได้มา มันกลับเสื่อมค่า หมดความหิวหวาน่าชมลงอย่างรวดเร็ว แล้วมีรางวัลอันใหม่มาล่อตาล่อใจให้วิ่งไล่ไขว่คว้าอีก ไม่จบไม่สิ้น

รูปของรางวัล คือโลกธรรม ฝ่ายอิฏฐารมณ์ (สมใจ ถูกใจ) ๔ อย่าง คือ *ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข*, *ลาภ* ได้แก่ความร่ำรวย, *ยศ* ได้แก่อำนาจตำแหน่ง, *สรรเสริญ* ได้แก่คำสดุดี มีคนยกย่อง, *สุข* ได้แก่สมปรารถนา เบิกาย สบายใจ, *ว่าโดยย่อก็คือโลกธรรมฝ่ายสุขนี้แหละรางวัล*

โลกธรรม^{๓๘} แปลว่า *สิ่งประจำโลก (โลก ในคำนี้ได้แก่ สรรพสัตว์)* มันไม่ได้มีแต่ฝ่ายสุขเท่านั้น แต่ยังมีฝ่ายทุกข์ที่ต้องอยู่คู่กันไปเสมอด้วยโลกธรรมฝ่ายทุกข์ คือฝ่ายอนิฏฐารมณ์ (ไม่สมใจ ไม่ถูกใจ) มี ๔ อย่าง เช่นกัน ดังนี้ *เสื่อมลาภ* (คู่กับลาภ), *เสื่อมยศ* (คู่กับยศ), *นิินทา* (คู่กับสรรเสริญ), *ทุกข์* (คู่กับสุข). ที่ว่า คู่กัน ก็เพราะมันมีสิ่งหนึ่ง ก็จะต้องมีสิ่งหนึ่งอยู่ด้วยเสมอไป เหมือนมีกลางวันก็ต้องมีกลางคืนมาคู่กัน

เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้คนบนโลกที่อยู่อย่างทาสก็จึงยิ่งดูอนาลหนักขึ้นไปอีก เพราะรางวัลที่เขาวิ่งไล่ไขว่คว้า มันไม่ได้มาเดี่ยวๆ แต่กลับพ่วงเอาทุกข์โทษมาด้วยเสมอไป ทำให้จะต้องเป็นทุกข์อยู่ร่ำไปทั้งขึ้นทั้งล่อง

ตอนวิ่งไล่ไขว่คว้า เขาก็ทุกข์ เพราะตื่นนอนขวยและรอคอย
ตอนได้มา เขาก็ทุกข์ เพราะการรักษาและกลัวว่าจะสูญสิ้น ตอนเสียไป
เขาก็ทุกข์ เพราะความเสียใจหรือเสียดาย สุดท้าย ทั้งอดีต ทั้งปัจจุบัน
ทั้งอนาคต ในชีวิตของเขา ก็จึงมีแต่เรื่องทุกข์เรื่องเศร้าอยู่รำไป

แม้จะทุกข์จะเศร้าขนาดนี้ แต่เพราะความไม่รู้รู้สึกตัวกันเอาเสียเลย
ทำให้ผู้คนบนโลกไม่มีใครได้คิดหรือคิดได้กันไปหมด ที่ยากจนก็ตื่นนอน
อยากจะร่ำรวย, ร่ำรวยแล้วก็โลกมากอยากจะร่ำรวยขึ้นไปอีก, ที่ดำต้อย
ก็ทะเยอทะยานอยากจะยิ่งใหญ่, ยิ่งใหญ่แล้วก็ตะเกียกตะกายปายปิ่น
อยากจะยิ่งใหญ่ขึ้นไปอีก, แม้ได้แล้วทุกอย่างบนโลกมนุษย์ ก็ยังไม่หยุด
ความอยาก จิตยังจินตนาการ สร้างสวรรค์วิมานขึ้นมาให้ใจปรารถนา
อยากไปเสวยสุขอยู่บนนั้นอีกนานๆ พร้อมกับสร้างนรกอบายขึ้นมาให้
ใจหวาดกลัวว่าจะไปตก ทนทุกข์ทรมานอยู่ในนั้นนานๆ ด้วย

เรื่องโลกอื่น ภพภูมิอื่น หรือทศทิศสุดติ นรกสวรรค์ ที่มาพัวพัน
กับชีวิตก่อนหรือหลังความตาย กลายมาเป็นชาติก่อน ชาตินี้ ชาติหน้า
ที่ผู้คนยังสาละวนกันอยู่แต่ว่า มีจริงหรือไม่มีจริง? จะว่าไปก็เป็นเรื่อง
ธรรมดาของปุถุชน คนถูกอวิชชาตัณหาอุปาทานครอบงำอยู่ ทำให้เกิด
ความสงสัยในสิ่งที่เหลือวิสัยของตนไปต่างๆ นานา ถ้าเปรียบปัจจุบัน
ก็ไม่ต่างอะไรจากความสงสัยเรื่อง มนุษย์ต่างดาว (Alien) สิ่งมีชีวิต
บนดาวดวงอื่นๆ หรือในดาราจักร (Galaxy) อื่นๆ ถึงแม้สมัยนี้ เราจะมี
เทคโนโลยีทางดาราศาสตร์ที่เลิศล้ำแล้วเพียงใด ก็ยังไม่มียันต์ดาราศาสตร์
คนไหนจะยืนยันฟันธงลงไปได้ว่า มันมีอยู่จริง ยังเป็นแค่สิ่งที่เชื่อกันว่า
มันน่าจะมีแน่ๆ ตามหลักทฤษฎีในทางวิชาการฟิสิกส์เคมีชีววิทยาที่ว่าไป
นั่นเอง เรื่องนรกสวรรค์ ทศทิศสุดติ ภพภูมิอื่น โลกอื่น ที่เชื่อกันมานาน
ก่อนพระพุทธเจ้ามาเกิด นี้ก็อย่างนั้น มันยังเป็นแค่สิ่งที่เชื่อตามกันมา
และมีอยู่ในทุกศาสนา ซึ่งไม่ควรจะเสียเวลาเอามาโต้เถียงกันเลย

แม้ในพระไตรปิฎกก็มี เช่นกับคัมภีร์เก่าแก่ของศาสนาเก่าก่อน
อย่างย่อมี ๔ ภูมิ (จตุภูมิหรือจตุรภูมิ) อย่างละเอียดมี ๓๑ ภูมิ^{๗๙} ดังนี้

๑. อบายภูมิ ๔ (นรก, สัตว์เดรัจฉาน, เปรต, อสุรกาย)

๒. กามาวจรภูมิ ๗ (มนุษย์ ๑, และสวรรค์ ๖ = จาตุมหาราชิกา,
ดาวดึงส์, ยามา, ดุสิต, นิมมานรดี, ปรนิมมิตวสวัตตี)

๓. รูปาวจรภูมิ ๑๖ (ปฐมฌานภูมิ ๓ = พรหมปริสัช พรหมปุโรหิต
มหาพรหม, ทุตติยานภูมิ ๓ = ปริตตภา อัมปมาณาภา อภัสสรา,
ตติยานภูมิ ๓ = ปริตตสุภา อุปมาณสุภา สุภิกิณฑา, จตุตถฌาน
ภูมิ ๗ = เวทีพลละ ๑, อสัณญีสัตว์ ๑, และสุทธาวาส ๕ คือ อวิหา
อตัปปา สุทัสสา สุทัสสี อกนิฏฐา)

๔. อรูปาวจรภูมิ ๔ (อากาศานัญญาตนะ, วิญญาณัญญาตนะ,
อาภิญญาัญญาตนะ, เนวสัณญานาสัณญาตนะ)

อนึ่ง ภูมิ ๔ จำแนกอีกแบบหนึ่ง เป็น ๓๒ หรือ ๓๕ ภูมิ ดังนี้

๑. กามาวจรภูมิ ได้แก่ กามาวจรทุคติภูมิ ๔ กามาวจรสุคติภูมิ ๗

๒. รูปาวจรภูมิ ได้แก่ รูปพรหม ๑๖ ชั้น ดังกล่าวแล้ว

๓. อรูปาวจรภูมิ ได้แก่ อรูปพรหม ๔ ชั้น ดังกล่าวแล้ว

๔. โลกุตตรภูมิ ได้แก่ โสดาบัน, สกิทาคามี, อนาคามี, อรหันต์

ข้อ ๑-๒ ชุดก่อนรวมเป็นข้อ ๑ ชุดหลัง (กามาวจรทุคติภูมิได้แก่
อบายภูมิ, กามาวจรสุคติภูมิได้แก่กามาวจรภูมิ) ข้อ ๓-๔ ชุดก่อนเปลี่ยน
เป็นข้อ ๒-๓ ชุดหลัง แล้วเพิ่มโลกุตตรภูมิมาเป็นภูมิที่ ๔

อบายภูมิ ๔ หรือกามาวจรอกุศลภูมิ เป็น ทุคติภูมิ, ที่เหลือ เป็น
สุคติภูมิ, ยกเว้น โลกุตตรภูมิ เหนือทุคติสุดขึ้นไป

ภูมิแห่งสัตว์นี้มีอยู่แล้วตามสมมติมาแต่ก่อนพุทธกาล พระพุทธเจ้า
ก็ทรงรับมาสอนในทางสร้างศีลธรรม แล้วทรงแสดงวิธีพ้นจากภูมิเหล่านี้
โดยปรมัตถธรรม อิทปปัจจยตา ปฏิจจสมุปบาท อริยสัจ ๔

ข้อพึงสังเกต **กฺุมิแห่งสัตว์ในพระพุทธศาสนาจะเนื่องกับระดับจิตของผู้มีทานศีลภาวนา** ดังนี้ อบายกฺุมิ ๔ สำหรับผู้ไม่มีทานศีลภาวนา, กามาวจร ๗ สำหรับผู้มีทานศีลภาวนา, รูปพรหม ๑๖ สำหรับผู้ได้รูปฌาน อรูปพรหม ๔ สำหรับผู้ได้รูปฌาน โดยมีข้อแม้ว่าปุถุชน พระโสดาบัน พระสกิทาคามี จะไม่เกิดในสุทธาวาสกฺุมิ (รูปพรหมชั้นสูง) พระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี จะไม่เกิดในอบายกฺุมิและอสังกฺุมิสัตว์ ส่วนกฺุมินอกจากนี้ ปุถุชนและอริยบุคคลเกิดปนกันได้

อนึ่ง ผู้ถึงธรรมย่อมเห็นว่า **“การเกิดเป็นทุกข์รำไป ไม่ว่าจะเกิดในกฺุมิไหนๆ”** จึงไม่ปรารถนาจะกลับมาเกิดอีก มีแต่จะบำเพ็ญจิตภาวนา เพื่อปายหน้ามุ่งไปสู่นิพพาน (โลกุตตรกฺุมิ) สถานเดียว

คำว่า **“เกิด”** ในพุทธศาสนา มี ๒ ความหมาย คือ เกิดในโลกนี้ ซึ่งเกิดได้ทุกขณะจิตในชีวิตประจำวัน (ปฏิจจสมุปบาท) และเกิดในโลกอื่น ก่อนหรือหลังความตาย ตามความเชื่อในทางศาสนา จะเห็นว่า **กฺุมิ ๔ หรือจะกี่ชั้นก็ตามนี้ ย่อมไม่มีปัญหา ถ้าหมายถึงเกิดในโลกนี้ ที่เกิดได้ทุกขณะจิตเกิดได้ในชีวิตประจำวันของสรรพสัตว์นั่นเอง โดยเฉพาะแนวตามคำสอนของพุทธทาสภิกขุที่ได้อธิบายไว้แล้ว** ปัญหาที่จึงเหลืออยู่แค่เกิดในโลกอื่น ก่อนหรือหลังความตาย ที่สงสัยกันมานานกว่าร้อยพันหมื่นปี ยังไม่มีใครจะพิสูจน์ให้ใครเห็นตามได้จะๆ ว่า **“มีจริง”** และก็ยังไม่มีใครจะหาอะไรมาหักล้างแม้ในทางวิทยาศาสตร์ว่า **“ไม่มีจริง”** จึงยังเป็นสิ่งที่จะต้องเถียงกันต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ส่วนในพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าไม่ให้เอาเรื่องนี้มาคิดให้เสียเวลา เรียกว่า **“อจินไตย”** (ไม่ควรคิด) ทรงให้หลักการไว้ว่า ถ้าไม่ออกไปทุกตฺุมิ ก็อย่าทำใจให้มัวหมอง (จิตเต สงกฺุมิเร ทฺุคติ ปาฏิกงฺา จิตมัวหมองก็ต้องไปทุกตฺุติ) ถ้าออกไปสุดตฺุมิ ก็จงทำใจให้ใสสะอาด (จิตเต อสงกฺุมิเร สฺุคติปาฏิกงฺา จิตผ่องใสจะได้ไปสุดตฺุติ)^{๙๐} ชาวพุทธแท้ไม่กลัวตาย และไม่ออกไปเกิดใหม่ในภพกฺุมิไหนอีก

มีคำถามกวนใจคนยุคนี้ที่วิทยาการโดยเฉพาะด้านวิทยาศาสตร์
ก้าวหน้าว่า “**สวรรค์ นรก พระเจ้า เทวดา ผีสิง ต่างๆ นานา มีจริงไหม?
ถ้ามีอยู่ที่ไหน?**” ซึ่งที่จริงยิ่งวิทยาการก้าวหน้า ยิ่งวิทยาศาสตร์เปิดเผย
ความจริงว่า สากลจักรวาลกว้างใหญ่ไพศาลเกินจินตนาการ ดวงอาทิตย์
ดวงดาวมีมากมายเกินคณานับ ราวกับเม็ดทรายทุกชายหาดบนโลกรวมกัน
มันก็ยังตอกย้ำว่า “**โอกาสที่สิ่งเหล่านี้จะมีอยู่จริงๆ ยิ่งมากขึ้นๆ**” กล่าวคือ
มันจะต้องมีอยู่ที่ดาวดวงใดดวงหนึ่ง เวลาใดเวลาหนึ่ง หรือมิติใดมิติหนึ่ง
อย่างไม่ต้องสงสัย ถ้าไม่มีเลยเสียอีก ที่มันจะแปลกประหลาดจนเกินไป
แค่ในมุมมองมัตต์ หรือมองตามสัญธรรม **ขั้นลึกซึ้งแท้ๆ** แม้มันจะไปมีอยู่
ที่ไหน ในเวลา หรือในมิติใดๆ มันก็จะมีได้แค่โดยสมมติ ตามกฎธรรมชาติ
(อิทัปปัจจตาปฎิจจสมุปบาท) แบบอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เกิดมาดับไป
ชั่วครู่ชั่วคราว หาตัวตนอันแท้จริงไม่ได้ อยู่อย่างนี้อยู่ดั้นนั่นเอง

ทั้งที่มีวิทยาการก้าวหน้า แต่กลับยังถูกคำถามแค่นี้รบกวนใจอยู่
ย่อมแสดงว่า **สติปัญญาของมนุษย์ยังน้อย** แต่วิชาตีแผ่หาอุปาทาน
กลับมีมาก จึงไม่แปลกอะไร? ที่ชีวิตมนุษย์แต่ละคนจะทนทุกข์กายใจ
สังคมนุษย์จะยังสับสนวุ่นวายอย่างแล้งไร้สันติภาพน่าสงสาร

ถึงอีกหลายด้าน **มนุษย์ก็ช่างฉลาดล้ำ** เกินสรรพสัตว์ที่เคยอุบัติ
มาบนโลกใบนี้ โดยเฉพาะด้านเทคโนโลยี การประดิษฐ์คิดค้น จนปัจจุบัน
ถึงขั้นเหาะเหินเดินอากาศลอยน้ำดำดินได้มีหุทิพย์ตาทิพย์ตั้งในเทพนิยาย
แต่ไม่สลัดใจ ก็ตรงที่แม้สิ่งประดิษฐ์คิดค้นเทคโนโลยีเอไอหุ่นยนต์จะเลิศล้ำ
แค่ไหน แทนที่จะเอามาใช้ช่วยกันทำมาหากิน และเพื่อแม่แก่สรรพสัตว์
ทั้งโลก ก็กลับเอามาเป็น “**อาวุธ**” เช่นฆ่ากันเอง และรังแกสรรพสัตว์
อย่างน่าอเนจอนาถ ยิ่งไปกว่านั้น มันอาจส่งผลเสียหายหรือก่ออันตราย
ต่อสรรพสัตว์บนโลก รวมทั้งเผ่าพันธุ์มนุษย์ผู้ประดิษฐ์มันขึ้นมาเอง ถึงขั้น
ให้สูญพันธุ์ก็ได้ แบบไม่ต้องรอกฎกาบาตจากฟากฟ้ามาล้างโลกเลย

ตลอดประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ ตั้งแต่ยุคหินจนถึงยุคเหล็ก แล้วมายุคไอทีเทคโนโลยีเลิศล้ำ แทบจะทุกสิ่งประดิษฐ์ที่คิดค้นขึ้นมาได้ ตั้งแต่**ขวานมีดรูปปั้น** แทนที่จะใช้มันตัดไม้ล่าสัตว์มาดำรงชีพอย่างเดียว เราก็เอามันมาเช่นฆ่าทำสงครามแย่งชิงดินแดนกันเองตลอดมาจริงไหม? จนถึง**รถ เรือ เครื่องบิน ยานอวกาศ ดาวเทียม คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต หุ่นยนต์เอไอ** อะไรก็สุดแท้ ล้วนแต่กลายเป็นอาวุธ มาใช้เช่นฆ่ากันเอง หรือทำลายโลกที่เป็นรังตัวเองไปด้วยทั้งนั้น มันฉลาดตรงไหน?

พูดรวมๆ ว่า ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี สังคม เศรษฐกิจ การเมือง และเทคโนโลยี ตลอดประวัติศาสตร์อันยาวนานของมนุษยชาติ ก็ยังไม่เคยหลุดพ้นจากความเป็นทาส เพราะตกอยู่ภายใต้อำนาจของกิเลสตลอดมา ดังจะอธิบายเอาไว้ให้มองเห็นภาพกันชัดๆ พอสังเขป ดังนี้

ศาสนา แม้จะสอนผู้คนให้ละกิเลส แต่ผู้นำศาสนาทั้งโลกนั่นเอง ก็ยังชวนผู้คนให้สะสมบุญ อุดหนุนศาสนสถาน ด้วยการสร้างวัตถุใหญ่โต ไปต่างๆ นานา ซ้ำร้ายในบางยุคสมัย ยังยุยงให้ผู้ศรัทธาศาสนาของตนเกลียดชังผู้นับถือศาสนาอื่น จนเกิดสงครามศาสนาขึ้นมาบ่อยๆ

วัฒนธรรมประเพณี มักจะตอบสนองกิเลสมากกว่าจะส่งเสริมคุณธรรมมาแต่ต้นจนบัดนี้ เช่น ประเพณีสงกรานต์ มีคนเล่นสาดน้ำกันมากกว่าคนเข้าวัดทำบุญ รดน้ำดำหัวผู้มีอุปการคุณ หลายเท่า

สังคม ที่ควรจะเป็นที่อบอุ่นปลอดภัย แต่กลับกลายเป็นที่อึดอัดน่าหวาดกลัวไปเสียก็ได้ หากในสังคมนั้นๆ ผู้คนต่างไรเมตตา เห็นแก่ตัว เอาไรต์เอาเปรียบกัน เข้าทำนองอ้างอ้างในท่ามกลางฝูงชนนั่นเอง

เศรษฐกิจ แทนที่จะช่วยกันทำมาหากิน แล้วแบ่งปันผลผลิตกันอย่างทั่วถึง ไม่ให้มีใครอดอยาก แม้แต่ผู้พิกลพิการ ทำงานไม่ไหว ก็มีกิน แต่กลับกลายเป็นว่า คนทำงานหนัก มีกินน้อย คนทำงานเบา เอาเปรียบผู้อื่น มีกินมาก คนทำงานไม่ไหว ไม่มีจะกิน อย่างน่าอนาถไปเสีย

การเมือง แทนที่จะสร้างสันติสุขให้ผู้คน ชุมชน ประเทศชาติ และสร้างสันติภาพขึ้นในโลก ด้วยความยุติธรรม เท่าเทียม ไม่เหลื่อมล้ำ กลับกลายเป็นว่า แคว้นให้ได้ว่าซึ่งผู้ปกครองในแต่ละครั้ง และทั้งโลกนี้ ก็แทบจะฆ่ากันตาย ได้มาแล้ว แทนที่จะเพื่อประโยชน์ของผู้คนส่วนใหญ่ ก็กลับเพื่อพวกพ้องของผู้ปกครองในคราวนั้นๆ กันไปเสียทั้งโลก

เป็นอันว่า อะไรที่มนุษย์สมมติหรือประดิษฐ์มา ล้วนมีกิเลสตัณหาคักไปไสหัวอยู่เบื้องหลังทั้งสิ้น และอย่างน่าเศร้า เพราะเราแทบทุกคนนั้น ต่างยอมสยบ ปล่อยให้มันไสหัวตัวเองอยู่ อย่างไม่รู้สึกละอายใจ

การยอมสยบให้กิเลสตัณหาสाइหัวตัวเองอย่างไม่ละอายขั้นลึกซึ้ง ฟังเห็นได้ในคำว่า **“ลัทธิเสรีภาพ”** นั้นแหละ เพราะถ้าเราดูดีๆ ดูให้ชัดๆ ลัทธิเสรีภาพที่ผู้คนทั้งโลกต้องการ มันก็คือลัทธิเสรีภาพที่จะทำอะไรก็ได้ ตามใจตัวเอง ซึ่งที่แท้ก็แค่ตามใจกิเลสตัณหานั้นแหละ จริงไหม?

เมื่อเป็นเช่นนี้ สิ่งที่ผู้คนทั้งโลกคิดพูดทำ ก็จึงเป็นไปเพื่อรับใช้กิเลสไปเสียหมด ประโยชน์ก็จึงไปตกอยู่ที่กิเลส ตัวผู้คิดพูดทำเองได้รับแค่เศษที่กิเลสแบ่งให้ พร้อมจะต้องแบกรับกับทุกข์โทษที่พวงมาด้วยอีกมากมาย เช่น **แม้แต่โลกทั้งใบ ซึ่งเป็นรังอยู่อาศัยของตัวเองแท้ๆ ก็ยังถูกกิเลสหลอกให้หลงทำลายจนป่นปี้ไป จนแทบจะอยู่อาศัยกันต่อไปไม่ได้อีก**

จุดเริ่มต้นของหนทางทุกข์ของการติดคุกของความเป็นทาสเช่นนี้ มาจาก **อวิชชา** ความไม่รู้ **โมหะ** ความหลง หรือ**มิจฉาทิฐิ** ความเห็นผิด ทั้ง ๓ คำนี้ ก็คือกิเลสตัวเดียวกันนั่นเอง จะเรียกมันว่าต้นตอแห่งกิเลสทั้งปวงก็ยังได้ ใน**ปฏิจจนุปบาท** ก็เริ่มต้นไปจากอวิชชา แล้วจบลงที่ทุกข์ ตราบใดที่สรรพสัตว์ ยังถูกอวิชชาโมหะมิจฉาทิฐิครอบงำ ก็จะนำไปสู่ทุกข์ คุก ทาส เช่นนี้เสมอไป ไม่อยากเป็นทุกข์ ไม่อยากติดคุก ไม่อยากเป็นทาส ก็ต้องฝึกจิตภาวนาให้มีสติปัญญาให้เป็นสัมมาทิฐิ ให้พ้นจากความหลงผิด เริ่มจาก **อย่าเชื่ออะไรง่าย** แต่ก็อย่าดี้อริ้นตันทุรังแบบผิดๆ ด้วย

เรื่องความเชื่อ พระพุทธเจ้าสอนไว้ในกาลามสูตรว่า อย่าเพิ่งเชื่อ
เพียงเพราะ ๑๐ ประการ^{๘๑} ดังนี้

๑. มา อนุสฺสเวน อย่าเพิ่งเชื่อ แค่เขาเล่าขาน (ตำนาน)
 ๒. มา ปรมฺปราย อย่าเพิ่งเชื่อ แค่สืบทอดมา (ประเพณี)
 ๓. มา อิติกิราย อย่าเพิ่งเชื่อ แค่ข่าวลือ (ข่าวเด่นดัง)
 ๔. มา ปิฎกสมฺปทานน อย่าเพิ่งเชื่อ แค่ตามตำรา (วิชาการ)
 ๕. มา ตกฺกเหตุ อย่าเพิ่งเชื่อ แค่ตรีกตรอง (ตรรกะ ปรัชญา)
 ๖. มา นยเหตุ อย่าเพิ่งเชื่อ แค่มีแนวโน้ม (คณิต-วิทยาศาสตร์)
 ๗. มา อาการปรีวิตฺกเกน อย่าเพิ่งเชื่อ แค่ต่ออาการ (น่าจะใช่)
 ๘. มา ทิฎฺฐินชฺฆมานกฺขนฺติยา อย่าเพิ่งเชื่อ แค่เห็นตรงกัน (โดนใจ)
 ๙. มา กพฺพพฺรุตตาย อย่าเพิ่งเชื่อ แค่ดูดีมีสไตล์ (รูปร่างงามเพราะ)
 ๑๐. มา สมฺโณ โน ครุ อย่าเพิ่งเชื่อ แค่ครูของเรา (ศรัทธางมงาย)
- คำว่า “อย่าเพิ่งเชื่อ” *ไม่ใช่ห้ามไม่ให้เชื่อ* แต่หมายถึง ก่อนจะเชื่อ

ให้พิจารณาหาเหตุผลดีๆ ถ้ามีเหตุผลก็เชื่อได้ แม้ผู้พูดจะเป็นใครก็ตาม
แต่ถ้าไม่มีเหตุผล ต่อให้คนพูดเป็นพระเป็นครูก็ไม่ต้องเชื่อ

เมื่อยึดหลักตามที่พระพุทธเจ้าสอนนี้ จะเชื่ออะไร ก็ต่อเมื่อได้เห็น
ประจักษ์เอง (สันทิฎฐิโก) ไปตามที่มันเป็นจริงอยู่อย่างไร (ยถาภูตญาณ)
อย่างรอบคอบรอบด้าน (สมมติ, ปรมัตถ์, ไตรลักษณ์) มันมาเกี่ยวข้องกับ
กับชีวิตจิตใจอย่างไร แง่ไหนเป็นคุณ นำความสุขมาให้ (อัสสาทะ) แง่ไหน
เป็นโทษ นำความทุกข์มาให้ (อาทีนวะ) แล้วเรียนรู้หลาบจำ ตามที่ผ่าน
พบเอง ถ้าหลงชอบหลงชัง (อิกฺุฐารมณฺ, อนิฏฺฐารมณฺ) ก็เดือดร้อนวุ่นวาย
ถ้ารู้เท่าตามทัน (อริยสัจ, อริยมรรค, ไตรสิกขา) ก็หมดปัญหา ดับทุกข์ได้
จนเรียกว่า “รู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งนั้นๆ” ก็ไม่ต้องเชื่อใครอีก เหมือนผู้ได้มา
เห็นกับตาตัวเองแล้ว คำบอกเล่าจากใครก็ไร้ผล สู้ที่ตนกำลังเห็นอยู่ไม่ได้
ในทางธรรมก็จะเห็นทางออกจากทุกข์ทั้งปวงเอง (นิสสรณะ)

เพราะจิตที่เห็นความเป็นจริงอยู่อย่างไร (ยถากุตญาณ) มันจะโน้มไปหา “นิพพิทา”^{๗๒} (แห่งหนาย เอื่อมระอา อยู่อย่างเดิมไม่ไหว โดยปัญญา ไม่ใช่ท้อ เซ็ง ซังกะตาย ไร้ชีวิตชีวา เพราะกิเลสไสหัว) อันเป็นจุดตั้งต้นสู่หนทางธรรม ซึ่งนำไปสู่จุดหมายคือ “นิพพาน” (ความดับทุกข์) ในที่สุด ซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติธรรมดา ที่สรรพสัตว์ย่อมแสวงหาเอาสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตตนเองเสมอไป ดังนั้น ผู้รู้แจ้งเห็นจริง จึงไม่จ่อมจมมลายอยู่ในโลกสมมติอีกแน่ๆ มีแต่จะบายหน้าไปหาธรรมแท้สถานเดียว

นิพพิทา คือจุดตั้งต้นสู่หนทางธรรม อย่างไร? ในพุทธศาสนา
เรียงลำดับเอาไว้แบบนี้ เพราะเกิดนิพพิทา จึงมีวิราคะ เพราะมีวิราคะ จึงได้วิมุตติ เพราะได้วิมุตติ จิตจึงวิสุทธิ นิโรธ นิพพาน

นิพพิทา แปลว่า แห่งหนาย เอื่อมระอา ไม่น่าอยู่ต่อไป

วิราคะ แปลว่า คลายกำหนด สร้างกิเลส ลีนตัณหาอุปาทาน

วิมุตติ แปลว่า หลุดพ้น เป็นอิสระ มีเสรีภาพอย่างแท้จริง

วิสุทธิ แปลว่า หหมดจด บริสุทธิ์ ผุดผ่อง แวววาว ใสสะอาด

นิโรธ แปลว่า หหมดกิเลส ดับทุกข์ และสิ้นสังสารวัฏแล้ว

นิพพาน แปลว่า ดับ เย็น หหมดเชื้อ ไม่เหลือปัจจัยปรุงแต่ง

อนึ่ง ในคำบาลี วิราคะ วิมุตติ วิสุทธิ นิโรธ นิพพาน และคำอื่นๆ อีกหลายคำ เป็นคำพ้องความหมาย คำที่ใช้แทนกันได้ (คำไวพจน์) ดังนั้น คำเหล่านี้ ที่แท้ก็แค่คำแสดงสภาวะที่จิตเป็นอิสระจากกิเลสสิ้นเชิงแล้ว ลุถึงอสังขตธาตุ (อสังขตธรรม) อันปัจจัยอะไรๆ ปรุงแต่งจิตไม่ได้อีกแล้ว บ้างก็เรียกว่า จิตเดิม (จิตก่อนถูกกิเลสครอบงำ) จิตแท้ (จิตล้วนๆ ไม่ถูกรบกวนด้วยกิเลส) จิตธรรมชาติ (จิตบริสุทธิ์ หลุดพ้นโลกธรรม) จิตอมตะ (จิตที่ไม่เกิด ไม่ตาย ไม่เวียนว่ายในวัฏสงสารอีกแล้ว) เป็นต้น แม้ผู้อ่านจะไม่เข้าใจ ก็ไม่ใช่อุปสรรคใดๆ เพราะแม้แต่ผู้ไม่รู้หนังสือ อ่านไม่ออก เขียนไม่ได้ ก็บรรลุนิพพานมาแล้วมากมาย และอาจง่ายกว่าด้วยซ้ำ

ตัวอย่างในครั้งพุทธกาลก็มี พระสาวกที่สมองทิบ ท่องจำธรรมะแทบไม่ได้ พระพุทธเจ้าต้องใช้อุบายตามธรรมชาติสอนให้ แล้วได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ หรือตามตำนานพระเถรจารย์นิกายเซ็นในประเทศจีน เช่น ท่านเว่ยหล่าง หรือฮุยเหิง ที่อ่านหนังสือไม่ออก แต่บรรลุธรรมจนได้รับตำแหน่งเป็นพระสังฆปริณายกองค์ที่ ๖ ของนิกายเซ็น เป็นต้น ดังนั้น คนสมองทิบหรือไม่รู้หนังสือจึงไม่ใช่อุปสรรคของการปฏิบัติธรรม ตรงกันข้ามคนสมองดีหรือมีความรู้สูงชนิดน้ำชาล้นถ้วยต่างหากที่เข้าถึงธรรมะได้ยากกว่าคนทั่วไป เริ่มไปตั้งแต่จิตก็จะโน้มไปหานิพพิทาได้ยาก เพราะคนสมองดีมีความรู้สูง มักจะตระหนงหลงโลกโดยไม่รู้สีกตัว ก็จึงยากกว่าใครในหนทางธรรมที่จะต้องมินิกิพพิทาเป็นจุดตั้งต้นเสมอไป

อนึ่ง ควรระวังว่า ถ้าเอื่อมระอาแห่งหนายแล้วเกียจคร้าน ซึมเศร้า เหนงหงอย ท้อถอย ที่สุดจนอยากตาย นั่นไม่ใช่ “นิพพิทา” แต่เป็น “อวิชชา ตัณหาอุปาทาน” ไปเสียแล้ว ต่อเมื่อรู้สีกขยันหมั่นเพียร รู้ ตื่น เบิกบาน ในการปฏิบัติธรรม เป็นผลให้ไม่อยากตายเร็ว แต่อยากมีชีวิตอยู่ไปนานๆ จะได้มีเวลาพอให้จิตถึงวิมุตติหลุดพ้นทัน ในขณะที่เดียวกันก็จะไม่กลัวตาย เมื่อนามรูปธาตุขันธ์ มันอยู่ต่อไปไม่ไหว ก็พร้อมจะตายได้ทุกเวลาทีอย่างนี้ จึงจะเรียกว่า “นิพพิทา” จุดตั้งต้นแห่งหนทางธรรมแท้

แม้ในทางโลกก็เถอะ ที่นักวิทยาศาสตร์ นักประดิษฐ์คิดค้นต่างๆ สร้างเทคโนโลยีที่ล้ำสมัยมาอำนวยความสะดวกสบายให้โลกอยู่ทุกวันนี้ ก็มีที่มาจากนิพพิทาแบบโลกๆ คือทนอยู่อย่างเดิมไม่ได้แล้วนั่นเอง

ในหนังสือนี้ นับเอา “นิพพิทา” ว่าเป็น “รุ่งอรุณแห่งอริยมรรค” อีกข้อหนึ่งด้วย แม้ไม่มีใน “บุพพนิมิตแห่งมรรค” ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ เพราะโดยสภาวะธรรม นิพพิทานี้แหละที่เป็นบุพพนิมิต หรือเป็นรุ่งอรุณแห่งอริยมรรคแท้จริง ดังที่พระพุทธเจ้าก็ตรัสไว้เองว่า เพราะมีนิพพิทา จึงเกิดวิราคะ เพราะมีวิราคะ จึงวิมุตติหลุดพ้น ดังนี้เป็นต้นนั้น

บุพพนิมิตแห่งมรรค^{๘๓} นิมิตหมายแรกแห่งหนทาง หรือ รุ่งอรุณแห่งอริยมรรค แสงเงินแสงทองของหนทางประเสริฐ มี ๗ ข้อ ดังนี้

๑. กัลยาณมิตตตา มีมิตรดี อยู่ในสังคมดี มีสิ่งแวดล้อมดี
๒. สีสสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศีล ประพฤติดี มีวินัย รักษากฎหมาย
๓. จันท์สัมปทา ถึงพร้อมด้วยจันทะ *อยากในทางที่ดี* ใฝ่ดี
๔. อุตตสัมปทา ถึงพร้อมด้วยตน ฝึกฝนกายวาจาใจไว้ดี
๕. ทิฏฐิสัมปทา ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ เห็นถูกต้อง มีปัญญา
๖. อัปมาทสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความไม่เมา มีสติสัมปชัญญะ
๗. โยนิโสมนสิการสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการทำไว้ในใจโดยเหตุ

หรืออย่างแยบคาย มีวิจารณ์ญาณการใคร่ครวญไตร่ตรองดี

ในพระไตรปิฎกบางตอน พระพุทธเจ้าก็ตรัสไว้โดยย่อเพียง ๒ ข้อ^{๘๔} ละข้ออื่นๆ แล้วยกมาเฉพาะข้อ ๑ กับข้อ ๗ บ้างก็มี ดังนี้

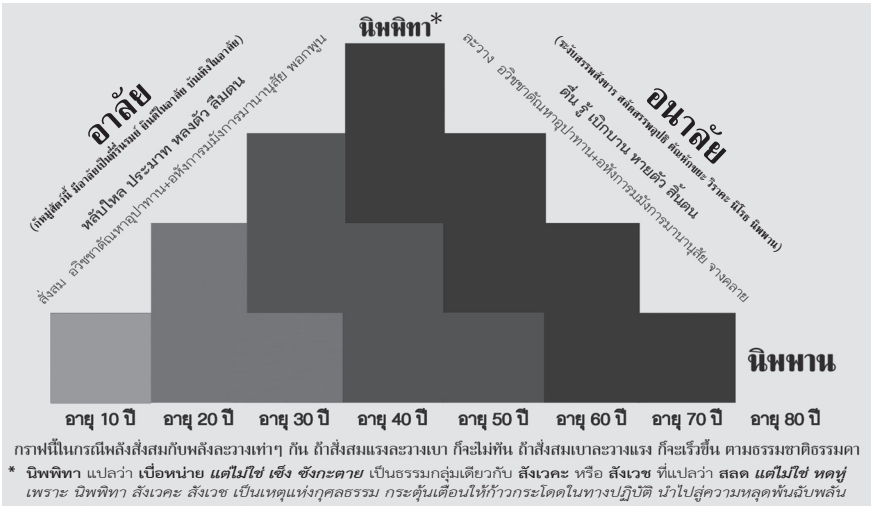
๑. **ปรโตโฆสะ** ฟังจากผู้อื่น มีมิตรสังคมและสิ่งแวดล้อมดี คำว่า **ปรโตโฆสะ** โดยเนื้อหาสาระก็คือ **กัลยาณมิตตตา** นั่นเอง

๒. **โยนิโสมนสิการ** ทำเอาไว้ในใจอย่างแยบคาย มีวิจารณ์ญาณการใคร่ครวญไตร่ตรองดี มองเหตุผลต้นปลายซ้ายขวารอบด้าน

เพราะได้มิตรดี และตนเองก็มีจิตรู้จักคิดแยบคาย จึงทำให้คิดได้ หรือได้คิด แบบพระพุทธเจ้าคราวยังเป็นพระโพธิสัตว์ คิดได้หรือได้คิดว่า “อะไรหนอ? เป็นคุณ (**อัสสาทะ**) เป็นโทษ (**อาทีนวะ**) เป็นทางให้สลัดออก (**นิสสรณะ**) จากรูป เวทนา สัตถุญา สังขาร วิญญาณ”^{๘๕} แล้วจึงทรงเห็นอนิจจังทุกขังอนัตตา ตามกฎอภิปัจจยตาปฎิจจสมุปบาท ในรูปเวทนาสัตถุญาสังขารวิญญาณนั้นๆ ตลอดสรรพสิ่งถึงสากลจักรวาล เกิดญาณุตถญาณ (รู้ตามที่สรรพสิ่งเป็นจริงอย่างไร) ขึ้นมา เป็นปัจจัยให้เกิดนิพพิทา ถึงวิราคะและวิมุตติ แล้วมีวิมุตติญาณทัสสนะ ตามลำดับ คือบรรลุเป็นพระอรหันต์ หรือตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้านั่นเอง

แต่เป็นธรรมดาในปุณฺณมักกลัวความหลุดพ้น ดังได้อภิปรายไป
ในบทก่อนๆ แม้จะเกิดนิพพิทาขึ้นมาได้บ้าง ก็ยังเป็นอย่างเบื่อบ้าง อยากๆ
และแม้คิดที่จะก้าวไปสู่ความหลุดพ้นอยู่บ้าง ก็ยังเป็นแบบกลัวๆ กล้าๆ
ถ้าคนไหนไปตั้งต้นตอก็จะพบว่า **ที่เบื่อบ้าง อยากๆ** ก็เพราะอนุสัยกิเลส
กิเลสที่จิตคุ้นชิน, ความเคยชินของจิตที่จะเกิดกิเลสซ้ำ, คือตามธรรมดา
จิตที่เกิดกิเลส (โลก โกรธ หลง) ครั้งหนึ่งๆ มันก็จะสั่งสมความเคยชิน
เอาไว้ให้ครั้งต่อๆ ไป เกิดง่ายขึ้น เร็วขึ้น บ่อยขึ้น จึงเป็นธรรมดาที่มัน
จะขัดขวาง (นิเวรณ) ผูกมัด (สังโยชน) หมักหมม (อาสวะ) สะสม
ความเคยชิน (อนุสัย) อยู่ในจิต แม้ภายหลังจิตจะรู้สึกเบื่อหน่ายมัน
ขึ้นมาบ้าง ก็จะเบื่อบ้างพักๆ แล้วความเคยชินก็จะอยากใหม่ๆ ไม่ยอมเบื่อบ้าง
จริงๆ ง่ายๆ เลยเบื่อบ้าง อยากๆ อยู่อย่างนั้น **ที่กลัวๆ กล้าๆ** ก็เพราะว่า
วิมุตติความหลุดพ้น ยังเป็นสิ่งที่จิตไม่รู้จัก แม้จะเคยเจอก็ไม่ใส่ใจ
จึงทำให้ไม่คุ้นเคย เหมือนเด็กหรือผู้ใหญ่เจอผู้ชายแปลกหน้า ถึงอยาก
พูดคุยด้วย ก็จะกลัวๆ กล้าๆ จนกว่าจะสนิทสนม ซึ่งย่อมต้องใช้เวลา
ถ้ามีคำถามแทรกมาว่า “จะต้องใช้เวลานานเท่าไร?” ขอดตอบเอาไว้ว่า
“ก็ต้องใช้เวลาเท่าๆ กัน” หมายความว่า จิตของเราได้สะสมหมักหมม
อนุสัยมานานกี่ปี ถ้าไม่มีตัวแปรอื่น เช่นการบำเพ็ญเพียรอันแรงกล้า
ถึงเวลาที่เราจะละอนุสัย ก็จำเป็นจะต้องใช้เวลานานเท่าๆ กัน

ผู้อภิปรายเคยพูดมาแต่ครั้งยังบวชว่า “ถ้าอายุขัยของเราคือ ๘๐ ปี
ครึ่งชีวิตของเราก็คือ ๔๐ ปี ดังนั้น ถ้าเราอายุเกิน ๔๐ ปีแล้ว ยังไม่ได้คิด
คือยังไม่เกิดนิพพิทา (เอือมระอา) ว่า เราสั่งสมอวิชชาตัณหาอุปาทาน
อหังการมมังการมานานุสัย (ตัวกูของกู) มาตั้งแต่เกิด ที่ก่อนถึงวันตาย
ควรจะละวางให้ได้ ซึ่งตามธรรมชาติธรรมดา ย่อมต้องใช้เวลาเท่าๆ กัน
ดังนั้น ถ้าคิดได้ตอนอายุ ๔๐ ปี ก็จะละวางได้ทัน ๘๐ ปี ถ้าคิดได้เร็วขึ้น
เช่นคิดได้ตอนอายุ ๓๐ ปี ก็จะละวางได้ทัน ๖๐ ปีอย่างนี้เป็นต้น”

คำอธิบายแบบนี้ แม้จะเหมือนกับว่าผู้อภิปรายพูดเอาเองอยู่บ้าง แต่ถ้าพิจารณาดีๆ “นี่คือความจริงตามธรรมชาติ” กล่าวคือ ถ้าจิตคิด **ปรุงไปทางกิเลส** อยู่ทุกเมื่อเชียววัน มันก็จะสั่งสมอนุสัย (เคยชินที่จะเกิดกิเลสง่ายขึ้นๆ) สั่งสมอยู่นานแค่ไหน กิเลสก็จะเกิดง่ายเกิดถี่เกิดคละงขึ้นเพียงนั้น ในทางกลับกัน ถ้าจิตคิด **ปรุงไปทางปัญญา** ไม่เปิดโอกาสให้กิเลสเกิด หรือผลอเกิดแล้วก็รีบละ อยู่อย่างนี้รำไป ไม่หยุดไม่หย่อน มันก็จะสั่งสมบารมี (เคยชินที่จะเกิดปัญญามาตัดหน้ากิเลสทัน) นานวันหรือเท่ากันกับที่สั่งสมอนุสัยมา บารมีก็จะแก้กล้าพอกลบทัບอนุสัยได้ เปลี่ยนชีวิต “แบบอาลัย” ให้เป็น “แบบอนาลัย” ได้ในที่สุด

จุดเปลี่ยนสำคัญ อยู่ที่การเห็นตามเป็นจริง (ยถากุตญาณทัสสนะ) แล้วจิตเกิดเอือมระอา (นิพพิทา) พาให้คลายกำหนด (วิราคะ) ตัดกิเลสพ้นความทุกข์ (วิมุตติ) เข้าถึงนิพพาน ลึ้นภพ จบชาติ ไปตามลำดับเอง หรือตามธรรมชาติ โดยปฏิจางสมุปปาต ฝ่ายนิโรธวาร ดังอภิปรายมาแล้ว ส่วนการปฏิบัติกายวาจาใจ ตามหลักไตรสิกขาหรืออริยมรรค ก็จะมีขึ้นพร้อมกันไป ในจิตที่เกิดนิพพิทาแล้วนั่นเอง โดยกฎอทับปัจจยตา

เหลือก็แค่เราฟังเพียรฝึกฝนจิตใจให้ละวางจนคลายจากอัตตาตัวตน คนสัตว์ลงไปเรื่อยๆ ทางลัดตรง ก็คงจะไม่มีอะไรดีกว่า “เดินตามรอย พระอรหันต์” ท่านมีกายวาจาใจเป็นอย่างไร เราก็เพียรทำตามอย่างท่าน โดยเฉพาะใจของท่าน ไร้อัตตาตัวตนคนสัตว์ มองสรรพสิ่งเป็นสักว่าธาตุ (ธาตุมุตตเมเวตํ นั้นเป็นสักว่าธาตุเท่านั้น)^{๘๖} เราก็ฝึกมองให้เห็นเช่นกัน ผลอมองเป็นตัวตนคนสัตว์ที่ไร ก็รีบเตือนตัวเองทุกทีไป แล้วมองใหม่ ว่า “นั่นเป็นสักว่าธาตุๆ” เท่านั้นแหละ คือ การเดินตามรอยพระอรหันต์ เป็นเคล็ดที่ไม่ลับ เป็นวิธีตามธรรมชาติ ที่ตรงๆ ตื่นๆ และง่ายๆ

นักวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะด้านจิตวิทยา ต่างยอมรับตรงกันว่า การฝึกนยัมในยามเศร้า การสร้างพุดสร้างทำอย่างกล้าหาญในยามกลัว เป็นต้น ส่งผลให้เปลี่ยนเศร้าเป็นสุข เปลี่ยนกลัวเป็นกล้า ได้จริงๆ

จึงไม่แปลกอะไร ที่ปุถุชนผู้ฝืนใจตนสร้างพุดสร้างทำตามอย่าง พระอรหันต์ จะได้ผลเช่นกัน เปลี่ยนปุถุชนเป็นพระอรหันต์ วันใดวันหนึ่ง ได้แน่ๆ แต่มีข้อแม้ว่า การฝึกการสร้างจะต้องแก้งเฉพาะตัวเองเท่านั้น ห้ามไปแก้งไปสร้างลวงผู้อื่นให้เขามาหลงเชื่อตนอย่างเด็ดขาด

เพราะแบบนั้น มันไม่ใช่การเดินตามรอยพระอรหันต์แน่ๆ แต่เป็นการเดินตามรอยมหาโจรไปเสียแล้ว เป็นความเลวทรามต่ำช้าขั้นร้ายแรง ผู้ลวงโลกเช่นนี้ ถ้าเป็นภิกษุในพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าบัญญัติพระวินัย ให้รับอาบัติปาราชิกไล่สึกจากภิกษุทีเดียว ดังได้อภิปรายมาแล้ว

การเดินตามรอยพระอรหันต์ที่แท้จริง จึงต้องเริ่มจากมีใจบริสุทธิ์ แบบเดียวกับพระอรหันต์ด้วย แม้ทำได้บ้าง ไม่ได้บ้าง ก็ต้องเริ่มที่ใจก่อน ส่วนกายกับวาจา เคยปฏิบัติมาอย่างไรในสังคม ก็ทำก็พุดไปเหมือนเดิมนั้นแหละ แคลดกิเลสแข่งกระด้างและคำก้าวร้าวรุนแรงลงมา ที่ละเล็กทีละน้อย แบบค่อยเป็นค่อยไป ในรูปที่จะไม่ทำให้ญาติมิตรคนใกล้ชิด รู้สึกผิดสังเกตุ คือต้องไม่มีจิตคิดจะโอ้อวดใครเป็นสิ่งสำคัญที่สุด

พระพุทธเจ้าพระอรหันต์ชั้นสูงสุดเคยตรัสไว้ว่า “ยถาว่าที ภิกขเว ตถาคโต ตถากาโร”^{๘๓} แปลว่า “**ดูกรภิกษุ ตถาคตพูดอย่างไร ก็ทำอย่างนั้น**” ดังนั้น ทำตามคำสอนกับเดินตามรอยพระอรหันต์ จึงเป็นสิ่งเดียวกัน ตั้งแต่ปฐมเทศนา^{๘๔} ทรงสอนให้ละเว้นการปฏิบัติสุดโต่ง ๒ ทาง คือ **ทางทำตนเองให้ลำบากเปล่า** ที่เรียกว่า “**อิตตกิลมณานุโยค หรือ นิชฌามปฏิบัติทา**” กับ**ทางเหลวไหลปล่อยตามใจกิเลส** ที่เรียกว่า “**กามสุขัลลิกานุโยค หรือ อาคัพพปฏิบัติทา**” เสีย แล้วเลือก**ประพฤติปฏิบัติตามทางสายกลาง การศึกษาสามอย่าง หนทางประเสริฐอันประกอบด้วยองค์แปด** ที่เรียกว่า “**มัชฌิมาปฏิบัติทา ไตรสิกขา หรือ อริยอัฐจังกิम्मรรค**” ซึ่งถ้าเป็นชาวพุทธ ก็จะต้องได้ยินและคุ้นชินกับคำเหล่านี้มาตั้งแต่เกิดอยู่แล้ว

เบื้องต้น พระอรหันต์ย่อมดำเนินชีวิตอยู่บนหนทางแห่งกุศลกรรม เรียกว่า **กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ**^{๘๕} มาก่อนและตลอดไป ดังนี้

กาย	}	๑. ไม่ฆ่า ไม่เป็นเหตุฆ่า มีเมตตากรุณาช่วยเหลือ
		๒. ไม่โกง ไม่เป็นเหตุโกง รู้จักแบ่งปันเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
		๓. ไม่ลามก ไม่เป็นเหตุลามก ล้ำรวมตาทูมูกลิ้นกายใจ
วาจา	}	๔. ไม่หลง ไม่เป็นเหตุหลง มีวาจาสัตย์ มีใจซื่อตรง
		๕. ไม่ยุแหย่ ไม่เป็นเหตุแตกแยก มีวาจาสมานสามัคคี
		๖. ไม่ก้าวร้าว ไม่เป็นเหตุก้าวร้าว มีวาจาไพเราะน่าฟัง
ใจ	}	๗. ไม่ไร้สาระ ไม่เป็นเหตุไร้สาระ มีวาจาชอบด้วยเหตุผล
		๘. ไม่โลภ ไม่เป็นเหตุโลภ ยินดีเท่าที่ได้ มีใจเสียสละ
		๙. ไม่โกรธ ไม่เป็นเหตุโกรธ ให้อภัยง่าย มีใจปล่อยวาง
		๑๐. ไม่หลง ไม่เป็นเหตุหลง ละมิจฉาทิฏฐิ เป็นสัมมาทิฏฐิ

กุศลกรรมบถ ๑๐ นี้ ย่อเป็น **สุจริต** แปลว่า **ความประพฤติดี** มี ๓ คือ **กายสุจริต** ประพฤติดีทางกาย, **วชิสุจริต** ประพฤติดีทางวาจา, และ**มโนสุจริต** ประพฤติดีทางใจ อันเป็นการปฏิบัติธรรมขั้นต้น

นอกจากนี้ยังมีชื่อเรียกอื่นๆ เช่น **ธรรมจริยา** การประพฤติธรรม, **ไสโยจ** กายวาจาใจสะอาด, **อริยธรรม**หรือ**อารยธรรม** ธรรมะของผู้ประเสริฐ **สี่ปฐิฐธรรม** ธรรมะของคนดี, **สัทธรรม** ธรรมดีแท้, หรือแม้แต่**อริยมรรค** หนทางประเสริฐ (ดูจมรรค ๘), ส่วนกุศลธรรมอื่นๆ อาทิ **มณุษยธรรม ๕ บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ก็ย่อมจะเป็นปฏิปทาของพระอรหันต์แท้**

และแบบจำเพาะเจาะจงเพื่ออุถึงวิมุตติหลุดพ้น ก่อนและหลัง บรรลุพระอรหันต์ ท่านดำเนินชีวิตตาม**โพธิปักขิยธรรม ๓๗** ประการ^{๙๐} ได้แก่ **สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โทษณงค์ ๗ และมรรค ๘** รายละเอียดในแต่ละเรื่องพึงหาศึกษาเองเถิด เพื่อไม่ให้หนังสือนี้จะต้องหนาจนเกินไป จะอภิปรายไว้เฉพาะ **“มรรค ๘”** จาก **“อริยสัจจ ๔”** ที่ก็เพียงพอแก่ผู้มุ่งปฏิบัติแบบลัดตรงแล้ว

ก่อนจะถึงมรรคก็ต้องพูดถึงอริยสัจจ ๔ อันเป็นที่มาของมรรคก่อน **อริยสัจจ^{๙๑}** แปลว่า **ความจริงอันประเสริฐ** **จริงยิ่งกว่าจริง** มี ๔ ดังนี้

๑. ทุกข์ = ความบีบคั้นอัดอั้นภายในใจ กิจคือ **“กำหนดรู้”**
๒. สมุทัย = กิเลส เหตุให้ทุกข์เกิด กิจคือ **“ละมันเสีย”**
๓. นิโรธ = ดับทุกข์ นิพพาน กิจคือ **“ทำให้แจ้ง บรรลุให้ได้”**
๔. มรรค = ทางดับทุกข์ ปัญญาเป็นต้น กิจคือ **“ทำให้มีมากๆ”**

ทุกข์ สมุทัย นิโรธ ได้แก่คำอภิปรายในบทที่ ๑ ถึงที่ ๓ นั้นเอง ในบทนี้จะขยายความเฉพาะมรรค ซึ่งมีองค์ ๘ คำบาลีและสันสกฤตว่า **“อัญจันคิมัคค, อริยอัญจันคิมัคค, อัษฎางคิมรรค, อารยอัษฎางคิมรรค”** แปลว่า **ทางอันประกอบด้วยองค์ ๘, ทางประเสริฐอันประกอบด้วยองค์ ๘** แบบย่อก็เหลือ ๓ เรียกว่า **“ไตรสิกขา”** หรือ **“บุญสิกขา”**

ทั้งแบบย่อทั้งแบบขยาย ก็มีเนื้อหาและเป้าหมายเป็นสิ่งเดียวกัน เนื้อหา คือ **“การฝึกหัดกายวาจาใจให้ดีงาม”** เป้าหมาย คือ **“พ้นกิเลส และดับทุกข์”** และทั้งหมดนี้รวมเรียกว่า **“การปฏิบัติธรรม”**

แบบย่อ อย่างที่เหมาะสมกับเด็กเยาวชน หรือคนผู้เริ่มต้นทั่วไป คือไตรสิกขา^{๑๒} (ศึกษา ๓) ได้แก่ คีล สมภาติ ปัญญา, คำว่า “สิกขา” แปลว่า “เห็นตนเอง” หมายถึง ตำรวจตรวจตราแล้วฝึกฝนตนเอง ดังนี้

๑. คีล **ฝึกกายวาจาให้ดีงาม** ตามหลักศาสนา เช่น คีล ๕, คีล ๘ หรือตามกติกาของสังคม เช่น กฎหมายบ้านเมือง เป็นต้น

๒. สมภาติ **ฝึกใจให้สงบ** มีจิตตั้งมั่น บริสุทธิ์ คล่องงาน ไม่หวั่นไหว ควบคุมอารมณ์ได้ ดึงปัญญามาแก้ปัญหาและทำการงานได้รวดเร็ว

๓. ปัญญา **ฝึกปัญญา** ให้แยกแยะถูกผิด ดีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์ ไม่ใช่ประโยชน์ได้ โดยเจาะจงคือเห็นแจ้งในอริยสัจ ๔ ปฏิจจนูปบาท

สำหรับชาวบ้านหรือสังคมโลก มี “บุญสิกขา” (ศีกขานุญ) หรือ “บุญกิริยาวัตถุ” (วัตถุทานุญ) มี ๓ ได้แก่ “ทาน คีล ภาวนา”^{๑๓} (มี ๑๐ บ้าง^{๑๔} แต่ก็แตกมาจาก ๓ นั้นเอง) มาแทนไตรสิกขา โดย ทาน การให้ แยกออกมาจากคีล, และภาวนา การเจริญจิตปัญญา (สมภาติและปัญญา)

แบบขยาย อย่างที่เหมาะสมกับนักบวช เช่น ภิกษุ สามเณร แม่ชี ผู้คลุกคลีในทางธรรม หรือแม่แต่ชาวบ้าน ผู้ใฝ่ในธรรมและคลุกคลีอยู่กับตำราวิชาการต่างๆ เช่น ครูอาจารย์ นักปราชญ์ ศาสตราจารย์ นักวิชาการ และนักเขียน เป็นต้น คืออัฐธังคิกมัคค์ (มรรค ๘)^{๑๕} ได้แก่ สัมมาทิฐิ, สัมมาสังกัปปะ (๒ นี้ปัญญา), สัมมาวาจา, สัมมากรรมันตะ, สัมมาอาชีวะ (๓ นี้ศีล), สัมมาวายามะ, สัมมาสติ, สัมมาสมาธิ (๓ นี้สมาธิ)

ข้อสังเกต มรรค ๘ ปัญญามาก่อน ส่วนไตรสิกขาหรือบุญสิกขา คีลหรือทานมาก่อน เพื่อให้เหมาะกับผู้ปฏิบัติดังกล่าว โดยสาระสำคัญก็อันเดียวกันนั่นเอง ในอริยสัจ ๔ ทั้งหมดนี้ก็คือมรรคทั้งนั้น

องค์แห่งมรรค ๘ ประการ มีความหมายย่อๆ ดังต่อไปนี้

๑. สัมมาทิฐิ **เห็นถูกต้อง** คือเห็นว่าสรรพสิ่งสรรพสัตว์ ปรমัตถ์ เป็นอนัตตา แต่สมมติ ก็มีอัตตา มีหน้าที่ มีศีลธรรม ที่พึงปฏิบัติไป

๒. สัมมาสังกัปปะ **มุ่งหวังถูกต้อง** คืออยากนั้นแหละ แต่ในทางที่ติงามจริง **อยากแบบธรรมฉันทะ** จึงไม่ต้องละ แต่ต้องมีให้มาก ๆ

๓. สัมมาวาจา **สื่อสารถูกต้อง** คือพูดด้วยกรุณา โดยวาจาสุภาพิต เป็นวาจีสุจริต ตามความจริง สมานไมตรี ผูกสามัคคี ไม่มีคำหยาบคาย ได้สาระประโยชน์ ลดเรื่องเหลวไหล ทั้งในชีวิตและในสื่อทุกชนิด

๔. สัมมากรรมันตะ **กรรมถูกต้อง** คือการกระทำทางกายที่สุจริต ใช้สอยเทคโนโลยีทุกชนิด อย่างรับผิดชอบ หรืออย่างรู้เท่าทันว่า มันมีทั้งคุณทั้งโทษอย่างไร? แล้วเลือกใช้ให้ดี ให้มีแต่คุณ อย่าให้มันมีโทษ

๕. สัมมาอาชีวะ **ทำมาหากินถูกต้อง** คือประกอบอาชีพอันสุจริต หล่อเลี้ยงกายจิต เป็นมิตรสิ่งแวดล้อม กลมกลืนธรรมชาติ การอุสรรพสัตว์ ประหยัดทรัพยากร มีชีวิตที่ราบรื่นและเกื้อกูลแก่ความติงามจริง

๖. สัมมาวายามะ **เพียรพยายามถูกต้อง** คือมากด้วยแรงจูงใจ มีไฟอุดมการณ์ ทำการด้วยใจจดจ่อ และเฝ้าศึกษาวิจัยให้รู้จริงแจ่มแจ้ง เพื่อถึงความพ้นทุกข์ ตนเองมีสันติสุข สังคมบังเกิดสันติภาพ

๗. สัมมาสติ **ระลึกถูกต้อง** คือมีสติปฏิฐาน รู้เท่าทันกาย-เวทนา-จิต-ธรรม นำไปสู่การได้คิดหรือคิดได้ แล้วจิตเกิดนิพพิทา เอื่อมระอา แหนงหน่ายต่อกิเลสตัณหา จึงรีบบ่ายหน้าไปสู่ความหลุดพ้น

๘. สัมมาสมาธิ **มีจิตตั้งมั่นถูกต้อง** คือมีใจมั่นคง ไม่ลี้บสนฟุ้งซ่าน ตั้งแต่เจียดๆ (**อุปจาร**) ถึงแน่นแน่ (**อัปนา**) ในอารมณ์ที่จิตจดจ่ออยู่ โดยวิธีใดๆ ที่ตนถนัด เช่น ฝึกจิตให้จดจ่อที่ลมหายใจ (อานาปานัสสติ) จนจิตตั้งมั่น (**สมาหิต**) บริสุทธิ์ (**ปริสุทฺโธ**) คล่องการงาน (**กมุขนิโย**) กล่าวคือ “**สมถกรรมฐาน**” หรือ “**อรั่มมณูปนิชฌาน**” นั้นเอง

นอกจากนี้ ยังมี “**สัมมัตตะ**”^{๑๖} ด้วย คำภาษาบาลีว่า **สมมุตฺต** แปลว่า **ภาวะถูกต้อง, ความเป็นถูกต้อง, ความเป็นจริงแท้** มี ๑๐ อย่าง โดย ๘ อย่างแรก ก็มรรค ๘ นั้นเอง ส่วน ๒ อย่างหลัง มีดังนี้

๙. สัมมาญาณะ **ญาณปัญญาอันถูกต้อง** ได้แก่ ยถากุตญาณ (ยถากุตญาณทัสสนะ) มันเป็นเช่นใด รู้เห็นเช่นนั้น (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) กล่าวคือ **“วิปัสสนากรรมฐาน”** หรือ **“ลักขณุปนิชมาน”** นั่นเอง

๑๐. สัมมาวิมุตติ **ความหลุดพ้นถูกต้อง** ได้แก่ บรรลุนิพพาน การดับทุกข์ได้สิ้นเชิง เพราะจิตหลุดพ้นกิเลสแล้ว หรือแม้เพียงชั่วคราว ในหนังสือนี้ขอนับเข้าไว้ด้วย โดยการอนุโลมหรือเทียบเคียงกัน

พึงเห็นว่าหนทางธรรมหรือการปฏิบัติธรรม **แม้จะอยู่ในชื่อใดๆ** ทางกายวาจาหรือใจ **ก็สิ่งเดียวกันทั้งสิ้น** ท่านผู้ชำนาญ เช่น พระอรหันต์ ย่อมปฏิบัติพร้อมกันไปได้ทุกๆ ข้อ อย่างอัตโนมัติ เหมือนผู้ที่จักรยาน หรือขับรถยนต์เป็น ย่อมไม่มัวมาคิดว่า จะต้องทำอย่างนั้นอย่างนี้ก่อน แคะขึ้นนั่งक्रमจักรยานหรือขึ้นนั่งประจำที่คนขับรถยนต์ก็จะขับไปขับไปได้อย่างอัตโนมัติ การทำได้เช่นนี้ เรียกว่า **“มรรคสมังคี”**^{๙๖} แปลว่า **มีมรรคมาประชุมกัน** หมายถึง มรรคทั้ง ๘ ประการ มาพร้อมเพรียงกันทันทีในทุกๆ ผัสสะแห่งปฏิจสุมุปบาท ทำหน้าที่จูงใจกำจัดกิเลส ตัดต้นเหตุแห่งทุกข์ทั้งปวงได้ จนกิเลสและทุกข์หมดโอกาสที่จะเกิดขึ้นมาอีก

พระอรหันต์ก็รู้สึกนึกคิด แต่ความคิดของท่าน มันไม่มีกิเลสปน เพราะถูกปัญญาตัดหน้าไว้ก่อนเสมอไป **ถ้าจะเปรียบชีวิตธาตุชั้นรค์ของท่าน เป็นรถยนต์หรือจักรยาน จิตของท่านอันมรรคสมังคีแล้วนั้น ก็เปรียบได้กับคนขับที่ชำนาญการขับอยู่แล้ว** ไม่ว่าจะถนนหนทางจะอย่างไร?

ผู้จะขับรถยนต์หรือจักรยาน จำเป็นจะต้องฝึกหัดขับขี้อาเอง แคะอ่านวิธีขับขี้อาจตำรา แม้จะมีคนอื่นช่วยสอนหรือขับขี้อให้ดูก่อน จนจำได้ติดตา ก็ไม่มีใครที่ขับขี้อได้เลย ต้องผ่านการลองผิดลองถูกด้วยตนเองแล้วเท่านั้นเสมอไป การเฉี่ยวชนบ้างหรือล้มบ้างนั้นแหละที่จะทำให้อขับขี้อเป็นได้จริงๆ พอตนขับขี้อเป็นแล้ว จะบอกคนอื่นให้ขับขี้อเป็นเช่นตน ก็บอกไม่ได้อีก คำเปรียบเทียบดังกล่าวนี้ ฉันท

การฝึกกายวาจาใจให้วิมุตติหลุดพ้น ก็ฉันทันนั้น แม้วิธีของแต่ละคน อาจจะต่างกันไป แต่ทุกคนนั้นล้วนต้องมีความพอใจเป็นมูล (*ฉนฺทมูลกา*), มีความใส่ใจเป็นต้นกำเนิด (*มนสิการสมุทฺทา*), มีผัสสะเป็นเหตุให้เกิด (*ผัสสสมุทฺทา*), มีเวทนาเป็นที่มาขุมขุม (*เวทนาสมุทฺทา*), มีจิตตั้งมั่นเป็นประธาน (*สมาธิปมฺพา*), มีความระลึกได้เป็นใหญ่ (*สติปติเตยฺยา*), มีความรู้ทั่วถึงเป็นยอดเยี่ยม (*ปญฺญุตฺตรา*), มีความหลุดพ้นเป็นแก่นสาร (*วิมุตติสารา*), มีความไม่ตายเป็นจุดจอตจบ (*อมตคฺชา*), มีนิพพานเป็นปริโยสานสิ้น (*นิพฺพานปริโยสานา*)^{๙๘} อย่างเดียวกันหมด

ความเป็นพระอรหันต์ผู้หลุดพ้น ปุ่ชุนม้กจะเข้าใจว่า ถึงได้ยาก แต่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ดังนี้ “ภิกขุ สมฺมา วิหเรยฺยํ อสุญฺโฆ โลเก อรหฺนฺเตหิ”^{๙๙} แปลว่า “ถ้าภิกขุอยู่โดยชอบ โลกจะไม่ว่างจากพระอรหันต์” ดังนั้น ผู้มุ่งหลุดพ้นจึงเพียงแค่ฝึกฝนตนให้อยู่โดยชอบได้เท่านั้น

ทั้งที่แท้ โอกาสจะถึงวิมุตติหลุดพ้นของบุคคลผู้เป็นอยู่โดยชอบ ก็มีได้ทั่วไป หลายโอกาส ดังพระพุทธเจ้าตรัสไว้ในวิมุตตตายตนสูตร^{๑๐๐} ซึ่งว่าด้วยจุดเชื่อมต่อกับวิมุตติหรือเวลาที่หลุดพ้นได้ มี ๕ ดังนี้

๑. แสดงธรรมอยู่ก็วิมุตติได้ หลุดพ้นขณะพูดหรือเขียนธรรมะ
๒. ฟังธรรมอยู่ก็วิมุตติได้ หลุดพ้นขณะฟังหรืออ่านธรรมะ
๓. สบายธรรมอยู่ก็วิมุตติได้ หลุดพ้นขณะสวดหรือท่องธรรมะ
๔. ตรึกตรองธรรมอยู่ก็วิมุตติได้ หลุดพ้นขณะวิจัยวิจารณ์ธรรมะ
๕. เจริญสติสมาธิอยู่ก็วิมุตติได้ หลุดพ้นขณะเจริญสมถวิปัสสนา

จะเห็นได้ว่าความหลุดพ้นจนบรรลุพระอรหันต์ที่พระพุทธเจ้าตรัส มีได้ทั่วไป ไม่ใช่เฉพาะจะต้องไปนั่งหลับตา ที่พากันเข้าใจผิด หลงยึดติด พิธีกรรมอย่างมกมายกันไปเสีย เพราะที่แท้แค่เราเอาการพูด ฟัง สวดท่อง ตรึกตรอง วิจัยวิจารณ์ธรรมะ โดยเฉพาะเจริญสติสมาธิ มาทำพร้อมกันไปกับหน้าที่การงานในชีวิตประจำวันนั่นเอง ก็จะหลุดพ้นได้ทุกเวลา

การปฏิบัติเช่นนี้เป็นการปฏิบัติธรรมทางจิต ตาม “สติปัฏฐาน” การมีสติตั้งไว้ให้เป็นประธานในการทั้งปวง ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “สติยจ ขวามํ สพุทฺธกัม วทามิ”^{๑๑} แปลว่า “อนึ่งแล เรากล่าวว่า สติจำเป็นในที่ทั้งปวง” สติมา ปัญญาเกิด สติเตลิด ก็เกิดกิเลส การปฏิบัติธรรมที่แท้มีแค่นี้ คือ **แค่ฝึกให้มีสติ ให้สติตั้งปัญญามาดับทุกข์ได้ทัน**

เคล็ด (ไม่) ลับ จิตจับจ้องจิต จนจิตเห็นจิต เรียกว่า “**มีสติ**” ตามทันความรู้สึกนึกคิด แยกแยะได้ว่า **นี้รู้สึก** (เวทนา) **นี่นึก** (สัญญา) **นี่คิด** (สังขาร) **นี่จิตรู้** ผ่องใส **ประภัสสร** (วิญญาณ) เรียกว่า “**มีปัญญา**” จุดสำคัญที่จะต้องตามรู้ให้ทัน คือคิดมี ๒ ทาง ทางหนึ่งกิเลส ทางหนึ่งปัญญา พอจิตเห็นจิตทัน ปัญญาจะมาตัดหน้ากิเลสได้ทุกที

เมื่อจิตเห็นจิต จิตก็จะเห็นความเป็นอนัตตาของจิตเอง **ตัวตนคนสัตว์ก็จึงหายไป** เพราะเหลือแค่ **สภาวะอาการ ๓** คือ ความรู้สึก ความนึก ความคิด, กับ **สภาวะเดิมแท้ ๑** คือ จิตรู้ ผ่องใส ประภัสสร, ทำให้ชีวิตทั้งชีวิต โลกทั้งโลก เหลืออยู่แค่นี้ ถ้าเป็นแบบเด็ดขาดถาวร ก็เป็นพระอรหันต์นั่นเอง ถ้าวัดหล่นลงมาก็คือเป็นพระอริยบุคคลขั้นต้นๆ ตามภูมิจิตภูมิธรรมที่ตนได้ตนถึง **ขั้นต่ำที่สุดก็เป็นกัลยาณปุถุชน**

ที่นี่ผู้ที่เคล็ด (ไม่) ลับอย่างเดียวไม่เพียงพอ จำเป็นจะต้องอาศัยแนวทางที่พระศาสดาครูบาอาจารย์แนะนำไว้ **ในสมณะก็มีถึง ๔๐ วิธี**^{๑๒} **ในวิปัสสนาก็มี ๖ หรือ ๗๓ ภูมิ**^{๑๓} **ที่ย่อลงในสติปัฏฐาน ๔** ให้เลือกปฏิบัติได้ตามอัธยาศัยหรือตามจริตของตนๆ^{๑๔} เช่น **ราคจริต** ควรกับกายาคตาสติ อสุกกรรมฐาน, **โทสจริต** ควรกับพรหมวิหารหรือกสิณ, **โมหจริต** ควรกับอานาปานสติหรือฟังธรรม, **สัทธาจริต** ควรกับพุทธานุสติหรืออนุสติอื่นๆ, **พุทธิจริต** หรือ **ญาณจริต** ควรกับโยนิโสมนสิการ, **วิตักกจริต** ควรกับอานาปานสติหรือกสิณ, **ซึ่งแต่ละคนจะต้องเผ้าสังเกตจิตของตนเอาเองว่ามีจริตใดเป็นเจ้าเรือน และมีจริตใดบ้างเจือปน จะได้เลือกวิธีถูก**

ในที่นี้จะนำมาอภิปรายเฉพาะวิธีตามที่มาใน “อานาปานสติสูตร”^{๑๐๕} ที่พระพุทธเจ้าก็ทรงปฏิบัติเอง และใช้ได้กับคนทุกจริต มีใจความสำคัญคือ บอกขั้นตอนหรือวิธีการฝึกสติ (สติปัญญา) ด้วยการกำหนดที่ลมหายใจเข้าออกและสิ่งที่มาปรากฏตามลำดับ มี ๔ หมวด แต่ละหมวดมี ๔ ชั้น จึงรวมกันได้ ๑๖ ชั้น, ๓ หมวด ๑๒ ชั้นแรก เป็นสมถกรรมฐาน หรืออรัญญิกนิขมาน (เพ่งพิจารณาอารมณ์) หมวดที่ ๔ หรือ ๔ ชั้นหลัง เป็นวิปัสสนากรรมฐานหรือลักขณนิขมาน (เพ่งพิจารณาลักษณะสรรพสิ่งตามความเป็นจริง คือ “อนิจจัง, ทุกขัง, อนัตตา”) ดังต่อไปนี้

สติปัญญาที่ ๑ กายานุปัสสนา เห็นตามลำดับกาย มี ๔ ชั้น ดังนี้

*กายสงฆาร แปลว่า ปรงกาย หมายถึง ลมหายใจส่งผลถึงลมหายใจส่วนต้น

- ชั้น ๑ ทีฆํ วา อสฺสสนฺโต ‘ทีฆํ อสฺสสามิ’ติ ปชานาติ,
ทีฆํ วา ปสฺสสนฺโต ‘ทีฆํ ปสฺสสามิ’ติ ปชานาติ;
หายใจเข้ายาว รู้ชัดว่า หายใจเข้ายาว
หายใจออกยาว รู้ชัดว่า หายใจออกยาว
- ชั้น ๒ รสฺสํ วา อสฺสสนฺโต ‘รสฺสํ อสฺสสามิ’ติ ปชานาติ,
รสฺสํ วา ปสฺสสนฺโต ‘รสฺสํ ปสฺสสามิ’ติ ปชานาติ;
หายใจเข้าสั้น รู้ชัดว่า หายใจเข้าสั้น
หายใจออกสั้น รู้ชัดว่า หายใจออกสั้น
- ชั้น ๓ ‘สพฺพกายปฏฺฐิสฺสเวทึ อสฺสสิสฺสามิ’ติ ลิกฺขติ,
‘สพฺพกายปฏฺฐิสฺสเวทึ ปสฺสสิสฺสามิ’ติ ลิกฺขติ;
เห็นตัวเองว่า รู้ชัดทั่วทั้งกาย หายใจเข้า
เห็นตัวเองว่า รู้ชัดทั่วทั้งกาย หายใจออก
- ชั้น ๔ ‘ปสฺสสมฺภยํ กายสงฆารํ* อสฺสสิสฺสามิ’ติ ลิกฺขติ,
‘ปสฺสสมฺภยํ กายสงฆารํ ปสฺสสิสฺสามิ’ติ ลิกฺขติ.
เห็นตัวเองว่า ผ่อนการปรงกาย หายใจเข้า
เห็นตัวเองว่า ผ่อนการปรงกาย หายใจออก

สติปัฏฐานที่ ๒ เวทนานุปัสสนา เห็นตามลำดับเวทนา มี ๔ ชั้น ดังนี้

*จิตตสังขาร แปลว่า ประจุจิต หมายถึง เวทนามาสงผลถึงจิตให้หนักคิดหรือติดใจเป็นต้น

- ขั้น ๕ ‘ปีติปฏิสน์เวที อสฺสทิสฺสสามี’ติ ลิกฺขติ,
 ‘ปีติปฏิสน์เวที ปสฺสทิสฺสสามี’ติ ลิกฺขติ;
 เห็นตัวเองว่า รู้ชัดปีติ (อิมเอมใจ) หายใจเข้า
 เห็นตัวเองว่า รู้ชัดปีติ (อิมเอมใจ) หายใจออก
- ขั้น ๖ ‘สุขปฏิสน์เวที อสฺสทิสฺสสามี’ติ ลิกฺขติ,
 ‘สุขปฏิสน์เวที ปสฺสทิสฺสสามี’ติ ลิกฺขติ;
 เห็นตัวเองว่า รู้ชัดสุข (สบายใจ) หายใจเข้า
 เห็นตัวเองว่า รู้ชัดสุข (สบายใจ) หายใจออก
- ขั้น ๗ ‘จิตตสงฺขารปฏิสน์เวที อสฺสทิสฺสสามี’ติ ลิกฺขติ,
 ‘จิตตสงฺขารปฏิสน์เวที ปสฺสทิสฺสสามี’ติ ลิกฺขติ;
 เห็นตัวเองว่า รู้ชัดการปรุงจิต (ปรุงคิด) หายใจเข้า
 เห็นตัวเองว่า รู้ชัดการปรุงจิต (ปรุงคิด) หายใจออก
- ขั้น ๘ ‘ปสฺสสมฺภยํ จิตตสงฺขารํ* อสฺสทิสฺสสามี’ติ ลิกฺขติ,
 ‘ปสฺสสมฺภยํ จิตตสงฺขารํ ปสฺสทิสฺสสามี’ติ ลิกฺขติ.
 เห็นตัวเองว่า ผ่อนการปรุงจิต (คลายคิด) หายใจเข้า
 เห็นตัวเองว่า ผ่อนการปรุงจิต (คลายคิด) หายใจออก

สติปัฏฐานที่ ๓ จิตตานุปัสสนา เห็นตามลำดับจิต มี ๔ ชั้น ดังนี้

- ขั้น ๙ ‘จิตตปฏิสน์เวที อสฺสทิสฺสสามี’ติ ลิกฺขติ,
 ‘จิตตปฏิสน์เวที ปสฺสทิสฺสสามี’ติ ลิกฺขติ;
 เห็นตัวเองว่า รู้ทั่วถึงจิต (ใจ) หายใจเข้า
 เห็นตัวเองว่า รู้ทั่วถึงจิต (ใจ) หายใจออก
- ขั้น ๑๐ ‘อภิปฺปโมทฺยํ จิตฺตํ อสฺสทิสฺสสามี’ติ ลิกฺขติ,
 ‘อภิปฺปโมทฺยํ จิตฺตํ ปสฺสทิสฺสสามี’ติ ลิกฺขติ;
 เห็นตัวเองว่า ทำจิตให้ร่าเริง หายใจเข้า
 เห็นตัวเองว่า ทำจิตให้ร่าเริง หายใจออก

ขั้น ๑๑ ‘สมาทหํ จิตตํ อสฺสทิสฺสสามี’ติ ลิกฺขติ,
‘สมาทหํ จิตตํ ปสฺสทิสฺสสามี’ติ ลิกฺขติ;
เห็นตัวเองว่า ทำจิตให้ตั้งมั่น (สมณะ) หายใจเข้า
เห็นตัวเองว่า ทำจิตให้ตั้งมั่น (สมณะ) หายใจออก

ขั้น ๑๒ ‘วิโมจยํ จิตตํ อสฺสทิสฺสสามี’ติ ลิกฺขติ,
‘วิโมจยํ จิตตํ ปสฺสทิสฺสสามี’ติ ลิกฺขติ.
เห็นตัวเองว่า ทำจิตให้ปล่อยวาง หายใจเข้า
เห็นตัวเองว่า ทำจิตให้ปล่อยวาง หายใจออก
(ถ้าไม่ปล่อยวางสมณะ จะยกจิตขึ้นสู่วิปัสสนาไม่ได้)

สติปัฏฐานที่ ๔ ธรรมานุปัสสนา เห็นตามลำดับธรรม มี ๔ ขั้น ดังนี้

ขั้น ๑๓ ‘อนิจฺจานุปสฺสี อสฺสทิสฺสสามี’ติ ลิกฺขติ,
‘อนิจฺจานุปสฺสี ปสฺสทิสฺสสามี’ติ ลิกฺขติ;
เห็นตัวเองว่า พิจารณาเห็นความไม่เที่ยง หายใจเข้า
เห็นตัวเองว่า พิจารณาเห็นความไม่เที่ยง หายใจออก
(เกิดนิพพิทา ยกจิตขึ้นสู่วิปัสสนา เริ่มโสดาปัตติมารรรค)

ขั้น ๑๔ ‘วिरาคานุปสฺสี อสฺสทิสฺสสามี’ติ ลิกฺขติ,
‘วिरาคานุปสฺสี ปสฺสทิสฺสสามี’ติ ลิกฺขติ;
เห็นตัวเองว่า พิจารณาเห็นกิเลสคลาย หายใจเข้า
เห็นตัวเองว่า พิจารณาเห็นกิเลสคลาย หายใจออก
(มารรรค ผล นิพพาน จนถึงพระอรหันต์ เกิดได้ที่ขั้นนี้)

ขั้น ๑๕ ‘นิโรธานุปสฺสี อสฺสทิสฺสสามี’ติ ลิกฺขติ,
‘นิโรธานุปสฺสี ปสฺสทิสฺสสามี’ติ ลิกฺขติ;
เห็นตัวเองว่า พิจารณาเห็นกิเลสดับลง หายใจเข้า
เห็นตัวเองว่า พิจารณาเห็นกิเลสดับลง หายใจออก
(มารรรค ผล นิพพาน จนถึงพระอรหันต์ เกิดได้แม้ขั้นนี้)

ขั้น ๑๖ ‘ปฏิณิสฺสคฺคานุปัสสี อสฺสทิสฺสสามี’ติ ลิกฺขติ,
‘ปฏิณิสฺสคฺคานุปัสสี ปสฺสทิสฺสสามี’ติ ลิกฺขติ.
เห็นตัวเองว่า พิจารณาเห็นความสลัดคืนได้ หายใจเข้า
เห็นตัวเองว่า พิจารณาเห็นความสลัดคืนได้ หายใจออก
(ลีนภพ จบชาติ เลิกแล้วต่อกัน หมดทุกข์กันที)

พึงรู้ว่า ทั้ง ๑๖ ขั้นนี้ ไม่มีขั้นไหนที่อยู่นอกกายนอกใจของเราเลย
ดังนั้น ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน เวลาใด ก็ปฏิบัติได้ทันที จะเพียงถึงขั้นใดขั้นหนึ่ง
หรือจนจบครบทุกขั้นก็แล้วแต่เรา จึงเป็นวิธีที่สะดวก และใช้ได้กับทุกคน
เชื่อว่า น่าจะเพราะเหตุผลนี้ พระพุทธเจ้าจึงทรงเลือกใช้ชีวิตนี้มาตั้งแต่ครั้ง
ยังทรงพระเยาว์ ดังที่ปรากฏในพระพุทธรูปประวัติว่า ทรงเข้ามานสมาบัติ
ได้ตั้งแต่มีพระชนมายุเพียง ๗ พรรษา ในคราวมีพระราชพิธีแรกนาขวัญ
ผู้คนไปชมงานกันหมด ทรงนั่งอยู่ลำพังใต้ต้นหว่าแล้ว “เล่นฌาน”

อีกอย่างหนึ่ง พึงรู้ว่า ทั้ง ๑๖ ขั้นนั้น มันมีมันเป็นอยู่ตามธรรมชาติ
ในกายในใจของเราเองอยู่แล้ว แบบเดียวกับอิทัปปัจจยตาปฏิจสุมุบาท
จนอาจพูดได้ว่า “อานาปานสติ” ก็คือ “การเฝ้าดูรู้เห็นหรือเล่นล้อยู่
กับอิทัปปัจจยตาปฏิจสุมุบาท” นั่นเอง ซึ่งไม่ต้องไปปรุงแต่งอะไรขึ้นมา
แค่กำหนดรู้มัน ตามที่มันมีมันเป็นอยู่ เริ่มไปจากกายานุปัสสนา ตั้งแต่
ลมหายใจยาวหายใจสั้นมันก็ตามธรรมชาติ พอยาวแล้วธรรมชาติก็จะหด
ให้มันสั้น พอสั้นแล้วธรรมชาติก็จะยืดให้มันยาว พอรู้ลมบังคับลมได้
ผ่อนลมเป็น กายก็จะเบาสบาย เพราะลมก็คือกายนั่นเอง ผู้ชำนาญการ
หายใจ แม้กายป่วยไข้ก็จะหายใจได้ โดยไม่ต้องกินยาหาหมอ พอกาย
เบาสบาย ผัสสะแห่งลมหายใจที่ละมุนละไม ก็จะทำให้เกิดเวทนาอิมเอม
หรือปิติขึ้นมาตามธรรมชาติ เป็นเวทนานุปัสสนาขึ้นมาเอง พอปิติจึงไป
สู่ขุทิสสะเมียดละไมกว่าก็จะเกิดตามมา เมื่อมีเวทนา (รู้สึก) สัญญา (นึก)
สังขาร (คิด) ก็ย่อมจะเกิดตามกัน อันเป็นเรื่องธรรมชาติธรรมดา

ถึงตอนนี้ก็พร้อมจะย้ายขึ้นสู่จิตตานุปัสสนาต่อไป แล้วกำลังภาวนาก็จะทำให้จิตปราโมทย์ ซึ่งนับได้ว่าเป็นปฐมบทแห่งการบรรลุธรรม เพราะมีพระพุทธพจน์รับรองว่า “ปามัชชพหุโล ภิกขุ อธิคจฺเจ ปทํ สนฺตํ”^{๑๐๖} เป็นต้น แปลว่า “ภิกษุผู้มากด้วยปราโมทย์จะถึงบทอันสงบ” (ปทํ สนฺตํ / สนฺตปทํ หรือ สันตบท แปลว่า บทอันสงบ หมายถึง สันติ หรือ พระนิพพาน) จากปราโมทย์ จิตก็จะตั้งมั่น ฌานสมาบัติต่างๆ ก็จะมาตรงนี้ ถ้าเสพติดก็มัวหลง “เล่นฌาน” อยู่ ไม่ยอมไปไหน ทำให้ผู้ปฏิบัติส่วนใหญ่ไปไม่พ้นโลกียธรรม แต่ถ้าแค่จิตปล่อยวางจากสมาธิหรือฌานสมาบัติแล้ว ก็จะขึ้นสู่ธรรมานุปัสสนา เห็นว่าจิตไม่เที่ยง (อนิจจา) นิพพิทา ก็จะมาตรงนี้ ทำให้กิเลสคลาย (วิราคะ) และดับไป (นิโรธ) คลายน้อยดับน้อยก็ปุถุชนคลายมากดับมากก็มรรคผลนิพพาน เป็นโสดาบันได้ขึ้นจนเป็นอนาคามี คลายสนิทดับสิ้นเชิง เพราะหมดเชื้อ ก็เป็นพระอรหันต์ (หากยังสงสัย ฟังกลับไปอ่านเรื่องปฏิจาสัมปทา หน้า ๒๘ - ๓๕ มาใหม่อีกหน)

ด้วยเหตุนี้ พิธีกรรมใดๆ ก็จึงไม่จำเป็นเลยด้วยซ้ำไป ส่วนว่าใครยังชอบพิธีกรรม เช่นว่า ก่อนทำชำระร่างกายให้สะอาด สวมใส่เสื้อผ้าดีๆ ที่เบาสบาย ไหว้พระ สวดมนต์ สมาทานศีล แล้วกล่าวคำอาชวกรรมฐานตามที่ครูอาจารย์ผู้สอนกรรมฐานแนะนำไว้ ก็ทำไปเกิด เกิดผลดีทั้งนั้น เพียงแต่คนไหนไม่ติดพิธีกรรมก็ปฏิบัติได้ทันที ไม่มีผลเสียใดๆ

ที่สำคัญ “เป็นวิธีที่ปลอดภัย” ไม่เหมือนกับบางวิธี เช่น ฟังกสิณ บางอย่าง พิจารณาอสุชะกาศพบางแห่ง หรือมรณสติบางที เป็นต้น ที่อาจทำให้บางคนเกิดจิตวิปัสส เพราะเผลอคิดผิดพลาดไปเสียก็ได้ ส่วนวิธีอานาปานสตินี้ มีแต่ธรรมชาติ โอกาสจิตวิปัสสไม่มี คนที่กลัวการทำกรรมฐาน จากประสบการณ์ตรงของตน หรือจากฟังคำคนบอกเล่า ก็ตาม ไม่ต้องกังวล เมื่อมาปฏิบัติอานาปานสตินี้ อย่างมาก ก็แค่ทำไม่ได้ ส่วนใครวิปัสสไป นั้นมันเพราะเหตุอื่น ไม่ใช่เพราะอานาปานสติ

นอกจากนี้ ยังเลือกปฏิบัติตามใจผู้ปฏิบัติ จะปฏิบัติเพียงเพื่อได้ ความสงบสุขจากสมาธิเป็นครั้งคราว หรือเพื่อขัดเกลากิเลสแบบลวกๆ พอไม่ให้มันมารบกวนใจเกินไปนัก โดยที่ยังสมัครอยู่กับมันไปตามวิสัย ของปุถุชนก็ได้ หรือแบบเอาจริงเอาจังก็ได้ จนบรรลุมรรคผลนิพพาน ด้วยอานาปานสติ ๑๖ ชั้นนี้ เพียงวิธีเดียว ไม่จำเป็นจะต้องไปเลี้ยวหา วิธีอื่นอีก แบบกรรมฐานทั่วไป ที่มักได้เพียงสมถกรรมฐาน ยังมาไม่ถึง วิปัสสนากรรมฐาน ส่วนอานาปานสตินี้ ๑๒ ชั้นแรก เป็นสมถกรรมฐาน เขตของจิตปุถุชน ส่วน ๔ ชั้นหลังเป็นวิปัสสนากรรมฐาน เขตของจิต พระอริยะ ชั้นสูงสุดจะบรรลุพระอรหันต์ได้ในกรรมฐานเดียว

อนึ่ง ขับริชจักกรยาน กว่าจะฝึกได้ ขับซี่เป็น ไม่ล้มไม่ชน ยังต้อง ใช้เวลา และจะต้องฝึกหัดเอาเอง ไม่มีใครจะสอนใครได้จริง ยิ่งกรรมฐาน กว่าจะฝึกกันได้ ย่อมจะต้องใช้เวลามากกว่านั้นหลายเท่า ใน ๑๖ ชั้นนี้ แค่ ๔ ชั้นแรก อาจหลายเดือนหรือหลายปี กว่าที่จะรู้จักวิธีควบคุมจิต ให้อยู่กับลมหายใจ สำหรับบางคน แม้ทั้งชีวิตก็ยังบังคับจิตไม่ได้เลยก็มี ดังนั้น ปุถุชนคนทั่วไปจะต้องฝึกกรรมฐานกันทั้งชีวิตเป็นธรรมดา

แต่ถ้าใครฝึกได้ ก็คุ้มค่าที่ได้ฝึก ฝึกได้ถึงที่สุด ก็จะเป็นมนุษย์ ผู้ประเสริฐสุดเหนือใคร ดังพุทธภาษิตว่า “ทนต์ เสฏโฐ มนุสฺเสสุ”^{๑๐๗} (บรรดามนุษย์ ผู้ฝึกตนแล้ว ประเสริฐที่สุด) หลุดพ้นแม้จากความตาย ดังพุทธภาษิตว่า “สุญฺญโต โลกํ อเวกฺขสฺสุ.. มจฺจุราชา น ปสฺสตี”^{๑๐๘} (เธอจงมองโลกโดยความเป็นของว่าง.. แล้วมัจจุราชจะมองไม่เห็นเธอ) มองไม่เห็นคน ก็ไม่เห็นใคร ให้ต้องตาย ลึนภพจบชาติ หมดกุหมตกรรม ดังพุทธภาษิตว่า “สพฺพธมฺมกฺขยํ ปตฺโต”^{๑๐๙} (ผู้ถึงความสิ้นธรรมทั้งปวงแล้ว) พันโลก ลึนทุกข์ เห็นอสุข หมดความจำเป็นที่จะต้องศึกษา ได้ชื่อว่าผู้มาถึง ปลายทาง จบกิจชีวิตและโลกแล้ว คือบรรลุพระนิพพาน หรือเรียกชื่ออื่นๆ ได้อีกมากมาย ดังในพระไตรปิฎก อสังขตสังยุตต์ วรรคที่ ๒^{๑๑๐}

ได้แก่ “พระอรหันต์” ผู้ถึงความจริงแท้ อยู่เหนือความจริงเทียม
ไม่มีศรัทธา เพราะว่าเห็นได้เอง ออกตัณญา เพราะรู้แจ้ง ดังพุทธภาษิตว่า

“อสุโท ออกตณฺญา จ สนฺธิเจโท จ โย นโร
หตฺวาโกโส วนฺตาโส ส เว อุตฺตมปิโรโส ฯ”^{๑๑๑}

นรชนใด ไม่ต้องเชื่อใครแล้ว รู้สิ่งที่ปัจจัยทำสร้างปรุงอะไรไม่ได้อีก
ตัดที่เชื่อมต่อ (สังสารวัฏ) เสียได้ ทำลายโอกาสการก่อภพเกิดชาติสิ้นเชิง
คลายความหวัง (หมดสิ้นตัณหา) นรชนนั้นแล เป็นอุดมบุรุษแท้”

ทุกคนเกิดมาย่อมแสวงหาสิ่งที่ดีที่สุดให้ตนเองเสมอไป ดีที่สุด
ของแต่ละคนไม่จำเป็นต้องเหมือนกันหรือเหมือนเก่า ดีที่สุดของคนนี้
ไม่จำเป็นต้องเหมือนของคนนั้น ดีที่สุดของวันนี้ ไม่จำเป็นต้องเหมือน
ของวันนั้น ซึ่งย่อมขึ้นกับกิเลสหรือปัญญาของแต่ละคนเอง ถ้ากิเลสหนา
ปัญญาทึบ ก็เป็นธรรมดาที่จะหมกมุ่นมัวเมาอยู่ในโลก เพราะแบบนั้นดีที่สุด
สำหรับเขาแล้ว ถ้ากิเลสบางปัญญาดี ก็จะมีรู้ตื่นเบิกบาน แม้ยังครองเรือน
ก็จะรู้จักปลง ไม่หลงใหลมัวเมา พร้อมกับภavana ให้จิตและปัญญาก้าวหน้า
เรื่อยไป ถ้าหมดกิเลสปัญญาส่องใส เป็นพระอรหันต์ ก็สิ้นภพจบชาติกัน
กายอยู่กับโลก แต่จิตอยู่เหนือโลก ไม่เวียนว้ายตายเกิดอีกต่อไป

สรุปว่า ก่อนถึงหนทางธรรม จำเป็นต้องเห็นหนทางทุกข์ จนเกิด
นิพพิทา แล้วหาทางพ้นทุกข์นั้น วิธีลัดสั้น ก็แค่เดินตามรอยพระอรหันต์
มีศีล สมาธิ ปัญญา ไปตามปฏิบัติของท่าน สักวันก็จะวิมุตติหลุดพ้นได้
ขั้นต่ำอย่างชั่วคราว ขั้นสูงอย่างเด็ดขาด ซึ่งแม้จะแค่ชั่วคราว ก็ย่อมดีกว่า
ไม่เคยหลุดพ้นเสียเลย และแค่ชั่วคราวนั้นแหละ เมื่อหลุดพ้นได้บ่อยขึ้นๆ
ก็จะสั่งสมบารมี (ความเคยชินในทางดี) ให้มีมากขึ้นๆ ส่งผลให้หลุดพ้น
ได้นานกว่าครั้งก่อนๆ จนในที่สุดก็จะหลุดพ้นอย่างถาวร อันเป็นการจบกิจ
สิ้นสุดภาระแห่งชีวิต มีอิสรภาพอย่างแท้จริง บรรลุสันติสุขอย่างสมบูรณ์
เกื้อกูลสังคมโลกพลอยบังเกิดสันติภาพอย่างยั่งยืนนิรันดรด้วย

คำลงท้าย

ชีวิต ที่แท้ก็เป็นแค่สักว่ากลุ่มธาตุตามธรรมชาติธรรมดา ซึ่งมาประชุมกัน เกิดขึ้นแล้วดับไป ในทุกๆ ขณะจิต หาได้เป็นตัวตนคนสัตว์จริงๆ ไม่ เป็นเพียงภาพลวงตามายาสมมติ ดุจพยับแดดหรือเมฆหมอกที่หลอกตา ไม่ซำก็จะสลายหายไป เมื่อสติปัญญาารู้เห็นความเป็นจริงอย่างแจ่มแจ้งเช่นนี้แล้ว ก็ไม่มีอะไรให้อยู่ร้อนนอนทุกข์อีกต่อไป

ขณะเดียวกัน สติปัญญานั้นก็จะคอยเตือนว่า **ในเมื่อเกิดมาแล้ว ก็อย่าให้เสียชาติเกิด** แม้มันจะแค่ภาพลวงตามายาสมมติ แต่ก็ปรากฏความจริงอีกด้านหนึ่งว่า **อตตาทัตตนคนสัตว์** ที่แม้ปรมัตถ์จะไม่มีอยู่จริง แต่ตามสมมติแล้ว มันกลับจริงยิ่งกว่าจริง ขึ้นมาในจิตใจของสรรพสัตว์ชนิดที่จริงยิ่งกว่าปรมัตถ์เสียอีก เพราะสรรพสัตว์ส่วนใหญ่ไม่มองปรมัตถ์ แต่จ่อมจมมงายอยู่ในสมมติ ตั้งแต่เกิดจนตาย และตั้งแต่เด็กดำบรพ์จนกัลปาวสาน สรรพสัตว์เหล่านี้คือเพื่อนเกิดแก่เจ็บตาย ที่สติปัญญาจะมาเห็นจริงแจ่มแจ้ง จึงเกิดจิตเมตตากรุณามุทิตาอุเบกขาขึ้นมาเสมอ เห็นเป็นฐานะหน้าที่ ที่จะต้องอนุเคราะห์สรรพสัตว์ ในฐานะกัลยาณมิตร ช่วยชี้ถูกชี้ผิด ช่วยบอกทางสว่างให้ เท่าที่จะบอกได้ ด้วยเมตตารักแท้ ด้วยกรุณาปราณี ด้วยมุทิตาจิตยินดี และด้วยอุเบกขาคอยเฝ้าดู

ยิ่งไปกว่านั้น สติปัญญาก็จะคอยรบเร้าว่า ทุกชีวิตเกิดมาดับไป ในธรรมชาติ หรือจะว่าไปก็ธรรมชาตินั้นแหละสร้างมา ชีวิตจะมีคุณค่าก็ต่อเมื่อ **รู้จักกตัญญูตเวทีต่อธรรมชาตินั้น ให้ยิ่งกว่าที่กตัญญูตเวทีต่อบิดามารดาครูบาอาจารย์ก็ดี** เพราะที่แท้บิดามารดาครูบาอาจารย์นั้น ก็ได้ชีวิตมาจากธรรมชาติเช่นกัน **นี่คือสาระสำคัญของการมีชีวิต.**

ศาสนา ทุกศาสนาบนโลก เกิดมาจากสิ่งเดียวกันและมุ่งหมายในสิ่งเดียวกัน สิ่งนั้นคือ**ความทุกข์**และ**ความพ้นทุกข์** ส่วนชื่อเรียกความเชื่อความรู้และวิธีการย่อมต่างๆ กันไป **ชื่อเรียก** เช่น พุทธ คริสต์ อิสลาม พราหมณ์ ซิกข์ **ความเชื่อ** เช่น มีหรือไม่มีพระเจ้า ตายแล้วไปเกิดใหม่หรือตายแล้วสาบสูญ สัตว์โลกเป็นไปตามกรรม **ความรู้** เช่น เมตตาดูธรรมคำจูนโลก ศีลธรรมสำคัญยิ่งกว่ากฎหมาย การให้อภัยจิตใจผู้ให้ปลอดภัย เหล่านี้มีอยู่ในทุกศาสนา อริยสังคีติ มีอยู่เฉพาะในพุทธศาสนา **วิธีการ** เช่น สวดมนต์ ละหมาด เช่นไหว้ แก๊บน บูชาลัย ทำสมาธิจิต (สมถวิปัสสนา) มีหรือไม่มีต่างๆ กันไป และปะปนกันได้เป็นธรรมดา แม้แต่ศาสนาก็สอนคาบเกี่ยวกัน

ความทุกข์ โดยเฉพาะที่เกิดจากความกลัว เป็นต้นตอศาสนา แม่มดหมอผีมีอยู่ทุกมุมโลกตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์ เรียกรวมกันได้ว่า **ศาสนาผี** มีมาก่อนศาสนาใดๆ และแม้ในยุคปัจจุบันก็ยังมีปะปนอยู่ในทุกศาสนาไม่มากก็น้อย จนกล่าวได้ว่า **ถ้าจะหาศาสนาที่มีผู้นับถือมากที่สุดในโลกตัวจริง ก็จะได้คำตอบเป็นศาสนาผีนี้เอง** ที่รังตำแห่นมาแต่ดึกดำบรรพ์และอาจจะถึงกาลปาวสาน ตัวอย่างไม่ต้องหาที่ไหน ประเทศไทยนี้เอง **อ้างว่านับถือพุทธศาสนา** แต่เนื้อหาจริงๆ มีพุทธอยู่สักก็มาน้อย **เอาแค่จะหาใครมาอ่านหนังสือเล่มนี้เข้าใจแจ่มแจ้ง จะหาได้สักกี่คน** แทบทั้งหมดไปเกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เครื่องรางของขลัง แค่ม้าตั้งชื่อใหม่ให้ฟังดูดีว่า **“วัตถุมงคล”** กันไปเสียทั้งนั้น ไซ้ใหม่? แล้วจะเหนียมกันอยู่ทำไม? ก็ยอมรับกันไปตรงๆ **เถิดว่าประเทศไทยมีศาสนาผีเป็นศาสนาประจำชาติตัวจริงตลอดมา**

และก็อย่าได้อายไปเลย เพราะทุกประเทศในโลกนี้ **ที่รัฐบาลจะรับรองหรือไม่รับรองให้มีศาสนาอยู่ที่ตาม** แต่ประชาชนบนแผ่นดินก็ล้วนแต่มีศาสนาผีอยู่ประจำใจไปตามธรรมชาติธรรมดาอยู่ดี

เป็นอันว่า อย่าไปรังเกียจศาสนาผีเลย เพราะนั่นคือธรรมชาติแท้
ตราบที่มนุษย์ยังกลัวเจ็บกลัวตาย ยังไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นอะไร และยังมีจิตใจ
ที่ไม่มั่นคง ศาสนาผีย่อมจะมีอิทธิพลเหนือจิตใจผู้คนอยู่ตราบนั่น

พุทธ คริสต์ อิสลาม พราหมณ์ ซิกข์ จะสอนหลักธรรมของตน
ก็สอนไปเถิด แต่อย่าลืมนะว่า ถ้าหวังจะได้ศาสนิกมากๆ ก็พึงผูกมิตร
กับศาสนาผีเอาไว้ด้วย มิฉะนั้นแล้ว ต่อให้หลักธรรมคำสอนในศาสนา
ของคุณจะดีเลิศประเสริฐล้ำลึกเพียงใด แต่ถ้าไม่มีใครยินดีฟังคุณเลย
สักคน เพราะคุณไปล่วงเกินศาสนาผีที่มีอยู่ในใจของเขาตามธรรมชาติ
เสียแล้ว คำสอนนั้นมันจะเกิดประโยชน์แก่โลกใบนี้ได้อย่างไร?

แต่เอาเถอะ ! การปล่อยให้ผู้คนจ่อมจมมลายอยู่กับความมืดมน
และหวาดกลัว อย่างไม่หาทางช่วยให้เขาหลุดพ้นออกมา ยิ่งถึงกับขังเขา
เอาไว้ในนั้น เพื่อหาผลประโยชน์จากเขา มันก็โหดร้ายเกินไปเหมือนกัน
หน้าที่สำคัญของศาสนายุคใหม่ จึงควรใช้ศิลปะชั้นสูงในการชักจูงโน้มน้าว
ให้ผู้คนหลุดพ้นออกมาจากศาสนาผี โดยที่ตัวเขาเองก็ยินดีเต็มใจ

นอกจากนี้ ศาสนายุคใหม่ต้องไม่ฝ่สงครามในนามศาสนาใดๆ อีก
โดยทุกศาสนาทั้งโลกควรหันมาสืบสานปณิธาน ๓ ข้อของพุทธทาสภิกขุ
คือ (๑) ทำให้ศาสนิกเข้าถึงหัวใจศาสนาของตนๆ (๒) ทำความเข้าใจ
อันดีต่อกันระหว่างศาสนาทุกศาสนา (๓) นำพาเพื่อนมนุษย์ออกมาเสีย
จากอำนาจของวัตถุนิยมให้จงได้ ลองคิดดูเถิดว่า ถ้าทุกศาสนาทำได้เท่านี้
สรรพสัตว์จะมีสันติสุขและสังคมโลกจะมีสันติภาพสักเพียงใด

และสุดท้าย ศาสนาใดๆ ก็จะไม่ไร้ค่า ถ้าไม่นำพาศาสนิกชนให้พ้น
จากความทุกข์ ไม่ก่อสันติสุขสันติภาพให้บังเกิดแก่สังคมโลก โดยเฉพาะ
ถ้าไม่นำพาศาสนิกให้ตระหนักรู้เคารพกตัญญูกตเวทีต่อธรรมชาติป่าไม้
ซึ่งเป็นพ่อแม่ยิ่งกว่าพ่อแม่ เป็นศาสดา ยิ่งกว่าศาสดา เพราะทั้งพ่อแม่
ทั้งศาสดาล้วนแต่เกิดหรือรู้ธรรมะมาจากธรรมชาติป่าไม้ทั้งสิ้น

สังคม คือจุดตั้งต้นแห่งอารยธรรมในมวลมนุษยและสรรพสัตว์ จนเกิดมีคำว่า “สัตว์สังคม” หรือ “สังคมสัตว์” ขึ้นมานั้น สารระล่ำคำคัญ มันอยู่ที่การช่วยเหลือกัน เช่น มีหลักฐานกระดูกขาของมนุษย์โบราณ เคยหักแล้วประสานใหม่ บ่งชี้ว่า เขามีเพื่อนตาย คอยหาอาหารมาให้ เขาได้ประทังชีวิต กว่ากระดูกจะประสานนานแรมเดือน จึงจะกลับมา เดินได้ วิ่งได้ หาอาหารได้เอง และเขาย่อมจะแบ่งปันผู้อื่นด้วย

คำว่า “สังคม” แปลว่า “ไปด้วยกัน” ดังนั้น ไม่ว่าสังคมโลก จะซับซ้อนขึ้นเพียงใด เราก็ไม่ควรจะลืมที่มาของคำนี้ แล้วไปด้วยกัน เมตตาและสามัคคีกัน เมตตาได้แก่ *กรุณาปรานีไม่ทอดทิ้งกัน* สามัคคีได้แก่ *มีความยุติธรรมไม่เอารัดเอาเปรียบกัน* อันจะทำให้ไม่ต้องมีใคร อยู่อย่างไรที่พึ่งหรือหวาดกังวล คนทำมาหากินไม่ไหว ก็จะไม่อดตาย คนยังทำมาหากินได้ ก็จะคอยแบ่งปัน *ไม่กักตุนไว้คนเดียวกลุ่มเดียว* *ที่ศาสนาถือว่าบาป* ไม่มีใครข่มเหงรังแกกัน ผู้คนก็จะอยู่เย็นเป็นสุข ทำได้เช่นนี้ สังคมาก็จึงเป็นสังคม ต่างจากนี้สังคมาก็ไม่เป็นสังคม

คุณสมบัติแรกของสัตว์สังคม จะต้องไม่อ่อนแอและไม่เห็นแก่ตัว จนตกเป็นภาระหรือเอารัดเอาเปรียบกัน จะต้องมีความนิยมนว่า “สบายบาป ลำบากบุญ” ดังคำสอนมารดาของผู้อภิปรายว่า “ถ้าเอาแต่ตัวเองสบาย สุดท้ายก็เอาเปรียบคนอื่น ถ้าแค่ทนลำบากได้ ก็จะเอาเปรียบใครไม่เป็น และรู้จักช่วยเหลือผู้อื่นด้วย” พอคำนิยามถูกต้อง สังคมาก็จะมั่นคงยั่งยืน ไม่ตกอยู่ในสภาพ “คนหากินน้อย คนคอยกินมาก ที่สังคมจะเสื่อมทรุด” แต่จะเป็นแบบ “คนหากินมาก คนคอยกินน้อย ที่สังคมจะเจริญรุ่งเรือง” รวมความว่า สังคมที่ดีผู้คนต้องมีคุณธรรมและศีลธรรมเสมอไป

ที่สำคัญ สังคมนั้นๆ จะมีคุณค่า จะต้องไม่ใช่แค่เพื่อการอยู่รอด ของมนุษย์ฝ่ายเดียว จะต้องแลเหลียวสรรพสัตว์ โดยเฉพาะธรรมชาติ ป่าไม้ให้อุดมสมบูรณ์อยู่ “คุ้มกะลาหัวตัวเอง” ไปชั่วกาลนานด้วย

เศรษฐกิจ มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิต เป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง จึงต้องการปัจจัยพื้นฐานการดำรงชีวิตและสืบเผ่าพันธุ์ เช่น อาหาร ยา ที่อยู่อาศัย และเครื่องนุ่งห่ม ถ้าพึ่งเพียงปัจจัยพื้นฐานการดำรงชีวิตและสืบเผ่าพันธุ์ มันคงไม่ยุ่งยากอะไร? และธรรมชาติได้ผลิตเอาไว้ให้อย่างเพียงพอแล้ว แต่เพราะสัตว์มนุษย์มีความต้องการที่ไม่สิ้นสุด หมายถึงมีกิเลสตัณหาที่เต็มยั้งใจก็ไม่รู้จักเต็มนั่นเอง เมื่อแต่ละคนก็เป็นอยู่เช่นนี้ พอมารวมกันเป็นสังคม ก็จึงเป็นสังคมแห่งความต้องการ ที่จะเต็มยั้งใจก็ไม่รู้จักเต็ม ผลลัพธ์ก็คือ “การบ่อนทำลายโลก” เหมือนกับ “นกที่ทำลายรังตัวเอง” อย่างน่าเศร้า อย่างน่าละอาย และอย่างน่าสลดหดหู่ เกินบรรยาย

มองมุมลึกซึ่ง ธรรมชาติไม่อนุญาตให้สิ่งใดกักตุนเกินไป แม้สสารพลังงาน เกิดการกักตุนในทีใดเวลาใด ไม่นานมันจะระเบิด ทำลายมันเอง อันเป็นการปรับตัวกลับสู่สมดุลตามธรรมชาติ ดังนั้น เศรษฐกิจแบบกักตุนไว้กินไว้ใช้คนเดียวหรือกลุ่มเดียวจึงผิดธรรมชาติ จะเห็นได้ว่าทางศาสนาแทบทุกศาสนาก็ถือว่าเป็นบาป ยกเว้นกักตุนไว้ยามขาดแคลน หรือเพื่อการแบ่งปันกันอย่างทั่วถึงเท่านั้น ต่างจากนี้ **เป็นบาป นำรังเกียจ**

มีคำกล่าวว่า “ทรัพยากรบนโลกนี้มีเพียงพอสำหรับคนทุกคน แต่ไม่เพียงพอสำหรับคนโลกแม้เพียงคนเดียว” ทีนี้ เมื่อคนโลกไม่ได้มีคนเดียว แต่กลายเป็นมีหลายพันล้านคน หรือแทบจะทุกคนบนโลกนี้กลายเป็นคนโลกไปหมด แล้วจะเอาทรัพยากรธรรมชาติจากไหนมาสนองความโลภอันไม่รู้จักพอของผู้คน ถ้าแค่ได้คิดคงจะขมจืดกันบ้าง

หากมนุษย์เราไม่เอาแต่เห็นแก่ตัว ก็จะต้องมีมโนธรรมสำนึกว่า โลกใบนี้ไม่ใช่ของเรา เผ่าพันธุ์มนุษย์ เพียงเผ่าเดียว แต่มันเป็นสมบัติร่วมกันของทุกเผ่าพันธุ์บนโลก ที่ถ้าเราตีมีปัญญาจริง เมื่อได้ตำแหน่งผู้ครองโลก เราก็จะต้องครองโลกใบนี้อย่างยุติธรรม ด้วยการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าไม้บนแผ่นดินและปะการังในทะเลไว้ให้สรรพสัตว์ด้วย

การเมือง การปกครอง สิ่งที่มีคุณอนันต์และโทษมหันต์ในโลก เกิดมาเมื่อใด ไม่มีใครบอกได้ แต่มันไม่ใช่สิ่งที่ดีที่สุดของสังคมมนุษย์ แน่ๆ อย่างน้อยๆ ลัทธิเต๋า โดยเล่าจื๊อ นักปราชญ์จีน ร่วมยุคพุทธกาล ก็กล่าวไว้ว่า “การปกครองที่ดีไม่ต้องมีการปกครอง” หมายความว่าตรงๆ แบบชาวบ้านๆ ก็คือ ถ้ามีการปกครองก็แสดงว่ามันไม่ดีไปตั้งแต่แรกแล้ว สอดคล้องกับตำนานการเมืองการปกครองที่เริ่มต้นจากผู้คนแย้งซึ่งกัน เอารัดเอาเปรียบข่มเหงรังแกกัน มันก็จึงจำเป็นจะต้องหาคนมาปกครอง ปกป้องคนอ่อนแอไม่ให้ถูกรังแก และควบคุมคนก้าวร้าวไม่ให้รังแกใคร แต่บางทีก็คนปกครองนั้นแหละที่รังแกผู้คนเสียเองอย่างน่าเสียดาย

ตั้งแต่ยุคเริ่มต้นจนบัดนี้ผู้นำหรือผู้ปกครองมักมาจากการทำให้ผู้คนหวาดกลัว หรือทำให้ผู้คนคาดหวังอย่างใดอย่างหนึ่ง แม่ดมหมอผี ทำให้หวาดกลัวต่อสิ่งลึกลับ ทหารนักรบทำให้หวาดกลัวต่ออำนาจทางทหาร นักบุญทำให้คาดหวังชีวิตดีงาม พ่อค่านายทุนทำให้คาดหวังชีวิตมั่งมีศรีสุข แล้วสลับสับเปลี่ยนกัน หรือแย้งซึ่งกันนั้นแหละ ขึ้นมาเป็นผู้ปกครอง เมื่อพันปีหรือหมื่นปีก่อนฉันใด ทุกวันนี้ก็ยิ่งเหมือนเดิม จะเปลี่ยนแปลงไปบ้างก็เพียงเรื่องปลีกย่อยที่ต่างๆ กันไป ในแต่ละยุคสมัยและภูมิศาสตร์

เพราะไม่มีใครจะใหญ่พอปกครองคนได้ทั้งโลก จึงเกิดการแบ่งเขตปกครอง จากเผ่าใครเผ่ามัน เป็นเมืองใครเมืองมัน แล้วรุกรานกันรวบรวม อาณาจักรขึ้นเป็นแว่นแคว้นในโบราณ หรือประเทศในปัจจุบัน เกิดเป็นคุก เป็นคอกขังผู้คนไว้ในเขตของตนๆ จนลืมนึกไปว่า โลกทั้งใบไม่เคยเป็นของใคร มาก่อน ตามธรรมชาติสรรพสัตว์ล้วนเป็นเจ้าของร่วมกัน ย่อมย้ายถิ่นฐานไปได้ทั่วโลก แต่พอเกิดการเมืองการปกครอง มวลมนุษย์จนถึงสรรพสัตว์ ก็ถูกจำกัดสิทธิการเดินทางย้ายถิ่นฐานตามธรรมชาติไป เปลี่ยนมาสร้างถิ่นทำมาหากินในเขตใครเขตมัน ขีดเส้นคั่นแบ่งโลกทั้งใบให้เป็นของใครของมัน อันเป็นต้นตอก่อให้เกิดสงครามแบบไม่จบไม่สิ้นอย่างน่าสังเวชสลดใจ

รอไปจนกว่าเมื่อใดผู้นำผู้ปกครองทั้งโลกนี้ จะหลุดพ้นจากอวิชชา ตัณหาอุปาทานก่อนกว่าใคร แล้วคิดได้หันกลับไปแก้ไขที่ต้นตอ ที่ทำให้ จำเป็นจะต้องมีการเมืองการปกครองอันเป็นของไม่ดีมาแต่ต้น คือผู้คน แย่งชิงข่มเหงรังแกกัน เพราะเห็นแก่ตัวและไร้เมตตาธรรม หน้าที่แรก ของผู้ปกครอง ที่เรียกว่า “**ธรรมิกราช**” จะต้องมีความสามารถปลุกฝัง เมตตาธรรมและน้ำใจเสียสละขึ้นมาในใจคน จนไม่เบียดเบียนรังแกกัน จนรู้จักแบ่งปันช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อันจะได้ไม่ต้องปกครองเลย

ควรจะเริ่มต้นจาก กลุ่มผู้นำผู้ปกครองนั้นแหละ จะต้องทำตนให้ เป็นตัวอย่างก่อน เลิกแย่งชิงอำนาจกัน หันมาคิดหาวิธีได้ผู้นำผู้ปกครอง โดยไม่ต้องแย่งชิงกัน หรือแม้แต่ไม่ต้องแข่งขันกันเลย เช่น การเลือกตั้ง แบบไม่ต้องมีผู้สมัคร ซึ่งเคยใช้ในยุคศึกดำบรรพ์ แต่พอมีเขตปกครอง และผู้คนได้ปกครองกว้างขวางมากมาย เกินจะใช้วิธีนี้ได้ ก็จึงถูกเลิกไป มาในยุคนี้ “**เทคโนโลยีทำได้**” ถ้าแค่ปิดฝุ่นเอาขึ้นมาใช้ ก็จะไม่แก้ปัญหาคือ ความไม่ชอบธรรมในการเข้าสู่อำนาจของผู้นำได้ดีที่สุดทางหนึ่ง

ถ้าโลกใบนี้ ล้วนมีแต่ผู้นำที่ชอบธรรมจริงๆ สงครามก็จะไม่เกิด เพราะผู้นำทุกคนจะตระหนักรู้ว่า **ตนเป็นแค่คนอาสาทำหน้าที่บริหารจัดการหรือบริการโดยไม่ควรต้องปกครอง** (อันเป็นของไม่ดี) กันทั้งโลก และมีมโนธรรมสำนึกว่า **ทุกตารางวาบนโลกใบนี้ไม่มีใครเป็นเจ้าของจริง ล้วนเป็นสมบัติร่วมกันของสรรพสัตว์** ดังนั้น **ไม่ว่าจะให้รัฐหรือเอกชน ถือครองก็จะต้องตกลงกันเอาไว้ให้ชัดเจนว่า “มันแค่สมบัติชั่วคราว”** ที่ผู้รับสมมตินั้นๆ จะต้องไม่ยึดมันเป็นของของกูอย่างงี่เง่ามกมาย จะต้อง รู้จักเจือจานแก่เจ้าของตัวจริงคือ “**สรรพสัตว์**” พร้อมกันไปด้วย

และในขั้นสูงสุดการเมืองการปกครองจะต้องรับใช้**ธรรมชาติ** อย่างในยุคนี้ มีวิกฤตภาวะโลกร้อนโลกรวน อันเกิดจากความผิดพลาด ในอดีต ก็จะต้องแก้ไขปัจจุบันให้มันถูกต้อง เพื่ออนาคตที่ยั่งยืน

ธรรมชาติ ธรรมดาหรือกฎของธรรมชาติ อาจกล่าวได้ว่า นี่แหละคือ**พระเจ้าที่แท้จริง** ส่วนพระเจ้าในทางศาสนา ก็ยังหาข้อพิสูจน์กันไม่ได้ และสุดท้าย ถ้าหากพระเจ้าในทางศาสนา จะถูกยอมรับว่า “มีอยู่จริงๆ” ก็จำเป็นจะต้องตีความว่า “**พระเจ้าได้แก่ธรรมชาติธรรมดา**” อีกนั่นเอง เพราะถ้าพระเจ้าเป็นผู้สร้างโลกสร้างสรรพสัตว์สร้างสรรพสิ่งขึ้นมาจริงๆ ดังที่ศาสนาอ้าง พระเจ้าก็จะเป็นสิ่งอื่นไปไม่ได้เลย นอกจากธรรมชาติธรรมดา เนื่องจากในปัจจุบันวิทยาการก้าวหน้า จนมีข้อพิสูจน์ชัดเจนเป็นที่ยอมรับกันทั้งโลกแล้วว่า ดวงดาวสรรพสิ่งสรรพสัตว์อุบัติขึ้นมาตาม**ธรรมชาติธรรมดา**ของมันเอง ธรรมชาติก็คือตัวมัน ธรรมดาก็คือกฎของมัน ที่สอดคล้องกับพุทธธรรมของพระพุทธเจ้า เรื่อง “ไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, อิทัปปัจจยตา ปฏิจจสมุปบาท” นั่นเอง

นักวิชาการทางศาสนามักจัดให้พุทธศาสนา เป็นศาสนาในแบบที่ไม่มีหรือไม่เชื่อว่ามีพระเจ้า ส่วนผู้อภิปรายที่ไม่ใช่นักวิชาการ มองมุมปรมาตต์ดูบัญญัติสมมติ ที่ไม่ว่าคำเรียกใดๆ ก็จริงได้โดยสมมติ

ดังนั้น ถ้าจะสมมติว่าพุทธศาสนาก็มีพระเจ้าด้วย จะแปลกอะไร เพราะพระพุทธเจ้าตรัสไว้เองว่า “**พระองค์ทรงเคารพพระธรรม**”

พระธรรม ได้แก่**ธรรมชาติธรรมดา** ได้แก่**ไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา** ได้แก่อิทัปปัจจยตา ปฏิจจสมุปบาท เป็นทั้งผู้สร้าง เป็นทั้งผู้ทำลายสรรพสัตว์สรรพสิ่งจริงๆ อย่างชัดเจน ก็จึงเป็นพระเจ้าแบบไม่ต้องมีอตตาดำตัวตน คือไม่ต้องมีพระเจ้าที่เป็นตัวบุคคลเหมือนใคร แต่ก็มีพระเจ้าได้เหมือนกัน ตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้เองว่า “**พระองค์ทรงเคารพพระธรรม**” ในเมื่อพระธรรมหรือธรรมชาติธรรมดา เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าพระศาสดาของพุทธศาสนาเคารพ แล้วทำไมเราจะเรียกสิ่งนี้ว่า “**พระเจ้า**” ไม่ได้? สรุปว่า ถ้าพระเจ้ามี่จริง ธรรมชาติธรรมดา นี่แหละ คือพระเจ้าองค์แท้ ไม่ใช่แค่สิ่งเลื่อนลอย ที่จับต้องไม่ได้

ชีวิตและสังคมโลก ถ้าปราศจากความรู้เข้าใจ ในธรรมชาติธรรมดา อย่างชัดเจนแจ่มแจ้งเสียแล้ว ศาสนาก็จะพากันงมงาย วัฒนธรรมประเพณี ก็จะพากันเง่า สังคมก็จะพากันวุ่นวาย เศรษฐกิจก็จะพากันบ่อนทำลาย การเมืองก็จะกลายเป็นเรื่องเกมโกง เพราะไม่ได้มายึดโยงกับความจริงแท้ และทิ้งสาระสำคัญของการมีชีวิตและการรวมกันเป็นสังคมโลก

ตัวอย่างที่เด่นชัด คือผู้คนบนโลกยังไม่เห็นว่า ป่าไม้เป็นยิ่งกว่า พ่อแม่ปู่ย่าตายายของตน ทั้งที่ป่าไม้เป็นต้นกำเนิดให้ตนได้เกิดตามมา เป็นทั้งผู้อุ้มชูเลี้ยงดูตนให้อยู่รอดปลอดภัย ด้วยการให้ปัจจัยดำรงชีวิต นานาชนิด เป็นทั้งผู้ผลิตอากาศบริสุทธิ์ให้ตนได้มีลมหายใจ เป็นทั้งแหล่งน้ำอาหารแหล่งที่อยู่อาศัยให้ได้ใช้เป็นที่พักินและเป็นถิ่นที่อยู่ ไปต่างๆ นานา ถ้าขอแค่เห็นความเป็นจริงเช่นนี้ ผู้คนบนโลกรักกตัญญู กตเวทีต่อพ่อแม่ปู่ย่าตายายแค่ไหน ก็ต้องรู้จักรักกตัญญูกตเวทีต่อป่าไม้ ให้มากกว่านั้นเป็นสองเท่า จึงจะได้ชื่อว่าเป็นคนดีคนมีปัญญาแท้

แต่แล้วเพราะอะไรเล่า? ถ้าไม่ใช่ความเง่าเขลาโง่ กิเลสบังตา อวิชชาบังใจ ทำให้คนบนโลกหลงทำลายโลก รวนกบ้ำจิกพังทำลายรังตัวเอง แล้วเพื่อฝัน ชวนกันอพยพไปอยู่ดาวดวงใหม่ ที่ยังเป็นไปไม่ได้ หรือแม้จะเป็นไปได้ ก็คงไปกันไม่ได้ก็คน เผลอๆ อาจต้องใช้หุ่นยนต์ ไปแทนคนอยู่ดี ซึ่งคิดใหม่ก็ที ก็เง่าเขลาโง่ ไม่ควรค่าให้คิดเลย

สรุปลงว่า ทุกชีวิตเกิดมา โดยปรมาตม์ มันเป็นแค่ภาพลวงตา หามีอยู่จริงๆ ไม่ ! โดยสมมติเท่านั้น ที่มันเกิดมีจริง ส่วนจะอย่างไรค่า หรือมีค่า ขึ้นอยู่กับว่า “เกิดมาเพื่อใคร?” เกิดมาเพื่อตัวเองคนเดียว ก็ไร้ค่า เกิดมาเพื่อคนที่ตนรักไม่ก็คนก็มีค่าน้อย เกิดมาเพื่อสังคม เชื้อชาติ ศาสนา ก็มีค่าขึ้นมาหน่อย เกิดมาเพื่อสรรพสัตว์จึงมีค่ามาก หากเกิดมาเพื่อธรรมะ หรือเพื่อธรรมชาติ นั้นแหละ จึงมีค่ามากที่สุด และไม่มีวันตาย กลายเป็นอมตะไปกับธรรมะหรือธรรมชาตินั้น.

คำล่ำลา ขอชื่นชมที่เพียรอ่านมาจนจบครบทุกหน้า ถ้ายังรู้สึกว่าจะเหมือนจะไม่เข้าใจ หรือเข้าใจไม่แจ่มแจ้ง ก็อย่าได้เสียใจหรือท้อใจไปเลย เพราะนั่น **“มันธรรมดาแท้”** แม้แต่นักปราชญ์ ศาสตราจารย์ ดอกเตอร์ คนไหนมาอ่านแล้ว ด่วนคิดว่าตัวเองเข้าใจจริง นั่นมันคือความชะล่าใจ เข้าข่ายเป็นคนประมาทไป ไม่ใช่ผู้อภิปรายจะยกตนข่มท่าน ที่แท้ไม่มีตนให้ยกข่มกัน แค่ว่าบอกว่า ความรู้เข้าใจในทางวิชาการ นั่นก็อย่างหนึ่ง แต่ความเข้าใจจริงในทางปฏิบัติ ก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง หนังสือนี้เป็นแบบอย่างหลัง ดังนั้น เพียงแต่แตกฉานในทางวิชาการ จะมาเข้าใจในทางปฏิบัติได้แจ่มชัดจริงๆ ยังไม่ได้ มันเป็นคนละเรื่องกัน ในบางแง่มุม นักวิชาการนั่นเอง อาจจะเข้าใจอะไรต่ออะไรได้ล้ำลึกกว่าสามัญชน ตัวอย่างในครั้งพุทธกาล เช่น **พระสารีบุตรบรรลุพระอรหันต์ช้ากว่าสาณุกิษย์**

แค่คำว่า **“ความคิดเกิดก่อนคนคิด จิตเห็นจิต คนคิดก็หายไป”** จะมีนักปราชญ์ศาสตราจารย์คนไหนบ้าง ที่เข้าใจได้จริงๆ โดยไม่ผ่านการฝึกจิตภาวนา จนจิตเห็นจิตในปัจจุสมุปบาท ที่เกิดดับถึยิบทุกอัตตวิภาที่ตามทันความรู้สึกนึกคิดในทุกขณะจิตที่คิดไป? ดังนั้น นอกจากอย่าได้เสียใจท้อใจแล้ว ก็อย่าได้ชะล่าใจด้วย อ่านหรือฟังยังไม่เข้าใจในตอนแรก หรือแม้แต่ตอนหลังๆ ก็แค่ให้รู้ตัวเองว่า **“จิตภาวนาของเรายังไม่ถึงหรือจริงๆ ยังดึงกลับมาไม่ได้ต่างหาก คือดึงจากสมมติกกลับมาปรมัตต์ ยังไม่ได้นั่นเอง”** ก็แค่เพียรพยายามต่อไป ไม่ใช่แค่อ่านจบแล้วก็จบเลย ยังจำเป็นจะต้องเอาสัมมาทิฐิที่ได้จากการอ่านหนังสือนี้ไปต่อยอดต่อไปในทางปฏิบัติด้วย จึงจะบังเกิดผล ซึ่งแต่ละคนช้าเร็วไม่เท่ากัน

สุดท้ายนี้ **ผู้อภิปรายขอรำลา** จากอดีตตัวตนคนสัตว์ในโลกสมมติ กลับคืนสู่ธรรมชาติธรรมดา ปรมัตต์ อนิจจตา ทุกขตา อนัตตตา รัมมัญญิตตา รัมมนิยามตา อิทัปปัจจยตา สุธัญญตา ตถตา อตัมมยตา ชั่วกาลปาวสาน ขอสรรพสัตว์สรรพสิ่งมีดวงตาเห็นความเป็นจริงจงทุกประการ.

เกี่ยวกับผู้อภิปราย

ในหนังสือนี้เรียกผู้เขียนว่า ผู้อภิปราย ด้วยมุ่งหมายให้ผู้อ่าน คัดค้านได้ตลอดไป จะเห็นด้วยหรือไม่ ? จะเห็นด้วยเมื่อไร ? อ่านไปแล้วก็รอบ ตามอัธยาศัยผู้อ่านเถิด

ชื่อแท้ที่พ่อแม่เรียก “แอสแล” (หลวงแอสแล ขุนแอสแล ท้าวแอสแล)

ชื่อทั่วไปในปัจจุบัน “นายตะวัน” หรือ “นายตะวัน นาคคณิษฐ”

ชื่อตามบัตรประชาชน “นายอำนวยการ นาคคณิษฐ”

ชื่อนามปากกาอื่นๆ “เดือนตรง, สองตา แสงตะวัน” เป็นต้น

ชื่อที่ศิษยานุศิษย์เรียก “ครูโบราณ, อาจารย์ผู้น้อง, อาจารย์อำนวยการ”

เคยบรรพชาอุปสมบทในพุทธศาสนานาน ๒๑ พรรษา อ่านพระไตรปิฎก ฉบับภาษาบาลี และฉบับแปลไทย จบครบทุกบรรทัด สอบได้ “ป.ธ.๙”

เป็นผู้ร่วมก่อตั้งและครูใหญ่รูปแรกของสำนักบาลีและโรงเรียน ๒ แห่ง ลาลิกขาบทเมื่ออายุ ๓๕ ปี ประกอบอาชีพ “คนรับจ้างทำหนังสือ”

ผู้ก่อตั้ง บจก.สื่อตะวัน-สนพ.สื่อตะวัน, ปัจจุบันเป็น “ประธานที่ปรึกษา”

เลิกลาธุรกิจ ใช้ชีวิตแรมรอนทั่วแผ่นดินไทย ยาวนาน ๑๐ กว่าปี

มีจิตมุ่งมั่นการกุศล เป็นผู้บริจาคทุนเริ่มแรกให้ก่อตั้ง “มูลนิธิสื่อตะวัน”

คืนแผ่นดินให้ป่า คืนป่าให้ธรรมชาติ คืนดินน้ำอากาศให้สรรพสัตว์

ในโอกาสคล้ายวันเกิด ๕๐ ปี (วันวางวาย เตรียมตัวตาย ตายก่อนตาย)

Line

Youtube

Facebook

มูลนิธิ สื่อตะวัน

The Sunmedia Foundation

คืนแผ่นดินให้ป่า - Return the land to the forest

ดาวน์โหลดหนังสือมูลนิธิสื่อตะวัน

www.suetawan.com

สวนจันทร์ เรือนแรมรอน
(สวนใหญ่ นายตะวัน ค้างแรมที่นี่)

ให้ Google maps พามาถึงแน่ๆ
สวนจันทร์ เรือนแรมรอน ปทุมธานี

กิจกรรมประจำปีมูลนิธิสื่อตะวัน

ก. สัปดาห์วันคืนแผ่นดินให้ป่า

กำหนด : ระหว่างวันที่ 8 - 16 พฤษภาคม ของทุกปี

กิจกรรม : ปลูกจิตสำนึกให้รักและเห็นคุณค่าของธรรมชาติป่าไม้

การกุศล : *คนละบาท (ขอคนละ 1 ไลค์ 1 แชร์ และ 1 บาท)*

ข. สบตาดวงตะวัน

กำหนด : *แคว้นบึง* เสาร์อาทิตย์ที่หนึ่ง เดือนมกราคม ของทุกปี

แปงป่า เสาร์อาทิตย์ที่สอง เดือนพฤษภาคม ของทุกปี

ชมไพร เสาร์อาทิตย์ที่สาม เดือนพฤศจิกายน ของทุกปี

กิจกรรม : คนสำคัญสามพันคนแรก หรือ คนสำคัญวันละบาท

นัดพบปะกัน แบบต่างคนต่างไปท่องเที่ยว แล้วถือโอกาส

ได้มาเจอกัน เป็นกิจกรรมฟรี ไม่มีค่าใช้จ่าย ไม่มีพิธีรีตอง

การกุศล : *คนสำคัญวันละบาท (วันสบตาดวงตะวันงดรับบริจาค)*

ค. การร่วมกุศล (ช่องทางทำบุญกับมูลนิธิสื่อตะวัน)

1. ผ่านเบอร์มือถือพร้อมเพย์

ผู้ก่อตั้งหรือประธานกรรมการ

หมายเลขมือถือ 0814946856

2. ผ่านคิวอาร์โค้ดพร้อมเพย์

3. ผ่านเลขที่บัญชีธนาคาร

ดูเลขที่บัญชีได้ที่เว็บไซต์หลัก

ของ “มูลนิธิสื่อตะวัน”

www.suetawan.com

เปิดรับบริจาคผ่านอินเทอร์เน็ตทางเดียวเท่านั้น

ไม่มีการเรียไร ไม่รับบริจาคเงินสด และงดรับบริจาคผ่านบุคคล

เพื่อสะดวกแก่การติดตามตรวจสอบได้ทุกที่ทุกเวลา

สุจริตโปร่งใส ไม่มีความลับ ไม่รอดสายตา เรียกมาดูใหม่เมื่อไรก็ได้

คำสั่งเสีย

พินัยกรรมฉบับสุดท้าย
ยกเลิกทุกฉบับที่เคยเขียนมา
ให้ถือตามฉบับนี้แค่ฉบับเดียว

ตอบคำถามพิเศษ

ถาม : อาจารย์ไม่เคยคิดจะบริจาคร่างกายให้โรงพยาบาลหรือ ?

ตอบ : ก็ไม่ได้หวังหรือหวังอะไรนี่ ผมตายแล้ว ถ้าการแพทย์ต้องการ
ทายาทลูกหลานไม่ขัดข้อง จะมอบให้เขาก็ได้ เห็นผู้คนบริจาค
ผมก็อนุโมทนาด้วยเสมอมา แคใจของผมเองจริงๆ มักมองว่า
จะหาวิธียืดชีวิต ต่อชีวิต อะไรกันนักหนา ถึงเวลามันจะตาย
ก็ปล่อยให้มันตายไปตามธรรมชาติธรรมดา เสียบ้างเกิด.

แนวทางการปลงศพชันรุธ

ข้าพเจ้า นายตะวัน นาคกนิษฐ (แอลล, อำนวย, โบราณ) ซึ่งทำใจ “วางวาย, เตรียมตัวตาย, ตายก่อนตาย” มาแล้ว ตั้งแต่อายุครบ ๕๐ ปี ในวันที่ ๑๔ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๕๗ เป็นต้นมา ส่งผลให้ตั้งแต่นั้นจนถึงวันสิ้นลมหายใจ จิตของข้าพเจ้าพร้อมแล้วที่จะละธาตุขันธ์ อันจะต้องแปรเปลี่ยนไป ตามธรรมดา ของธรรมชาติ กล่าวคือ เมื่อธรรมดามาถึง วันหนึ่งวันใด ธาตุขันธ์นี้ไม่อาจดำรงอยู่ได้ จะต้องแปรเปลี่ยนสลายไป ก็ให้เป็นไปตามธรรมชาติเถิด ถ้าข้าพเจ้า ยังรู้สึกตัว แจ่มความประสงค์ได้เอง ก็อาจจะอนุญาตให้ผู้รู้ เช่น แพทย์ พยาบาล รักษาไปตามอาการ ที่ผู้รู้ นั้นจะเห็นสมควร แต่ถ้าข้าพเจ้า หมดความรู้สึกตัวแล้ว ไม่ว่าจะด้วยกรณีใดๆ ข้าพเจ้าไม่อนุญาตให้ใคร ไปกระตุ้นธาตุขันธ์นี้ให้กลับมารู้สึกตัวอีก จงถือว่าตั้งแต่นั้นเป็นต้นไป ข้าพเจ้าได้ วางวาย, เตรียมตัวตาย, ตายก่อนตาย เสร็จสิ้นแล้วสมบูรณ์ กล่าวคือ “ข้าพเจ้าตายแล้ว, ธรรมดามาถึงข้าพเจ้าแล้ว” จริงๆ

และเพื่อให้ “ลูกหลาน ลูกศิษย์ ญาติมิตร” โดยเฉพาะกรรมการ มูลนิธิสื่อตะวันออก ผู้มีหน้าที่ปลงศพข้าพเจ้า จะได้มีแนวทางการปลงศพ จัดการธาตุขันธ์นี้ให้เรียบร้อยราบรื่น ไม่ขัดข้องหรือติดขัดด้วยเหตุใดๆ ข้าพเจ้าผู้ยังมีสติสัมปชัญญะบริบูรณ์ จึงเขียนพินัยกรรม ไว้ดังนี้

๑. ให้ยกเลิกพินัยกรรมทุกฉบับที่ข้าพเจ้าเคยเขียนไว้ เมื่อครั้งยังเป็นพระภิกษุอยู่ก็ดี เมื่อครั้งวางวายและก่อตั้งมูลนิธิสื่อตะวันออกนั้นก็ดี เพื่อที่จะได้ไม่มาสับสนกัน ให้ถือตามพินัยกรรมนี้แค่ฉบับเดียว

๒. ทรัพย์สินใดๆ ที่ปรากฏว่ามีชื่อข้าพเจ้าเป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์ ให้ตกเป็นสมบัติของมูลนิธิสื่อตะวันออกทั้งหมดทั้งสิ้น ตามที่แม่ข้าพเจ้า เมื่อมีชีวิตอยู่ หลังวันวางวาย ไม่มีสิ่งใดๆ ที่ไม่คืนให้แก่ธรรมชาติ

๓. เมื่อ “ข้าพเจ้าตายแล้ว, ธรรมดามาถึงข้าพเจ้าแล้ว” จริงๆ ให้กรรมการมูลนิธิสื่อตะวันออก, ลูกหลาน, ลูกศิษย์, ญาติมิตร ผู้ที่อยู่ใกล้สถานที่พบศพ ขอความอนุเคราะห์วัดที่ใกล้ที่สุดกับจุดพบศพ จัดการฌาปนกิจอย่างเรียบง่าย คล้ายกับศพที่ตายด้วยโรคระบาด (โควิด-19) ให้เสร็จสิ้นภายใน ๔๘ ชั่วโมง นับจากเวลาที่ทางการบ้านเมืองอนุญาตให้เคลื่อนย้ายศพได้ เช่น หลังจากการชันสูตรศพ เป็นต้นไป

๔. ให้เก็บ “อังคาร” (เศษธาตุ ถ้ำถ่าน) ห่อไว้ในผ้าขาว ๓ ห่อ แล้วนำไปโปรยริม “ทะเลสาบคูชีวิตของแอสแล” คือ ลำตะคอง ปากช่อง, ซับประดู่ สีคิ้ว, ห้วยยาง เมืองนครราชสีมา ภายใน ๓ ปี (ปีละหนก็ได้) นับจากวันฌาปนกิจไป (ถ้าจะลอยอังคารกลางทะเลสาบ ให้ขออนุญาตทางการก่อน ซึ่งไม่จำเป็น แค่นำไปโปรยริมทะเลสาบก็ดีแล้ว)

๕. ให้ “สัปดาห์วันคืนแผ่นดินให้ป่า” ของ “มูลนิธิสื่อตะวันออก” คือ วันที่ ๘ - ๑๖ พฤษภาคม ของทุกปี เป็น “สัปดาห์รำลึกแอสแล” ด้วยโดยไม่ต้องจัดงานหรือมีพิธีรีตองใดๆ ให้เป็นไปตามแบบกิจกรรมการกุศล “คนละ ๑ ไลค์ ๑ แฮช และ ๑ บาท” กิจกรรมรณรงค์ “คืนแผ่นดินให้ป่า” หรือ “สบตาดวงตะวัน” ตามอย่างที่ข้าพเจ้าเคยพาทำนั่นเอง

อนึ่ง สารระคำคัญของคำสั่งเสียหรือพินัยกรรมนี้อยู่ที่ง่ายและงาม อะไรที่ยาก อะไรที่ทรมาน ไม่ใช่สิ่งประสงค์ ฟังดเว้นเสีย อะไรที่ง่าย ทำได้โดยไม่ลำบาก อะไรที่งาม ทำแล้วเรียบร้อยราบรื่น ซึ้งใจ เย็นตา นั่นคือสิ่งประสงค์ ฟังจัดฟังทำ เท่าที่จะทำได้ โดยทั้งหมดทั้งสิ้นนี้ให้กรรมการมูลนิธิสื่อตะวันออก (อันมีทายาทและศิษยานุศิษย์ของข้าพเจ้ารวมอยู่ด้วยแล้ว) เป็นผู้มิตีพิชิตขาด หรือมีอำนาจในการตัดสินใจ ในทุกๆ กรณี

สั่งเสียไว้ ณ วันที่ ๑๔ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๖๓

นายตะวัน นาคกนิษฐ
(แอสแล, อำนวย, โบราณ)

จกรวมใจ

ยามฉันตาย กายกลับ ลาลับโลก
อย่าเศร้าโศก เสียใจ อาลัยหา
นั่นแค่เพียง "รูป" หาย จากสายตา
ส่วนคุณค่า "นาม" คง ยืนยงยาว

คิดถึงฉัน หันหา อุตตาตัว
เห็นดีชั่ว ชอบชัง ยังหนุ่มสาว
เป็นมายา เข้ายั่ว เพียงชั่วคราว
เก็บเรื่องราว ศึกษา คุณค่าคน

ก่อนจะตาย ตามฉัน หันแลโลก
ยุควิโยค ย่อยยับ แส่นลับสน
ลูกหลานเรา แลหลัง ยังร้อนรน
จะทานทน อยู่ไป อย่่างไรกัน

จกรวมใจ กอบกู้ ฟืนฟูป่า
เพื่อโลกา ร่วมเย็น เป็นสวรรค์
สื่อไอที ภาโถม มาโรมรัน

อย่าหลงมัน ทันท่า เอาเป็นทุน
ถึงยามตาย ตามฉัน อย่าหวั่นไหว
ปล่อย "กาย" ไป ตามกรรม ที่นำหนุน
วาง "จิต" วาง ห่างบาป หาบเอาบุญ
ฉันกับคุณ ก็จะไป เจอปลายทาง ฯ

วันวางวาย พุทธศักราช ๒๕๕๗